

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU HUKUKU (HUKUK FELSEFESİ VE SOSYOLOJİSİ)

ANABİLİM DALI

**HAYEK'TE ÖZGÜRLÜK, ZORLAMA VE ÖZGÜR BİR TOPLUMUN
GÜVENCELERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Furkan KARARMAZ

Ankara-2013

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU HUKUKU (HUKUK FELSEFESİ VE SOSYOLOJİSİ)

ANABİLİM DALI

**HAYEK'TE ÖZGÜRLÜK ZORLAMA VE ÖZGÜR BİR TOPLUMUN
GÜVENCELERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Furkan KARARMAZ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Gülriz UYGUR

Ankara-2013

T. C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU HUKUKU (HUKUK FELSEFESİ VE SOSYOLOJİSİ)

ANABİLİM DALI

HAYEK'TE ÖZGÜRLÜK ZORLAMA VE ÖZGÜR BİR TOPLUMUN
GÜVENCELERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Gülriz UYGUR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası:

Prof. Dr. Ülker GÜRKAN

.....

Doç. Dr. Gülriz UYGUR

.....

Yrd. Doç. Dr. Saim ÜYE

.....

Tez Sınavı Tarihi: 15.08.2013.....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../.....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı Soyadı

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
--------------	----------

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYEK’TE HUKUK VE TOPLUM

1. Hayek’in Metodolojik Pozisyonu	6
1.1. Kartezyen Akılcılığın Reddi	6
1.2. Düzenin İki Türü: Taksis ve Kozmos	8
1.3. Toplumsal Evrim	10
1.4. Bireysel Eylemin Belirleyiciliği	12
2. Hayek’in Hukuk Kuramı	20
2.1. İnsanın Kural-İzleyen Yapısı ve Kurallar	20
2.2. Kuralın İki Türü: Thesis ve Nomos	24
2.3. Hukuki Pozitivizm ve Doğal Hukuk Kuramları Karşısında Hayek’in Konumu	27
2.4. Hukukun “Amacı”	31
3. Hayek’in Adalet Anlayışı	33

3.1. Prosedürel Adalet	33
3.2. Sosyal Adalet Kavrayışına Yönelik Eleştiriler	37

İKİNCİ BÖLÜM

ÖZGÜRLÜK, ZORLAMA VE ÖZGÜR BİR TOPLUMUN GÜVENCELERİ

1. Özgürlük Kavramı	44
1.1. Hayek'in Özgürlük Kavrayışı	44
1.2. Bir Özgürlük Tanımı Yapmanın Zorunluluğu	48
1.3. İngiliz ve Fransız Özgürlük Gelenekleri Üzerine Görüşler	51
2. Zorlama ve Meşru Zorlama	54
2.1. Hayek'in Zorlama Kavrayışı	54
2.2. Meşru Zorlama	57
2.3. Çoğunluğun Zorlayıcı İradesinin Sınırları	66
3. Özgür Bir Toplumun Güvenceleri	69
3.1. Hukukun Egemenliği	69
3.1.1. Yürütme Yetkisinin Sınırları	74
3.1.2. Olağanüstü Haller	77

3.1.3. Yasama Yetkisinin Sınırları	79
3.2. Yargı Bağımsızlığı	91
3.3. Kuvvetler Ayrılığı	92
3.4. Yasal Eşitlik - Prosedürel Adalet	93
3.5. Korunan Alan - Özel Mülkiyet	96
3.6. Dogmatik Özgürlük Savunusu	103
SONUÇ	105
KAYNAKÇA	113
ÖZET	118
ABSTRACT	120

GİRİŞ

Friedrich August von Hayek, yirminci yüzyılın iktisadi hayatına yön vermiş düşünürlerden birisidir. İktisat alanındaki etkisi ve 1974 yılında aldığı Nobel Ekonomi ödülü nedeniyle, birçok kişi tarafından sadece bir iktisatçı olarak tanınsa da Hayek, aynı zamanda, bir hukuk doktoru olup, özellikle son dönem çalışmalarını hukuk alanına hasretmiştir. Bu çalışmalar kapsamında, toplumsal düzen, değer, özgürlük, özgürlüğün sınırlandırılması, özgürlüğün korunması, sorumluluk, zor kullanma alanlarında sistemli görüşler ortaya koymuştur. Hayek'in eserleri, savunucusu olduğu klasik liberal düşüncenin hukuk alanına uygulanması niteliğini taşımaktadır. Bu anlamda Hayek'in eserlerini, Benthamcı faydacı görüşleri temel alan modern dönem liberalizminin ve başta sosyalizm olmak üzere kolektivist doktrinlerin eleştirisi olarak okumak da mümkündür. Batı'da faydacılığın ve müdahaleci devlet anlayışlarının, Doğu'da ise sosyalizmin hüküm sürdüğü yirminci yüzyılın ortalarında Hayek, on yedinci yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkan klasik liberalizmi savunan görüşleri nedeniyle, şaşırtıcı düzeyde radikal bir konumda görülmüş ve görüşleri seksenli yıllara kadar çok sınırlı bir alanda itibar görmüştür. Bu dönemde Hayek'in bir filozoftan ziyade bir ideolog olarak görülmesinin, eserlerinin birçok düşünür tarafından göz ardı edilmesinde etkili olduğu

vurgulanmaktadır.¹ Seksenli yıllarla birlikte “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” anlayışının batı dünyasında yeniden hâkim olması ve Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte bir anlamda sosyalizmin yenilgisi, “sosyal faydacı” veya “kolektivist” görüşlerin de gerilemesine yol açmıştır. Hayek’in teorisi bu gelişmelerden sonra mantıksal açıdan tutarlı, olgusal açıdan kullanışlı ve yöntem ve ilgiler açısından hümanist olarak görülmeye başlamıştır.²

Düşünürün hukuk üzerine ortaya koyduğu görüşler, özellikle son on yıl içerisinde Batı’da revaçta olan ve yeni anayasa çalışmalarının başlatılmasıyla birlikte ülkemizde de belirli bir düzeyde tartışma yaratmış Ekonomik Hukuk paradigmasının temellerini ve nüvelerini içermesi bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu özelliği nedeniyle Hayek’in eserlerinin, klasik liberalizm ve ekonomik hukuk paradigması üzerinde çalışmalar yapacak olan veya bu görüşleri savunan hukukçular bakımından önemi yadsınmaz. Ancak bu eserler, bir liberal için önemli olduğu kadar, Bentham’ın veya Marx’ın görüşlerini savunan düşünürler için de önemlidir.

Türkçede Hayek’in hukuk anlayışı üzerine yazılmış eserlerin sayısı çok azdır. Bu eserlerin büyük bir kısmı çevirilerden ve derlemelerden oluşmaktadır. Bu

---

¹ Barbara ROWLAND, “Beyond Hayek’s Pessimism: Reason, Tradition and Bounded Constructivist Rationalism”, **British Journal of Political Science**, 1988, C.18, S.2, s. 221.

² Peter J. BOETTKE ve Virgil H. STORE, “Post-Classical Political Economy: Polity, Society and Economy in Weber, Mises and Hayek”, **American Journal of Economics and Sociology**, 2002, C.61, S.1, s. 182.

çalışmalardan ayrı olarak, Sururi Aktař'ın eseri³, dūřünürün Hukuk ve Adalet kuramını sistemli bir biçimde ortaya koymak bakımından özellikle önemlidir.

Demokrasi ile yönetilen toplumlarda özgürlük sorunu, örgütlü gruplar ve bireylerden yönelecek zorlayıcı müdahalelerin nasıl engelleneceği ile ilgilidir. Bireylerin, başkalarının uygulayacağı zorlamaya karşı tek başlarına kendilerini korumalarının mümkün olmaması, toplumda bu korumayı gerçekleştirecek bir gücün ortaya çıkmasını gerekli kılmıştır. Modern dönemde bu güç devletin tekelinde yer almaktadır. Toplumda zorlamaya başvurma tekelini elinde bulunduran devlet ise hem bu mekanizmayı idare edenlerin hem de onları seçim yoluyla belirleyenlerin, diğer bir deyişle çoğunluğun kontrolü altına girmeye meyillidir. Devletin bu özelliği, onun, bireyin özgürlüğünün dışarıdan gelecek zorlamaya karşı korunmasında etkisiz kalmasına veya daha da kötüsü, bireyin özgürlüğüne karşı yönelmiş en büyük tehdit halini almasına yol açmaktadır. Bu tezle amaçlanan, Hayek'in özgürlük kavrayışının, özgürlüğün karşıtı olarak görüldüğü zorlamaya ilişkin görüşlerinin ve nihayet zorlamaya karşı özgür bir toplumun sahip olması gereken temel güvenceler hakkındaki önerilerinin, sistemli olarak ortaya konulmasıdır. Dūřünürün görüşlerine başvurarak, demokratik bir toplumda zorlamanın, özgürlüğün dūřmanı olarak değil tam aksine özgürlüğün koşulu ve koruyucusu olarak mevcut olup olamayacağı ve bu birlikteliğin gerçekleştirilmesi için hangi önlemlerin alınması gerekeceği sorularına yanıtlar aranacaktır.

---

³ Sururi AKTAş, **Hayek'in Hukuk ve Adalet Teorisi**, Liberte Yayınları, Ankara, 2001.

Hayek'te Hukuk ve Toplum isimli ilk bölüm, üç alt bölümden oluşmaktadır. Birinci alt bölümde Hayek'in temel metodolojik kabulleri konu edilecektir. Hayek'in toplumun oluşumu, toplumsal örgütlenmenin evrimi, toplumsal kurumların işleyişi ve de modern sosyal bilim paradigmasına ilişkin görüşlerini ortaya koymadan onun özgürlük kavrayışını anlamak mümkün değildir. Yine aynı kaygı ile bu alt bölümde Hayek'in entelektüel olarak beslendiği kaynaklar da özetlenmektedir.

İkinci alt bölümde ise düşünürün hukuk kuramı çerçevesinde ortaya koyduğu tespit ve genel görüşler yer almaktadır. Hayek'in insanın kural üretme ve kural izleme kabiliyeti, kuralların toplum türlerine göre gösterdiği değişiklikler, kuralların kaynakları bakımından ayrımı, hukuk kuralının taşınması gereken şartlar ve hizmet etmesi gereken ilkeler konularındaki görüşleri bu alt bölümde, tezin ana konusunu ilgilendirdiği ölçüde ele alınmıştır.

Hayek'in kuramında adalet ve özgürlük karşılıklı olarak birbirlerini belirlerler. Bu iki kavramın birbirinin şartı konumunda olması, düşünürün özgürlük kavrayışını anlamak bakımından, adalet ile ilgili görüşlerini de ortaya koymamızı gerekli kılmıştır. Bu nedenle üçüncü alt bölümde Hayek'in adalet kavrayışının temel özellikleri ortaya konacaktır. Düşünürün prosedürel adalet kavrayışı açıklanırken, sosyal adalet kavramı ve talebine yönelik eleştirileri de ele alınacaktır.

Tezin esasına girdiğimiz ikinci bölümde, Hayek'in özgürlük, zor kullanımı ve gayrimeşru zor kullanımına karşı özgür bir toplumun ihtiva etmesi gereken güvencelere ilişkin görüşleri açıklanacaktır. İkinci bölüm üç alt bölüm içermektedir. Birinci alt bölümde Hayek'in özgürlük kavrayışı açıklanacaktır. Düşünürün, çok genişlemesi nedeniyle anlamını yitirmiş olduğunu belirttiği özgürlük kavramına

getirdiği tanım ve diğer tanımların yarattığı karışıklıkları gidermeye yönelik entelektüel çabaları bu alt bölümün ana eksenini oluşturmaktadır. Bununla birlikte Hayek'in özgürlük savunusu ve özgürlüğün toplum açısından önemine yaptığı vurgunun gerekçeleri bu alt bölümde açıklanacaktır. Ayrıca bu alt bölümde, düşünürün özgürlük tanımlarındaki çeşitliliğin temelinde yer aldığını belirttiği İngiliz ve Fransız özgürlük gelenekleri hakkındaki görüş ve eleştirileri belirtilecektir.

İkinci alt bölümde Hayek'in özgürlüğün karşıtı olarak gördüğü zorlama kavramı ve olgusu ile ilgili görüşleri ele alınacaktır. Düşünürün, hangi tür eylemlerin zorlama sayılacağı, hukukun hangi tür zor kullanımını engellemekle yükümlü olduğu, özgür bir toplumda meşru zorlamanın sınırları ve gerekçelerine ilişkin görüşleri bu alt bölümde açıklanacaktır.

Üçüncü ve son alt bölümde ise, özgür bir toplumun, meşru olmayan zor kullanımına ve özgürlüğün ihlaline karşı sahip olması gereken güvenceler ele alınacaktır. Bu alt bölüm, Hayek'in özgürlük, zorlama ve özgür bir toplumun temel nitelikleri hakkındaki görüşlerinden yapılan çıkarsamalar yoluyla madde madde oluşturulan temel güvenceleri içermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYEK'TE HUKUK ve TOPLUM

1. HAYEK'İN METODOLOJİK POZİSYONU

1.1. Kartezyen Akılcılığın Reddi

Hayek'in metodolojik pozisyonu, büyük ölçüde Kartezyen akılcılığın eleştirisi üzerine kuruludur. Hayek, rasyonalizmin bu türüne 'kurucu rasyonalizm' adını verir ve ona göre bu anlayış aklın gücünün abartılmasından ibarettir.⁴ Aklın tecrübe ve gelenekten bağımsız olarak sosyal yapıyı kurgulayabileceği ve sosyal yapıya müdahale ederek baştan aşağıya değiştirebileceği fikri, kurucu rasyonalizmin genel karakterini oluşturmaktadır.⁵ Bu anlamda rasyonalist oldukları söylenemeyecek olsa da, Marx ve Comte da, tarihten anlam çıkararak bunları akılcı yollarla toplumu biçimlendirmek amacıyla kullanmaları nedeniyle Hayek tarafından aynı şekilde eleştirilmişlerdir.⁶ Ancak belirtmek gerekir ki düşünürün temel itirazı, tasarlamaya veya belirli amaçları gerçekleştirmek için kurumlar inşa etmeye değildir. Hayek, toplumsal yaşamı tamamıyla yeniden oluşturma arzusuna karşı çıkmaktadır, zira düşünüre göre bu kaçınılmaz olarak merkezi zorlamayı beraberinde getirecektir.⁷ Akıl almaz düzeyde karmaşık girdi ve çıktılarının, devingen ve kendiliğinden dengesi,

---

⁴ Lawrence J. CONNIN, "Hayek, Liberalism and Social Knowledge", **Canadian Journal of Political Science**, 1990, C.23, S.2, s. 298.

⁵ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 9-10.

⁶ ibid, s. 13.

⁷ Barbara ROWLAND, 1988, s. 226.

durağan bir denge modeline uydurulamaz. Düşünüre göre merkezi planlamanın yanlışlığı en başta onun imkânsızlığından kaynaklanmaktadır.⁸

Hayek, modern bilimcilikteki, amaç ve planlar yaparak bilimsel faaliyetin yarar ve sonuçlarını önceden kestirme temayülünü ve rasyonel olarak kanıtlanamayanın bilim dışı görülmesi, rasyonel olarak anlaşılamayanı izlemenin makul kabul edilmemesi anlayışlarını, kurucu rasyonalizmin birer tezahürü olarak görür. Ona göre modern bilim akla atfettiği aşırı değer ve önem ile sosyal alana uygulanabilirlik yeteneğini önemli ölçüde kaybetmiştir.⁹ Günümüzde iletişim teknolojilerinin vardığı noktada çağın bilgisinin uçsuz bucaksızlığı modern bilimin bilgiyi kavramasını ve kapsamasını da imkânsız kılmıştır.¹⁰ Ancak Hayek'in akla ve rasyonalizme yönelik eleştirel tutumu, aklın reddi veya küçümsenmesi değil aksine aklın doğru tahlili ve doğru kullanılması olarak değerlendirilmektedir.¹¹ Hayek'in akla yönelik bu yaklaşımının arka planında David Hume, Adam Smith, Bernard Mandeville, Edmund Burke, Benjamin Constant, Alec Tocqueville ve Immanuel Kant gibi liberal ahlak filozoflarının eleştirel rasyonalizmi yer alır. Bu doğrultuda Hayek; Descartes, Rousseau, Comte, Jeremy Bentham ve takipçilerinin kurucu

---

⁸ Francis FUKUYAMA, "Hayek's Incomplete Victory", **The Wilson Quarterly** (1976-), 2004, C. 28, S. 2, ss. 112.

⁹ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 42.

¹⁰ Cass R. SUNSTEIN, "Neither Hayek nor Habermas", **Public Choice**, 2008, C. 134, S. 1/2, s. 88.

¹¹ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 14.

rasyonalizme dayanan sosyal faydacı ve sosyal reformcu görüşlerini eleştirir.¹² Hayek, eleştirisini kurucu rasyonalizme yönelterek bu düşüncenin varsayımlarını çürütmeye çalışmıştır. Böylece, kurucu rasyonalizmi temel alan bütün görüşlerin ve sosyal ve siyasal düşünce *ailelerinin* hatalı olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir.¹³

1.2. Düzenin İki Türü: Taksis ve Kozmos

Toplum düzeninin doğru kavranabilmesi için, Hayek, öncelikle düzenin iki türünün birbirinden ayırt edilmesi gerektiğini öne sürmüştür: ‘taksis’ ve ‘kozmos’. Taksis, bir dış belirleyici tarafından bilinçli olarak yaratılmış yapay düzeni; kozmos ise herhangi bir dış belirleyici olmadan kendiliğinden oluşan ve kendi kendini üretip devam ettirebilen kendiliğinden düzeni ifade etmektedir.¹⁴ Hayek’e göre taksis, basit bir düzendir ve ancak dış belirleyicinin (yaratıcısının) denetleyebileceği kadar karmaşıklaşabilir. Bu haliyle taksis kolayca algılanabilecek ve yönlendirilebilecek bir düzendir. Karmaşık ve girift bir yapıda olan kozmos ise insan eylemlerinden kaynaklanan ama insanın bilinçli tasarımının sonucu olmayan; doğal ve yapay arasında bir ara fenomendir.¹⁵ Kendiliğinden düzeni oluşturan temel unsurların

---

¹² Sururi AKTAŞ, 2001, s. 18 vd.

¹³ Friedrich A. HAYEK, **Hukuk, Yasama ve Özgürlük I. Kitap: Kurallar ve Düzen**, çev. Atilla YAYLA, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s.

11

¹⁴ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 57.

¹⁵ *ibid*, s. 168.

uyduğu genel nitelikte kuralları bulmak mümkündür ama düzen içerisindeki bütün bireysel unsurları ve bu unsurların sürekli değişen nitelikteki özel hallerini bilmek mümkün değildir.¹⁶ Zira Hayek'e göre insanın bilgi ve değer alanına belirlenemezlik ve öngörülemezlik hâkimdir.¹⁷ İnsan aklı bu alanın tamamına egemen olamaz ve dolayısıyla kozmosun tek bir merkezden yaratılması, denetlenmesi veya yönlendirilmesi mümkün değildir.¹⁸ Sosyal bilimler, tasviri çalışmalar ile belirli alanlara ve olgulara ilişkin bilgi devşirebilirler; ancak sınırlı alan ve olguların gözleminden çıkarılmış tümevarımsal genellemeler, kendiliğinden düzenin ve bu düzenin hukukunun anlaşılması bakımından yardımcı olmakta yetersizdirler.¹⁹

Hayek'e göre kurucu rasyonalist görüşler, ancak taksis düzenler; başka bir deyişle küçük ölçekli veya ilkel toplumlar bakımından geçerli olabilir. Bu tür toplumlar, üyelerinin birbirini tanıdığı veya tanımlarının mümkün olduğu ve müşterek bir amaca yönelmiş toplumlardır. Küçük ölçekli toplumlarda, gruplar, aileler veya kabilelere ilişkin bilginin tamamı tek bir merkezde toplanabilir. Bu durum, küçük ölçekli toplumun toplumsal yaşamını tasarlamayı ve toplumun üyelerinin hayatları üzerinde karar almayı mümkün kılar.²⁰ Küçük ölçekli toplumun düzeni tamamıyla *taksisten* ibaret olabilir. Hayek'in 'Büyük Toplum' veya yer yer

---

¹⁶ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 55.

¹⁷ John N. GRAY, "F. A. Hayek on Liberty and Tradition", **The Journal of Libertarian Studies**, C. 14, S.2, s. 120.

¹⁸ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 60.

¹⁹ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 149.

²⁰ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 42.

‘açık toplum’ dediği günümüz toplumu ise tamamen zıt bir yapıya sahiptir.²¹ Büyük toplumu bir arada tutan müşterek somut amaçlar değil, bilinemeyecek kadar çok sayıda farklı amacın soyut kurallar çerçevesinde karşılıklı bağlılık ve uyumdur. Hayek, bu noktada büyük toplumu, bir kimyevi bileşiğe benzetir. Buna göre büyük toplumun tüm unsurları, aynı kural çerçevesinde, aynı yönde ve tek tip bir hareket sergilememektedir. Aksine toplumdaki unsurların farklı yönlerdeki hareketlerinin birlikte uyumu, toplumu oluşturur.²² Hayek, büyük toplumun sırf bu birlikteliği mümkün kılması nedeniyle, insanoğlunun en büyük buluşlarından biri olduğunu öne sürer.²³ Büyük toplumun düzeni, büyük oranda kozmos düzenidir. Ancak Hayek, büyük toplumun içerisinde de bilinçli insan tasarımı ile oluşturulmuş, devlet veya adliye teşkilatı gibi taksis (yapma) düzenlerin olabileceğini belirtir.²⁴

1.3. Toplumsal Evrim

Hayek, büyük toplumun ve bu toplumun kurum ve kurallarının aklın tasarımları olduğu veya akılcı müdahalelerle değiştirilebileceği görüşüne karşı çıkar.

---

²¹ Friedrich A. HAYEK, **Hukuk, Yasama ve Özgürlük III. Kitap: Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni**, çev. Mehmet ÖZ, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 636

²² Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 53-54.

²³ Friedrich A. HAYEK, **Hukuk, Yasama ve Özgürlük II. Kitap Sosyal Adalet Serabı**, çev. Mustafa ERDOĞAN, , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 387.

²⁴ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 250.

Onun sosyal teorisine göre, insan hayatını kolaylaştıran ve insanı başarılı kılan toplumsal kurumlar, aklın tasarımıyla değil, uzun soluklu bir evrimin neticesinde spontane olarak ortaya çıkmışlardır.²⁵ Özgürlük ve sosyal düzeni oluşturan kurumlar, söz konusu spontane evrimin birer ürünüdürler.²⁶ Bu noktada Hayek, seleksiyon olgusuna başvurur. Ona göre evrim süreci içerisinde toplumlar kendilerini başarılı kılan kurumları benimser; toplum hayatını zorlaştıran veya toplumu tehlikeye atan kurumları ise ayıklarlar.²⁷ İlk rastlantısal olarak benimsenen kurum veya kodlar, içinde doğdukları toplumları diğer toplumlardan üstün veya onlara hâkim bir konuma getirirlerse, evrim sürecinde muhafaza edilirler.²⁸ Bunun yanı sıra toplumlar birbirlerini izlemek suretiyle, diğer bir toplumu başarılı kılan kurumu ithal edip benimseyerek de söz konusu kurumun evrimin bir sonraki evresine devredilmesine katkıda bulunurlar. Hayek, seleksiyonun kesinlikle en iyi kurumu hayatta bırakacağını savunmaz; ancak ona göre evrim sonucunda ayıklanmayarak yaşamına devam eden kurum toplumda bir normatif ahlaki değer halini alır.²⁹

Hayek'e göre evrimin yönünü belirleyen faktörler önceden kestirilmez, denetlenmez veya kontrol edilmez düzeyde çeşitlilik ve rastlantısallık arz etmektedir. Bu haliyle evrim, öngörülemez olana karşı süregelen bir adaptasyon sürecini ifade

---

²⁵ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 12.

²⁶ Barbara ROWLAND, 1988, s. 221.

²⁷ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 54.

²⁸ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 15.

²⁹ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 25.

eder. Hayek, evrimsel teorinin geleceği kestirme yeteneğinin olmadığını savunur.³⁰ Buna paralel olarak Hayek'e göre evrimin kesin bir yönü, kaçınılmaz aşamaları veya sonu olduğu da iddia edilemez.³¹ Evrimsel yaklaşımlar, ancak ilkel toplumlardan büyük toplumlara doğru gerçekleşmiş olan tekâmülün tanım ve açıklamasını yapabilirler. Bu nedenle, bir tarihsel gelişim yasası ortaya koymak mümkün değildir.³²

1.4. Bireysel Eylemin Belirleyiciliği

Evrimle oluşmuş olan kendiliğinden düzenin varlığı salt duyuşsal olarak algılanamaz; ancak zihnimizde yeniden inşa edebileceğimiz soyut bir ilişkiler ağına dayandırılabilir.³³ Bu haliyle kendiliğinden düzen, tek bir akıl tarafından yönlendirilemeyecek kadar karmaşıktır, bu yüzden kendiliğinden düzenin bir amacı olamaz.³⁴ Düzenin oluşumunu ve devamını sağlayan etmen, bireylerin bilinçsiz eylemleridir.³⁵ Bu bakımdan düşünürün, bireyin bir düzen yaratma yönünde bilinçli eylemlerini değersiz gördüğünü söylemek mümkündür. Bu görüşün, Hayek'in

---

³⁰ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 23.

³¹ *ibid*, s. 24.

³² *ibid*, s. 29.

³³ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 51.

³⁴ *ibid*, s. 52.

³⁵ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 250.

modern insanın düzen oluşturma yeteneğine dair karamsarlığının bir sonucu olduğu öne sürülmektedir.³⁶

Hayek, kendiliğinden düzenin oluşumunda bireysel eyleme büyük önem atfetmektedir. Keza düşünürüne göre bir toplum ancak aşağıdan yukarıya bir bakış açısıyla anlaşılıp açıklanabilir.³⁷ Hayek'in metodolojik kabullerinin, özgürlük anlayışına etkisi de bu noktada kendisini gösterir. Hayek'e göre toplumsal yapıda halk veya ulus gibi bütünlüklerin gerçekliği yoktur; bunlar sadece, bireyler arası ilişki biçimleridir.³⁸ Bu görüş, bir toplum geleneği olmadan bireyler arası ilişkilerin olamayacağı öne sürülerek eleştirilmektedir.³⁹ Hayek'in sosyal teorisinde de bireyin, ancak bir toplum içinde belirli davranış kodları oluşturabileceği kabul edilmektedir. Ancak toplumun veya diğer sosyal bütünlüklerin de bireylerin bu davranış kodlarındaki düzenlilikler sayesinde ortaya çıktığı savunulmaktadır. Sosyal yapılar, bireylerin yapının devamını sağlayacak yönde hareket etmeleri sayesinde varlıklarını sürdürürler.⁴⁰ Hayek'e göre sadece bireylere gerçeklik yüklenebilir. Bahsi geçen bütünlüklerin anlaşılabilmesi de bireyin doğru anlaşılmasına bağlıdır.⁴¹ Hayek'in

---

³⁶ Barbara ROWLAND, 1988, s. 222.

³⁷ Nicolaas J. VRIEND, "Was Hayek an Ace?", **Southern Economic Journal**, 2002, C. 68, S. 4, s. 812.

³⁸ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 76.

³⁹ ibid, s. 74.

⁴⁰ ibid, s. 51.

⁴¹ ibid, s. 250.

kavrayışında birey, kendi amaçları olan ve bu amaçlara ulaşmak için kullanacağı benzersiz ve öngörülemez bilgilere sahip bir bireydir.⁴²

Kendiliğinden düzenin oluşumunu ve kendi kendine işleyişini anlayabilmek için, düzenin içinde bireyin konumunu ve rolünü iyi kavramak gerekmektedir. Hayek, insanın sadece amaç izleyen bir canlı olmadığını aynı zamanda kural izleyen bir canlı olduğunu savunur. Ona göre insan, kuralı izlerken, kurala niçin riayet etmesi gerektiğini bilmeyebilir, söz konusu kuralı kelimelerle ifade edemeyebilir, ancak düşünüş ve davranış toplum içerisinde nesillerden beri tekâmül edegelmiş kurallara bağlı olduğundan birey, bu kurallara farkında olmadan riayet eder.⁴³ Bu durum, insanın bir toplum içerisinde yaşama başarısı göstermesinde temel belirleyicidir. Hayek, bu gerçekliğe örnek olarak konuşmayı yeni öğrenen çocukları göstermektedir. Çocuklar, konuşma öğrenirken dilin kurallarına riayet ederler; ancak riayet ettikleri kuralların bilincinde olmaları veya bu kuralları ifade edebilmeleri söz konusu değildir. Hayek'e göre bu örnek, insanın kural izleyen bir canlı olduğunu göstermektedir. Bireyler, konuşmayı öğrenme örneğinde olduğu gibi, toplumdaki mevcut eylemler düzenine öncelikle bilinçsiz olarak riayet edeceklerdir. Bu düzene riayetini, amaçlarına ulaşmadaki başarılarını arttırdığını keşfettiklerinde ise, kimsenin bilerek ve isteyerek üretmeyi amaçlamadığı düzen artık herkesin muhafaza etmeye hevesli olduğu bir değer haline gelecektir.⁴⁴ Hayek'e göre, bir grubun bütün üyelerinin belirli şeyleri belirli bir tarzda yapmasının altında sadece bireysel

---

⁴² Barbara ROWLAND, 1988, s. 223.

⁴³ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 18.

⁴⁴ ibid, s. 136 - 137.

amaçlarına ulaşma isteği yer almaz. Bireyler, bu şekilde davranarak aynı zamanda bireysel amaçlarına ulaşmalarında kendilerini daha başarılı kılan toplumsal düzenin devamını da sağlamak isterler.⁴⁵

Bireylerin bir topluma belirli bir düzen yükleyebilmesi en azından bir kuralın ortak olarak ve sıklıkla takip ediliyor olmasını gerektirmektedir. Hayek'e göre bu kural, bireylerin, gayretlerinin karşılığının az olmasındansa çok olmasını istemesi ve gayretlerini daha çok gelir getirecek yönde yoğunlaştırma eğilimidir.⁴⁶ Büyük toplum içerisinde birey kendi amaçlarına ulaşma gayretiyle hareket ederken bir yandan bir düzenin oluşmasına da hizmet etmektedir. Bu bakımdan bireyin aslında bir düzen oluşturmak yönünde bir amacı bulunmamaktadır. Hatta birey, davranışları neticesinde bir düzenin oluştuğunun genellikle bilincinde olmamaktadır. Butler, Hayek'in bu görüşünü açıklamak amacıyla bir patikanın oluşumunu örnek verir.⁴⁷ Üzerinde yol olmayan bir arazide bir patikanın oluşması, tek tek bireylerin kendisinden önce o araziden geçen kişinin izini takip etmesiyle olur. Burada bireylerin amacı, sadece kendilerine yöneliktir ve bu amaç da yürümeyi daha rahat hale getirmektir. Bireyler, sert bir yol, bir patika oluşturma amacını gütmazler. Ancak bireylerin sadece kendilerine yönelik davranışı, arazi üzerinde gelecekteki yolculara da fayda sağlayacak bir kendiliğinden düzenin oluşmasına neden olur. Elbette büyük toplum, boş bir araziden çok daha karmaşık bir yapıya sahiptir ve

---

⁴⁵ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 106.

⁴⁶ ibid, s. 60.

⁴⁷ Eamonn BUTLER, **Hayek**, Çev. Yusuf Ziya ÇELİKKAYA, Liberte, Ankara, 2001, s. 22-23.

büyük toplum içerisinde çok daha fazla sayıda gidilebilecek yol, takip edilebilecek amaç ve üzerinden geçilebilecek iz bulunmaktadır. Bu yoğunluk ve çeşitlilik büyük toplum içerisinde yapılanların ve yapılabileceklerin bilgisinin tek bir merkezde toplanmasını imkânsız kılar. Büyük toplum içerisinde bu bilgi, bireyler arasında parçalanmış durumdadır ve temel problem de bilginin en iyi şekilde kullanımının nasıl sağlanacağı ile ilgilidir.⁴⁸ Bu dağınık bilginin tek bir merkez tarafından koordine edilmesi de mümkün değildir. Bu halde, bilginin koordinasyonu ancak bireylerin sahip oldukları bilgiyi özgürce kullanabilecekleri ve aynı zamanda toplumu sürdürecektir işbirliğinin de sağlanabileceği bir ortak platformun varlığına bağlıdır. Büyük toplumda bu platform piyasadır.⁴⁹ Piyasa, bireylerin kendi bilgileri ile kendi amaçlarını gözetirken toplumun genel faydasını da arttırabilmelerine imkân sağlar.⁵⁰ Zira Piyasa, bilginin yine bilgiyle test edildiği ve bilgilerin koordine edildiği bir mekanizma sağlamaktadır.⁵¹ Hayek'e göre piyasa düzeni toplumun her alanını kapsayan tek düzendir.⁵² Piyasa düzeni, sadece bireylerin amaç ve eylemlerini uyumlu hale getirmekle kalmayıp aynı zamanda, mal ve hizmetlere, başka herhangi bir biçimde yapılabilecek olandan çok daha etkin bir surette ulaşabilme şansını arttırmaktadır. Bu sistemin geçerli olduğu bir toplumdan rastgele belirlenecek bir

---

⁴⁸ Friedrich A. HAYEK, "The Use of Knowledge in Society", **The American Economic Review**, 1945, C. 35, S. 4, s. 520.

⁴⁹ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 250.

⁵⁰ Theodore BURCZAK, "Hayekian Socialism, Post Critics" **Review of Social Economy**, 2009, C.67, S.3, s. 391.

⁵¹ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 82.

⁵² Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 149.

bireyin önündeki fırsatlar büyük ölçekli sosyal planlamaların yapıldığı bir ülkeden rastgele seçilecek bir bireyin önündeki fırsatlardan çok daha geniş olacaktır.⁵³ Piyasa sadece mübadele işlemlerinin değil, bütün toplumsal ürünlerin organizasyonunu sağlar.⁵⁴ Bu nedenle Hayek, piyasa düzeninin, toplum içerisindeki bireylerin çok çeşitli amaçlarına aynı anda hizmet edebilen bir düzen olduğunu savunur.⁵⁵

Hayek'in büyük toplumdaki toplumsal kurumları ve toplumsal düzeni açıklarken, bireyi böylesine kilit bir noktaya koyması, toplumun ahlaki yapısını değerlendirirken bireyi ön plana almasıyla paralellik arz eder. "Toplumsal yapıda gerçeklik izafe edilebilecek tek şey bireydir" kabulü, toplumun faydası anlayışının veya dayanışma gibi kolektif güdülerin reddi ve bireysel faydanın ve bireyin tercihlerinin yüceltilmesini beraberinde getirmiştir.⁵⁶ Hayek, bu noktada Kant'a başvurur. Kant'ın, ahlaki ödevin dışardan dayatılamayacağı ve ancak insanın kendi kendine dayatabileceği bir ödev olduğu yönündeki görüşünü kabul ederek, bireyi kolektif değerlere bağlanmaya zorlamanın onu başkalarının amaçları için bir araç haline getireceğini söyler.⁵⁷ Hayek'e göre dayanışma ve benzeri kolektif özgecil güdüler, modern toplumun piyasa düzeniyle uyuşmayan ve ilkel kabile etiğinden

---

⁵³ Andrew FARRANT, "Knowledge and Incentives: Socialism after Hayek?",

Review of Social Economy, C. 67, S. 3, s. 385.

⁵⁴ Antonio CALLARI, "A Methodological Reflection on the "Thick Socialism" of "Socialism after Hayek"", **Review of Social Economy**, 2009, C.67, S.3, s. 368.

⁵⁵ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 352.

⁵⁶ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 71.

⁵⁷ ibid, s. 70.

miras kalmış güdülerdir.⁵⁸ Bu güdüler, kültürel evrime yeterince hızlı adapte olamayan insanın derinlik psikolojisinde hâla bulunur ve zaman zaman gün yüzüne çıkar.⁵⁹ Düşünürü göre bireyin, kimi zaman diğer insanlarla aynı amaca sahip olmaktan duyduğu hazzın temelinde de kabile döneminden kalma bu içgüdü yer almaktadır. Bu içgüdü küçük gruplar içinde meydana gelen beklenmedik olumsuzluklarda gruba yarar sağlasa da büyük toplum için her zaman zarar kaynağıdır. Hayek, özgür dünyanın iki büyük düşmanı olarak gördüğü milliyetçiliğin ve sosyalizmin temelinde de bu içgüdü'nün yer aldığını söyler.⁶⁰ Küçük toplumdaki bize miras kalan dayanışma güdüsünün (Hayek'in deyiimiyle *ahlaki sosyalizmin*), büyük topluma zarar vermek için mutlaka milliyetçilik veya sosyalizm şeklini alması da gerekmemektedir. Hayek'e göre, bir arkadaşına yönelik özgeci bir tutum küçük toplum için kabul edilir ve hatta övülür bir şey iken, büyük toplumda bu zararlı olabilir. Örneğin aynı sektörde çalışan kişilerin birbiriyle rekabetten kaçınması

---

⁵⁸ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 55-56.

⁵⁹ Hayek'in bu noktada psikolojiye atıfta bulunarak modern toplumdaki dayanışma olgusunu ilkel güdülerin nüksüne bağlaması eleştirilebilir. "*Antropologlar, her soyun kendinden sonra gelen soya neler bıraktığını, eğer belirli bir çevre söz konusu ise kesinlikle ortaya koyabilirler. Bu çevre, adına kültür ya da uygarlık dediğimiz maddesel nesnelere, geleneklerin, stereotip (sürekli yinelenen) akli süreçlerin tümünü birden içerir, belki kişilik üstüdür ama psikolojik değildir.*" Branislaw Malinowski, **La sexualité et sa répression dans les Sociétés primitives**, Payot, Paris, 1972, s. 133'den aktaran Cahit CAN, **Türk Hukukunun Kökenleri ve Türk Hukuk Devrimi**, Kaynak Yayınları, Ankara, 2012, s. 34.

⁶⁰ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 356.

büyük toplumun düzenini bozacak nitelikte bir dayanışma biçimi oluşturabilir.⁶¹ Bu sebeple Hayek, bir ahlak sisteminin içinde geliştiği toplumun düzenini ve uygarlığını devam ettirebilir olması gerektiğine vurgu yapar. Sadece, öyle olmasının daha doğru olduğunu düşündüğümüz için istediğimiz veya daha doğrusu “düşlediğimiz” bir ahlak sistemine sahip olmamızın mümkün olmadığını söyler.⁶²

Hayek’in buraya kadar belirttiğimiz düşüncelerine ve vargılarına yönelik önemli bir eleştiri Eugene Miller tarafından getirilmiştir. Miller, Hayek’in evrimsel yaklaşımının tutarsız olduğunu öne sürer. Hayek’in bir yandan, metodolojik olarak, sonu ve yönü kestirilemez bir evrimsel değişimi savunurken, diğer yandan büyük toplumun düzenini devam ettirmede en iyi sistemin liberal piyasa sistemi olduğunu savunması Miller’a göre temelde tutarsızdır. Öngörülemez bir evrimi savunan bir düşünürün, liberalizmin ileride daha da iyi olacağını veya yerine daha iyi bir sistemin geçebileceğini de kabul etmesi gerekmektedir. Oysa Miller’a göre Hayek’in bütün isteği, klasik liberalizmin topluma egemen olması ve bu egemenliğini sürdürmesidir.⁶³ Ancak Hayek, kendi konumunda bir tutarsızlık görmez. Ona göre bir sosyal bilimci, belirli bir toplum düzeninde bir reform veya iyileştirme teklifinde bulunduğu, söz konusu düzenin varlığı ve devamı açısından vazgeçilmez olan değerleri kabul etmek zorundadır. Hayek asıl tutarsızlığın, bir yandan içinde yaşadığı

---

⁶¹ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 329.

⁶² ibid, s. 338.

⁶³ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 33.

düzenin iyileştirilmesini önerirken, diğer yandan düzenin bütün değerlerine zarar verecek yollar teklif etmek olacağını söyler.⁶⁴

2. HAYEK'İN HUKUK KURAMI

Hayek, üzerinde çalıştığı düzene hizmet eden adil davranış kuralları hakkında bilgi sahibi olmamanın, bir iktisatçının en önemli eksiği olduğunu belirtmiş ve özellikle son dönem çalışmalarını büyük oranda hukuk alanına hasretmiştir.⁶⁵ Bu çalışmalarında ayrıntılara boğulmadan kendiliğinden düzenin (kozmos) üzerinde işleyeceği kuralların bir formülasyonunu oluşturmayı hedeflemiştir.⁶⁶

2.1. İnsanın Kural-İzleyen Yapısı ve Kurallar

Hayek'e göre büyük toplumda düzenin temelinde kurallar vardır. Büyük toplumun unsurlarını bir arada tutan öge, ilkel toplumdaki farklı olarak dayanışma güdüsü değil kurallardır. Hayek bu kuralların başına ahde vefa ilkesini koyar. Böylece Hayek, liberal görüşe uygun olacak biçimde, büyük toplumun devamının temeline sözleşmelere uyulması kuralını koymaktadır.⁶⁷ Yukarıda da belirttiğimiz üzere Hayek, insanın kural-izleyen bir varlık olma özelliğini vurgulamıştır. Bu

---

⁶⁴ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 146.

⁶⁵ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 1.

⁶⁶ Knud Haakanssen, Canberra, *The Philosophy of Law in New Constitutionalism*,

Rechtstheorie19, Duncker-Humblot, Berlin, 1988, s. 289'dan aktaran Sururi

AKTAŞ, 2001, s. 4.

⁶⁷ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 32.

vurgusunu açıklamak amacıyla konuşmayı yeni öğrenen çocukların, kelimelere dökemeyecekleri gramer kurallarına, bilincinde olmadan uymalarını örnek vermiştir. Hayek'e göre küçük çocukların bilmedikleri gramer kurallarına ve gramatik yapılarla uygun olarak konuşmaları ve hatta başkalarının konuşmalarındaki yanlışlıkları fark edip düzeltebilmeleri, insanın kural izleyen yapısını gösterir. İnsan ifade edemese de eylemleri kurallarca yönetilir, yine başkalarının eylemlerinin algılanmasında da kurallar belirleyici rol oynar. Kişinin eylemi, algısı ve yargısı, bilincinde olduğu, rasyonel olarak tasarlanmış kurallardan ziyade, bilincinde olmadığı ama kendisini ve toplumsal düzeni başarılı kılan eylemlerden çıkarsanabilecek olan kurallarca yönlendirilmektedir.⁶⁸ Bilinçli olarak uygulanan ve hatta kelimelere dökülmüş olan davranış kuralları da, a priori olarak belirlenmiş amaçların zorunlu koşulları olmaları nedeniyle değil, kendilerine uyan bireyleri başarılı kılmış olmaları nedeniyle tespit edilmişlerdir. Bir kural, kendisine uyan bireyi ve o bireyin içinde yaşadığı toplumsal düzeni, diğer bireyler ve düzenler arasında daha üstün konuma getirmesi nedeni ile alternatiflerini eleyerek onların yerini alır.⁶⁹ Bireyler, birçoğu hakkında hiçbir düşünceleri olmasa da hayatlarının tamamını düzenleyen, aile ilişkileri, hısımlık, evlilik, miras gibi konulara ilişkin kurallara uyarlar. Bunun arkasında bireylerin bu tutumlarının toplumsal düzenin devamı ve başarısını sağlaması yer almaktadır.⁷⁰ Hâlihazırdaki eylemler düzenine hizmet eden kurallara, yeni bir kuralın eklenmesinde yine aynı ölçüt söz konusu olacaktır. Bir toplumda hangi yeni kuralın uygulanmasının gerekli veya mantıklı olduğunu belirleyecek olan ölçüt, o toplumda

---

⁶⁸ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 15.

⁶⁹ *ibid*, s. 21.

⁷⁰ *ibid*, s. 47.

hâlihazırda uygulanmakta olan kuralların bütünüdür.⁷¹ Büyük toplumda, bir kuralın kabul görebilmesi ve yayılabilmesi açık toplum ilişkileri içerisinde tesadüfen buluşan ve birbirini tanımayan insanlar arasında başarılı bir düzen sağlayabilmesine bağlıdır. Düzenin doğasındaki tesadüfilik ve bireylerin amaçlarındaki bilinmezlik, bu düzenin bireye yönelik talimatlarla düzenlenmesini imkânsız kılar. Büyük toplumun düzeni, ancak genel kurallarla sağlanabilir. Ancak genel kurallar, büyük toplumun düzenini başarılı kılarlar.⁷²

Yeni bir kural, eğer toplumsal düzenin başarılı bir biçimde devam etmesini sağlıyorsa kurallar kümesine eklenecek; aynı şekilde, bir toplumsal düzenin oluşmasını engelleyecek olan kurallar veya bir toplumsal düzen oluşturmaya elverişli olmayan kurallar elenecektir.⁷³ Bu açıklamalardan, yeni kuralın ancak statükoyu devam ettirdiği sürece hayat bulabileceği anlamını çıkartmamak gerekir. Birey, içinde yaşadığı yerleşik kurallar düzenine aykırı bir kural benimseyebilir. Temelinde sözleşmelere uymanın yer aldığını belirttiğimiz modern toplumda kuralların esprisi, bireylerin faaliyetleri ve ilişkileri neticesinde oluşturdukları meşru beklentilerinin sükûta uğratılmasını engellemektir. Bireyin yerleşik kurallar düzenine aykırı olarak seçtiği alternatif bir kural, başkalarının beklentilerinin sükûta uğrama ihtimalini düşürüyorsa, statükoya aykırı olsa da, o zamana kadar süregelen uygulamadan daha iyi olduğu için, eski kuralın yerini alabilir. Hayek bu görüşünü açıklamak üzere, komşunun arazisine su veya diğer şeylerin, zarar verecek olsa da, salıverilmesi

---

⁷¹ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 281.

⁷² Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 130.

⁷³ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 45.

âdetinin yer aldığı bir toplumu örnek verir. Bu toplumda yer alan bir birey, komşusunu düşünerek bu tür zarar verici eylemlerden kaçınmayı bir kural olarak benimseyebilir. Bu tutum, toplumdaki bireylerin beklentilerinin sükûta uğrama sıklığını azaltacaktır. Bu haliyle kural, toplumsal düzenin geliştirilmesi ve başarılı bir şekilde sürdürülmesine eski uygulamaya göre daha elverişli olduğundan, genel kabul görebilir ve yeni bir kural olarak kurallar sistemindeki yerini alabilir.⁷⁴ Çünkü insan akli, bir yandan belirli bir çevre içinde şekillenip gelişirken, aynı zamanda içinde geliştiği çevrenin geliştirilmesinin ve varlığının sürdürülmesinin araç ve koşullarını da yaratabilmektedir.⁷⁵ Ancak burada Hayek, daha önce de belirtildiği gibi aklın toplumu düzenlemedeki rolü konusunda mütevazı olmak gerektiğini vurgular. Kuralların yeniden incelenmesine ve sorgulanmasına, dolayısıyla iyileştirmeye her zaman yer vardır. Bu iyileştirme faaliyetinde ölçüt, ele alınan kuralın diğer bütün kuralların da hizmetinde olduğu toplumun genel faaliyetler düzeninin oluşmasındaki katkısı ve etkililiği olacaktır. Toplumsal düzenin tamamıyla yeniden planlanması söz konusu değildir, zira toplumsal düzenin akıl yoluyla tamamıyla kavranması mümkün değildir.⁷⁶

Hayek, zaman içerisinde toplumda oluşmuş ve kabul görmüş bütün davranış kurallarının hukuk kuralı olarak tespit edilmesini savunmaz. Her ne kadar sosyal teorisinin temeline bireyi koymuş olsa da, ailelerin ve grupların toplumun oluşumunda ve devamında oynadıkları önemli rolü yadsımamaktadır. Ona göre,

---

⁷⁴ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 248 - 249.

⁷⁵ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 22.

⁷⁶ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 639-640.

esasen kendi yararını izliyor olsa da, bireyin ailesine ve topluma karşı da borçları bulunmaktadır. Ayrıca bireyler, gönüllü olarak da küçük gruplara dâhil olup, birbirlerine karşı yükümlülükler altına girebilirler.⁷⁷ Ama bu borçların mutlaka hukuk yoluyla tespit edilmesi gerekmez, hatta tespit edilmemesi özgürlük bakımından daha yararlıdır.⁷⁸ Bireyin, aile vb. gruplarla olan ilişkisi geleneklerle belirlenir. Bu gelenekler, bireysel eylem hakkında bir öngörülebilirlik sağlarlar; ancak bunlar hukuk kurallarından farklı olarak daha esnektirler. Ayrıca gelenekler, daha az bir biçimsel örgütlenme gerektiren ve daha az zora dayanan kurallar ihtiva ederler. Bu haliyle gelenekler, özgür bir toplumda bireylerin birbirleriyle daha esnek ve verimli ilişkiler kurabilmelerini sağlarlar.⁷⁹

2.2. Kurallın İki Türü: Thesis ve Nomos

Hayek'in genel hukuk kuramının temelinde bir kurallar ayrımı yer almaktadır. Taksis-kozmos ayrımına paralel olarak Hayek, hukuk kurallarını da kaynakları bakımından thesis ve nomos olarak ikiye ayırır. Thesis, yasama yoluyla oluşturulan ve bilinçli insan tasarımı olan organizasyon kurallarını içerir. Devletin vergi ve adliye gibi teşkilatlarının işleyişi bu kurallarla belirlenir.⁸⁰ Nomos ise kendiliğinden düzen içerisinde ortaya çıkan hukuktur. Başka bir deyişle thesis, organizasyon kuralları, nomos ise adil davranış kurallarıdır. Adil davranış kuralları

---

⁷⁷ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 204.

⁷⁸ ibid, s. 77.

⁷⁹ ibid, s. 78.

⁸⁰ ibid, s. 252.

bir dış belirleyici olmadan işleyen toplumsal evrim içerisinde ortaya çıkarlar. Hayek'e göre kuralların objektifliğinin ölçütü, evrensellik değil, kişilere bağlı olmama ve spontane olarak oluşmadır.⁸¹ Dolayısıyla adil davranış kuralları da, kişilerin veya devletin iradesinden bağımsız olmaları nedeniyle objektif kurallardır. Bu noktada Hayek "görünmez el" kavramına başvurur ve bu kavramı anlamadığı sürece bir hukukçunun adil davranış kurallarının işlevini anlayamayacağını belirtir.⁸²

Hayek'e göre organizasyon kuralları, adil davranış kurallarının toplumda yaşatılmasına ve korunmasına hizmet etmeyi amaçlamalı ve onlara uygun veya en azından onların hizmet ettiği düzeni bozmayacak nitelikte olmalıdır.⁸³ Hayek'in hukuk kuramı, adil davranış kurallarının kendiliğindenliğini açıklamak ve egemenin iradesiyle böyle bir hukukun asla oluşturulamayacağını vurgulamak çabasından ibarettir.⁸⁴ Bu amaçla Hayek, adil davranış kurallarıyla organizasyon kurallarının farklı meclislerce yapılması ve böylece adil davranış kurallarının politikaya alet edilmemesi gerektiğini savunur.⁸⁵

Hayek, ceza hukukunu özel hukuk içerisine ve bütün usul hukukunu da kamu hukuku içerisine koymak kaydıyla, özel hukuk-kamu hukuku ayrımını kabul eder. Bu ayrımında özel hukuk kaynağını adil davranış kurallarından alırken, kamu hukuku

---

⁸¹ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 169.

⁸² Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 148.

⁸³ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 104.

⁸⁴ ibid, s. 106.

⁸⁵ ibid, s. 252.

da organizasyon kurallarından oluşmaktadır.⁸⁶ Buna paralel olarak adil davranış kuralları-organizasyon kuralları ayrımının, maddi hukuk-usul hukuk ayrımıyla örtüştüğünü söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra Kelsen'in kavramsallaştırmasını kullanarak, adil davranış kurallarının organizasyon kuralları bakımından temel norm olduğu veya bu ayrımın H. L. A. Hart'ın ortaya koyduğu birincil kural - ikincil kural ayrımıyla da örtüştüğü söylenebilir.⁸⁷

Adil davranış kuralları dokunulmaz bir alana işaret eder. Bu alan da, kendiliğinden düzendir. Bu bakımdan adil davranış kuralları bir ülkenin anayasasından da üst bir konuma getirilmiştir. Hayek, anayasaların, özgürlüğün garantiye alınması bakımından büyük avantajlar sağladığını kabul eder. Tamamen rasyonaliteye ve tasarıma dayalı olan anayasalar, kendiliğinden düzenin girebileceği çıkmazlardan kurtarılması ve korunması, düzeni sağlayan kuralların geliştirilmesi ve sosyal hayata uymayanların düzeltilmesi bakımından da önemli bir araç sağlarlar.⁸⁸ Ancak Hayek'e göre anayasa, genellikle söylendiği üzere ülkedeki bütün hukukun kaynağı değildir; hukukun korunmasına hizmet eden bir çatıdır.⁸⁹ Dolayısıyla anayasalar adil davranış kurallarının korunmasına hizmet ederler, ayrıca Hart'ın kavramsallaştırmasıyla "tanıma kuralı" olmak suretiyle hangi adil davranış kuralının

---

⁸⁶ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 107.

⁸⁷ ibid, s. 253.

⁸⁸ ibid, s. 67.

⁸⁹ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 175.

yürürlükte olduğunu belirtirler. Anayasalar, adil davranış kuralları değildir ve adil davranış kurallarına aykırı normlar içeremezler.⁹⁰

2.3. Hukuki Pozitivizm ve Doğal Hukuk Kuramları Karşısında Hayek'in Konumu

Hayek'in genel hukuk teorisi, toplumsal ilişkileri yöneten kişilik dışı güçler düşüncesine dayanır. Bu bakımdan Hayek, hukuku herhangi bir iktidarın iradesinden bağımsız tutar. Ancak Hayek, kişilerden ve iktidar iradesinden bağımsız tuttuğu hukuku, aklın soyut ilkelerine değil olguya dayandırır. Bu bakımdan düşünürün hem hukuki pozitivizmi hem de rasyonel doğal hukuk düşüncesini reddettiğini söylemek mümkündür.⁹¹

Önceki altbölümde belirttiğimiz metodolojik kabullerine paralel olarak Hayek, hukuku doğa dışı veya doğaüstü güçlere dayandıran veya onu insan aklının bilinçli bir ürünü olarak gören bu anlayışları eleştirmekte ve kendi teorisini bu düalizmin içerisinde bir tarafa yerleştirmemektedir.⁹² Hayek'in hukuki pozitivizm ve rasyonel doğal hukuk kuramlarına yönelik eleştirileri onun genel hukuk teorisini anlamak bakımından bize önemli ve özet bilgiler sunmaktadır. Düşünüre göre hukuki pozitivizm, toplumsal kurumların ve ürünlerin oluşumu hakkında bilinen her şeye ters düşen bir safsatadan ibarettir. Toplumun devlet tarafından, dolayısıyla tek bir

---

⁹⁰ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 253.

⁹¹ *ibid*, s. 99.

⁹² Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 291-292.

akılla baştan aşağı tasarlanabilmesi mümkün değildir.⁹³ Hayek, hukuk kurallarının devletin iradesi dışında toplumda oluşan ve bireysel eylemin öngörülebilirliğini sağlayan davranış kurallarına dayandığını savunur. Devlet bu noktada, sadece kuralların dışsallaştırılmasında rol oynamaktadır. Bu bakımdan Hayek, Austin'in iradeci yaklaşımını eleştirmektedir. Hayek'e göre hukukun insanlar tarafından yaratılacağı fikri, yakın dönemde ortaya atılmış naif bir inançtır; eski çağlarda insanların böyle bir görüşü olmamıştır.⁹⁴ Hayek hiçbir hukuk sisteminin, bütünüyle bilinçli olarak yaratılamayacağını savunur. Hukuku hiç kimse bilinçli olarak yaratmamıştır.⁹⁵ Yasalaştırma çalışmaları ise, ancak ve ancak mevcut kuralların sistemli ve tutarlı bir bütünlük haline getirilmesinden ibarettir.⁹⁶ Örneğin bugün özellikle Kıta Avrupası hukukunun temelini oluşturan Roma Hukuku, Justinian'ın iradesine dayanmamaktadır. Justinian, Roma'da mevcut bulunan toplumsal davranış kurallarının kodifikasyonunu sağlamıştır.⁹⁷ Buna paralel olarak Hayek, Atinalı Solon veya Babilli Hammurabi'nin kodifikasyonlarının da topluma yeni kurallar eklemeyi değil, hâlihazırda toplumda kabul gören davranış kurallarının açıklanmasını ve

---

⁹³ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 97.

⁹⁴ *ibid*, s. 108.

⁹⁵ *ibid*, s. 137.

⁹⁶ *ibid*, s. 132.

⁹⁷ Ronald HAMOWY, "F. A. Hayek and the Common Law", **Cato Journal**, 2003, C. 23, S. 2. s. 243.

dışsallaştırılmasını hedeflediğini belirtir. Yasanın temelinde irade değil, toplumsal mutabakat vardır.⁹⁸

Kelsen tarafından ortaya atılan biçimci yaklaşım da Hayek tarafından eksik ve yetersiz bulunmuştur. Düşünüre göre sisteme yeni bir kural eklenirken, sadece sisteme hizmet etmekte olan hukukun biçimsel kurallarının ölçüt alınması hiçbir şey ifade etmez. Sistemin olgusal içeriğinin de göz önünde tutulması gerekir. Liberal düzen içerisine yerleştirilmek istenen ve sözleşme özgürlüğüne ters düşecek olan bir kural, sırf o düzene hizmet eden hukuk kurallarının oluşmasında gözetilen biçimsel kuralları karşılıyor olması nedeniyle meşru sayılamaz.⁹⁹ Sınırsız yasama yetkisi ile biçimsel ölçütlerle sınırlanmış yasama yetkisi arasında hiçbir fark yoktur. Biçimsel ölçütler içerisinde sınırsız bir yasama yetkisini savunmak, bireysel özgürlüğün fedası anlamına gelmektedir.¹⁰⁰ Hayek, pozitivistlerce ortaya atılan, adaletin hiçbir pozitif ölçütünün bulunamayacağı görüşüne katılır; ama buradan yola çıkılarak varılmış olan ve Gustav Radbruch'un ifade ettiği “neyin adil olduğunu hiç kimse tayin edemeyeceğine göre, neyin hukuki olacağını bir kişinin belirlemesi gerek” yönündeki çıkarımı kesinlikle reddeder.¹⁰¹ Hayek'e göre hukuki pozitivizmin, yasa koyucunun hukuk ve dolayısıyla adalet yaratıcısı olduğu yönündeki en temel tezi yanlıştır.¹⁰² Bu görüş metodolojik temeldeki hatalarının yanı sıra belli bir kodda yer

---

⁹⁸ Eamonn BUTLER, 2001, s. 171.

⁹⁹ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 254.

¹⁰⁰ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 283.

¹⁰¹ ibid, s. 275.

¹⁰² ibid, s. 276-277.

almamış olmasına rağmen hukukun normatif bütünlüğüne dâhil olan yazısız kuralları¹⁰³ açıklayamaz. Özetle Hayek'e göre hukuki pozitivizm ancak ve sadece organizasyon kuralları bakımından kabul edilebilir.

Hayek, hukuki pozitivizmin iradeci ve biçimci tutumuna yönelik en güçlü itirazın doğal hukuk geleneğinden geldiğini belirtir. Bu bakımdan doğal hukuku savunmaktadır. Ancak Hayek'in teorisinde doğallık, kendiliğindenlikle eş anlamdadır. Düşünür, "doğal" kelimesini, icat edilmemiş, tasarlanmamış, halin gereklerine karşılık olarak meydana çıkmış olanı ifade eden bir teknik terim olarak kullanmaktadır. Doğal kelimesinin aklın tasarımı anlamında kullanılması, ona göre, kavramın zıddına dönüşmesidir.¹⁰⁴ Dolayısıyla Hayek'in genel hukuk teorisi, rasyonel doğal hukuk kuramının reddini de içerir. Düşünüre göre adil davranış kurallarının varlıkları, onların meşruiyetinin kanıtıdır. Bunun dışında rasyonel veya metafizik değerler bir ölçüt olarak kullanılamaz.¹⁰⁵ Ayrıca evrensel değerleri içeren bir etik tertip etmek de mümkün değildir. Çünkü etik, tertip edilebilir bir şey değildir.¹⁰⁶ Hayek, etik tercihleri bireylerin özgürlük alanlarına dâhil görür. Ona göre özgür bir toplumda birey, başka bir bireyin özgürlüğüne zarar vermediği sürece

---

¹⁰³ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 103.

¹⁰⁴ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 110.

¹⁰⁵ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 254.

¹⁰⁶ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 640.

istediği etik kodları seçebilir. Bireyin dini etik, faydacı etik, erdem etiği veya başka herhangi bir etik anlayışı çerçevesinde davranması kendi tercihine bırakılmalıdır.¹⁰⁷

2.4. Hukukun “Amacı”

Bu bölümü bitirmeden önce Hayek’in hukukun amacı veya başka bir deyişle hukukun yöneldiği hedefler hakkındaki görüşlerini belirtmekte yarar görüyoruz. Zira bu görüşler, şimdiye kadar anlatılanları bütünler niteliktedir. Bu konuda Hayek’in temel itirazı, adil davranış kurallarıyla bireylere belirli haklar tahsis edilebileceği veya edilmesi gerektiği görüşüne yöneliktir. Düşünüre göre hukuk, kimseye bir şey tahsis etmez; sadece belirli şeylerin kime ait olduğunu gösterecek bir başvuru noktası arz eder. Esas itibariyle de bir sınır çizerek, bireylere yönelik müdahaleleri en aza indirmeyi hedefler.¹⁰⁸ “Amaç” kelimesinin genel kabul gören anlamıyla, hukukun somut bir amacı yoktur. Hukuk, bireylerin önceden bilinemeyen çeşitlilikte amaçlarını başarılı bir biçimde izleyebilmelerini sağlamayı hedefler. Somut bir amacı olmayan hukuk, kendisine uyan kişileri amaçlarına ulaşmada başarılı kılmak suretiyle gelişmekte ve genel kabul görmektedir.¹⁰⁹ Bu bakımdan adil davranış kuralları olumsuz yapıdadırlar; olumlu eylem gerektiren adil davranış kuralları çok istisnai nitelikte olup, kişilerin geçici olarak yakın birliktelikler kurdukları

---

¹⁰⁷ Edward J. ROMAR, “Noble Markets: The Noble/Slave Ethic in Hayek’s Free Market Capitalism, **Journal of Business Ethics**, 2009, C. 85, S. 1, s. 57.

¹⁰⁸ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 141.

¹⁰⁹ ibid, s. 147.

durumlarda söz konusu olabilirler.¹¹⁰ Kurallar bireylere hak vermez. Hakların hangi durumlarda kazanılabileceğini, hakların hangi durumlarda korunacağını ve bireylerin korunan alanlarının sınırlarını belirler; dolayısıyla toplumsal ilişkilerin düzenli yürümesini sağlarlar.¹¹¹ Bu noktada hukukun düzen koruma görevini, somut herhangi bir statükonun korunması olarak kabul etmemek gerektiği belirtilmektedir. Burada korunan düzenin soyut yapısıdır. Düzen içerisindeki bireylerin konumları ve bireysel ilişkileri belirleyen bağlar değişebilir. Örneğin sözleşmeye göre işçi ve işveren konumunda olan kişiler değişebilir. İşçi, işveren olabilir veya bir sözleşmede işveren olan kişi başka bir sözleşmeyi işçi sıfatıyla yapabilir. Mülkiyet hakkı el değiştirebilir. Değişmez olan veya hukukun korunması gereken, bu değişiklikleri sağlayan genel ve soyut sistemdir: Herkesin, işveren, işçi veya malik vs. olabilmesine izin veren soyut kurallar sistemi.¹¹² Hukukun veya yargıcın görevi de bu kurallar sistemi içerisinde bireylerin önceden kestirilmesi mümkün olamayacak çok çeşitli amaçlarının uyuşmasını sağlamaktır.¹¹³ Bu noktada Hayek, sadece kamu hukukunun ortak çıkarlara hizmet ettiğini, özel hukukun ise yalnızca bireyin bencil çıkarlarını gözettiğini savunan görüşe karşı çıkar. Ona göre toplumsal yaşam içerisinde kendiliğinden ortaya çıkan hukuk, diğer bir deyişle adil davranış kuralları, bir hükümetin yapabileceğinden çok fazla olarak ortak çıkarlara hizmet etmektedir. Adil davranış kurallarından oluşan özel hukuk kuralları çok sayıda bireyin çok çeşitli çıkarlarını birlikte gerçekleştirebilecekleri ve eylemleri ile sonuçta genel yarara

---

¹¹⁰ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 262.

¹¹¹ *ibid*, s. 264.

¹¹² Sururi AKTAŞ, 2001, s. 135.

¹¹³ *ibid*, s. 131.

hizmet edebilecekleri bir platform ortaya koymakta ve önemli bir hukuki güvenlik sağlamaktadır.¹¹⁴

3. HAYEK'İN ADALET ANLAYIŞI

3.1. Prosedürel Adalet

Hukuksal eşitliği esas alan İngiliz bireyciliği, Hayek'in adalet kuramının temelini oluşturmaktadır. Bireyciliğin bu türünde eşitlik, soyut bir eşitliktir ve sonuçlarla ilgilenmez. Önemli olan herkese aynı yasaların uygulanması ve devletin yaptırım alanının olabildiğince sınırlı olmasıdır.¹¹⁵ Hayek'in bu temel üzerine kurduğu adalet kuramı, prosedürel adalet kuramı olarak nitelendirilmektedir. Bu anlayışta adalet, eylemlerin sonuçları ile değil, bizzat eylemlerin yapılaş biçimleriyle ilgili bir niteliktir. Eylemlerin doğurduğu sonuçlar göz önünde tutulmaz önemli olan eylemlerin ortaya konuluş biçimleridir. Adil veya adaletsiz olan bir hukuksal ilişkinin tarafları bakımından meydana gelen sonuç durum değil, tarafların davranışlarının biçimsel niteliğidir.¹¹⁶

Hayek, adaleti serbest piyasa ile ilişkilendirir. Serbest piyasa içerisinde, bireylerin, genel kurallara uyararak, hileye veya cebre başvurmadan gerçekleştirdiği işlemler adildir. Bu işlemler sonucunda işlemin bir tarafının çok şey elde etmesi, diğer tarafın ise daha az şey elde etmesi veya zarar etmesi mümkündür; ancak bu

---

¹¹⁴ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 172.

¹¹⁵ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 79.

¹¹⁶ *ibid*, s. 210.

durumlar bu işlemleri adaletsiz kılmaz.¹¹⁷ Bireyin piyasa içerisinde bir kazanç elde etmesiyle ilgili tek ahlaki yükümlülüğü, o kazancı piyasa düzeninin oluşmasını mümkün kılan kurallara uygun olarak elde etmiş olmasıdır. Piyasa düzeni içerisinde kimseye önceden belirlenmiş bir gelirin tahsisi veya mevcut gelir durumunun korunması yönünde bir ayrıcalık tanınmaz.¹¹⁸ İşlemlerin nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin genel kurallar bu noktada önem arz eder. Hayek'e göre genel kurallar belirli ve herkese uygulanıyor ise, burada farklı bireylerin farklı amaçlarına hizmet eden işlemlerin yöntemiyle ilgili bir anlaşma meydana gelmiş demektir. Örneğin bireyler kura çekme üzerinde bir anlaşmaya varmışlarsa ve kuraya ilişkin kurallar, kuraya katılacak olanların tamamına aynı şekilde uygulanıyorsa ve de kuraya katılma veya katılmama konusunda bir cebir ve yine aynı şekilde kurayı gerçekleştirme esnasında bir hile söz konusu olmamışsa, kuranın sonuçları adildir. Bir kimse kuradan kazançlı ayrılmışken, diğerinin kaybetmiş olması kurayı adaletsiz hale getirmez; çünkü taraflar yöntem ve kurallar üzerinde anlaşmışlardır.¹¹⁹

Hayek'e göre "kendi grubunun üyelerinin gelirini azaltacak hiçbir şey yapma" şeklinde ifade edilen ve kabile toplumunda geçerli olmuş adalet yükümlülüğünün özünü oluşturan kural, büyük toplumda geçerli olamaz. Çünkü büyük toplumun ekonomik düzeni işbölümü içerisinde rekabete dayalıdır. Büyük toplumdaki başlıca gruplar ise, işbölümü dalları üzerinde teşekkül eder. Bu nedenle belirli bir alanda iş yapan kişilerin bir kısmının gelirlerindeki artış, diğerlerinin

---

¹¹⁷ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 182 - 183.

¹¹⁸ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 334.

¹¹⁹ ibid, s. 223.

gelirlerinde bir azalmaya neden olur. Kişilerin aynı grupta birbirlerini kollaması ve birbirlerinin gelirlerini azaltmaktan imtina etmesi, düzenin özülle çelişkilidir ve kabul edilemez.¹²⁰

Görüleceği üzere Hayek'in adaleti genel olarak liberal söylemle örtüşmektedir. Bu söylem, 'iyi' kavramına somut bir içerik vermediği için, 'adil' kavramını da somut bir toplumsal bağlam içinde güvence altına alamamakta ve soyut bir adalet kavramı ortaya koymaktadır.¹²¹

Hayek'in, adalet kuramıyla ilgili olarak belirttiğimiz görüşlerinin vurucu noktası, aynı işlemle bir kişi çok kazanırken başka bir kişinin çok kaybetmesinin, işlemin adil olmasında veya ilkeleri izlenerek bu tür işlemlerin gerçekleştirildiği toplumsal düzenin genel olarak adil olmasında bir sorun yaratmamasıdır.¹²² Kabul görmüş genel kuralların uygulanması, kısa vadede herkesin kârına olmayabilir. Hayek'in böylece özetlenebilecek adalet anlayışının gerekçesine baktığımızda gördüğümüz argüman, onun metodolojik anlayışının da temelinde yer alan 'toplumsal düzenin kendiliğindenliği' argümanıdır. Ona göre, kendiliğinden düzen içerisinde ortaya çıkan kazanç dengesizlikleri veya diğer konulardaki asimetric haller, ya da açıkça söyleyelim, bir kimsenin fakir bir diğerinin ise zengin olması bir adaletsizlik sorunu yaratmaz.¹²³ Zira kendiliğinden düzen, bilinçli bir insan gibi ele alnamaz. Düşünüre göre adalet, ancak bireylerin veya grupların bilinçli eylemleriyle

---

¹²⁰ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 389.

¹²¹ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 73.

¹²² Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 264.

¹²³ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 63.

ilgili bir niteliktir. Hiç kimsenin bilinçli eylemleriyle şekillendirmediği veya yönlendirmediği bir kendiliğinden düzen, adalet bakımından test edilemez. Kendiliğinden oluşmuş bir toplumsal düzen bilinçli bir varlık değildir.¹²⁴ Böyle bir düzen içerisindeki bireyin toplumsal ve ekonomik konumu, bireyin kendisinin de dâhil olduğu birçok bireyin birçok eyleminin birleşik sonucudur. Bu kadar çok sayıda belirleyicinin olduğu bir durumda da, aslında hiçbir belirleyici yoktur. Bu nedenle de herhangi bir bireyin konumunun şu veya bu şekilde olacağını garantisini kimse veremez. Kimse garanti veremiyor ise kimse de sorumlu tutulamaz demektir.¹²⁵ Piyasa düzeninin ürettiği somut sonuçların adaletsiz olduğu yönündeki şikâyetler ise, Hayek'e göre, gerçekte *kimin* adaletsiz olduğunu ifade etmemektedir.¹²⁶ Sosyal adalet talebi, bireylere değil topluma yöneltilmiş bir taleptir; fakat toplumun belirli amaçlar doğrultusunda hareket edebilme ve kendi düzenini bilinçle tasarlayabilme yeteneği yoktur.¹²⁷

Görüldüğü üzere Hayek'in adalet teorisi 'kendiliğinden düzen' kabulüne dayanmaktadır. Kendiliğinden düzenin olabirliği üzerine bir tartışma bu çalışmanın konusuna dâhil değildir.¹²⁸ Ancak Hayek'in kuramını savunan yazarlarca da dile getirilmiştir ki pür bir kendiliğinden düzenden söz etmek mümkün değildir. Ne var ki

---

¹²⁴ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 199.

¹²⁵ *ibid*, s. 208.

¹²⁶ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 303-304.

¹²⁷ *ibid*, s. 297-298.

¹²⁸ Kapsamlı bir çalışma için bakınız: Hüseyin Özel, **Piyasa Ütopyası**, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2009.

bir kuram geliştirme çabası içerisinde olan düşünürün varsayımsal modellere dayanması da kaçınılmaz bir durum olarak görülmektedir.¹²⁹ Hayek dahi toplumsal düzenin kendiliğindenliğinin, dış belirleyicilerin müdahalesine açık olduğunu kabul eder. Ona göre bu kendiliğindenliğe yönelik en büyük tehdidi, devlet ve diğer örgütlenmiş gruplar oluşturmaktadır.¹³⁰

3.2. Sosyal Adalet Kavrayışına Yönelik Eleştiriler

Hayek'in adalet kuramını özetlemeye çalıştığımız bu bölümde değinmemiz gereken önemli hususlardan biri de, düşünürün 'sosyal adalet' kavramına yönelttiği eleştirileridir. Hayek, 'sosyal' kelimesi ile 'toplumsal'ı ifade ettiğimiz sürece, bu kelimeyi adaletin yanına yazmanın hiçbir anlamı olamayacağını savunur. Ona göre adalet, zaten bir toplumsal olgudur. 'Adalet' ile 'toplumsal adalet' ifadelerinin işaret ettiği olgular aynı olmalıdır.¹³¹ Hayek, sosyal adalet kavramının anlamının, 'toplumun tamamının belirli bir refah seviyesine taşınması gerektiği ve aksi durumdan toplumdaki bütün bireylerin sorumlu olduğu' yönünde özüne aykırı olarak genişlediğini ve günümüzde sosyal adaleti öne sürerek yapılanların, hem anti-sosyal hem de adaletsiz olduğunu belirtmektedir.¹³² Düşünüre göre sosyal adalet kavramının belirli bir anlamı olduğundan ve kavramın bir ilke olarak devlet politikalarını yönlendirmesi gerektiğinden hiç kimse şüphe duymamaktadır. Böylece

---

¹²⁹ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 257.

¹³⁰ ibid, s. 207.

¹³¹ ibid, s. 200.

¹³² ibid, s. 201.

zaten anlamsız olan kavram, her kanattan çok çeşitli siyasi hareket ve siyasetçi tarafından, savundukları görüşleri desteklemek üzere çekinilmeden sürekli kullanılmış ve bu nedenle de tamamen içi boş bir hale gelmiştir.¹³³ Hayek'e göre sosyal adalet, ona yüklenen anlamla, piyasa sistemi içerisinde elde edilen kazançların yeniden dağıtılmasını zorunlu kılan bir maddi eşitlik talebidir. Hayek'in bu talebe yönelik eleştirilerini incelediğimizde üç önemli soruna işaret ettiğini görürüz. Birinci sorun metodolojik olup, büyük toplumun ekonomik temelini oluşturan piyasa sistemi içerisinde bu talebin karşılanıp karşılanamayacağı sorunudur. Daha önce de belirtildiği üzere, Hayek, piyasada meydana çıkan eşitsizliğin, sistemin bizatihi karakteri olduğunu ve bu yüzden normal olduğunu savunmaktadır. Kaldı ki adalet, kurallarca belirlenmeyen birçok olgusal koşula da bağlıdır.¹³⁴ Bireylerin toplum içerisindeki avantajlı veya dezavantajlı konumlarını, coğrafi, iklimsel, kültürel, ahlaki ve hatta ailevi koşullar belirlemektedirler.¹³⁵ Dağıtım talebi ise, piyasa içerisinde ortaya çıkan eşitsizliklerin bilinçli insan iradesinden kaynaklandığı ve birilerinin bu eşitsizlikten sorumlu olduğu kabulüne dayanır.¹³⁶ Çok sayıda bireyin, çok çeşitli amaçlarını birbiriyle uyuşturan ve bu amaçlara yönelik olup, bireylerin sadece kendilerinin bilmesi nedeniyle çok dağınık halde bulunan bilgiyi koordine eden piyasa sistemi anonim bir karakter arz eder. Bu karakter de, piyasa sistemi içerisinde herhangi bir bilinçli yeniden dağıtımını imkânsız kılar.¹³⁷ Sistem içerisinde

---

¹³³ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 299.

¹³⁴ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 113.

¹³⁵ *ibid*, s. 231.

¹³⁶ *ibid*, s. 232.

¹³⁷ *ibid*, s. 224.

bilinçli bir belirleyici olmadığından, sosyal adalet talebi, dağıtıcı olarak, bireyin içinde bulunduğu ve karmaşık bir bütünlük arz eden tüm bu beşeri ve fiziki koşulları kontrol altında tutacak bir dış belirleyiciyi gerektirir. Bu bilinçli dış belirleyici olma görevini üstlenmesi istenen devletin ise, piyasa sistemine zarar vermeksizin, daha doğrusu sistemi yıkıma götürmeyecek bir şekilde bu dağıtımı yapması mümkün değildir. Devletin tek tek bireylerin fırsatlarını belirlemesi ve bu fırsatları herkes için eşit kılması büyük toplumun rasyoneli ile bağdaşmamaktadır.¹³⁸

Bu noktada sosyal adalet talebinin içerdiği ikinci sorun karşımıza çıkmaktadır. Bu sorun ahlaki sorundur: Toplumdaki bireylerin, piyasa sistemi içerisinde, sistemin kuralları dâhilinde hareket ederek elde ettikleri kazançlarını, “sosyal” olarak “daha adil” olacağı gerekçesiyle yeniden dağıtmak isteyen bir otoriteye itaat etme ödevini taşıyıp taşımadıkları sorunu.¹³⁹ Hayek bu sorun bakımından da olumsuz görüş belirtmektedir. Düşünüğe göre, kendiliğinden düzen içerisinde ortaya çıkan asimetrik sonuçlar ahlaken kınanamaz. Bu yüzden kişilere böyle bir itaat ödevi de yüklenemez. İnsanların denetiminde olmadığı için adil veya adaletsiz diyemeyeceğimiz bir düzeni, adil hale getirebilmek için insan denetimine sokmak metodolojik olarak mümkün olmadığı gibi ahlaken de temellendirilemez.¹⁴⁰ Maddi eşitliği sağlamak için bireylerin paylarını yeniden dağıtmaya kalkışmak, kaçınılmaz olarak mülkiyet hakkını zedeleyecek ve bizatihi adaletsiz olacaktır.¹⁴¹

---

¹³⁸ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 229.

¹³⁹ ibid, s. 297-298.

¹⁴⁰ ibid, s. 256-257.

¹⁴¹ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 256.

Hayek'e göre adalet negatif karakterli olmalıdır. Başına hiçbir anlam ifade etmeyecek bir şekilde "sosyal" sıfatını getirmek, devletin belirli bireyler lehine pozitif görevler yüklenmesini, adaletin gereği kılmaz.¹⁴² Düşünüre göre sosyal adalet bir hurafedir.¹⁴³ Müminlerini mutlu etmekle yetindiği sürece, kişilerin, her hurafeye olduğu gibi bu hurafeye de inanma hakları vardır ve bu hakka saygı duyulmalıdır. Ancak söz konusu hurafe, başka insanları bir şeye zorlamada bir bahane olarak kullanılmaya başlandığında, özgürlüğün temellerine yönelmiş en ciddi tehditlerden birine dönüşebilmektedir.¹⁴⁴ Hayek, gerçekleştirilmesi imkânsız amaçlara yönelmiş bütün çabalar gibi sosyal adalet peşindeki çabaların da toplumsal düzenin ve bütün bireylerin zararına neden olacağını belirtmiştir.¹⁴⁵ Ona göre yeniden dağıtım, hukuki güvenliği tehlikeye atması nedeniyle, hukuk devleti ilkesiyle de bağdaşmamaktadır. Yeniden dağıtımın hukuk devletiyle bağdaşır görülmesi, ancak hukukun otoritenin her türlü emri olduğu yönündeki hukuki pozitivist görüş kabul edilirse mümkün olabilir.¹⁴⁶

Burada belirtmek gerekir ki Hayek, piyasa sistemi içerisinde tutunamayan ve bu nedenle geçimini sağlayamayan insanlara yardım edilmesi yönündeki ahlaki telkini olumlu bulur. Ona göre bu telkin, hümanizmanın bir gereğidir. Aşırı şanssızlığa karşı güvenceler getirilmiş olması, herkesin kabul edeceği bir şeydir.

---

¹⁴² Sururi AKTAŞ, 2001, s. 256.

¹⁴³ *ibid*, s. 235.

¹⁴⁴ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 301.

¹⁴⁵ *ibid*, s. 302.

¹⁴⁶ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 325-326.

Piyasa sistemi içerisinde tutunması daha baştan mümkün görünmeyen kişilere, örneğin kimsesiz çocuklara, kamu kurumlarınca yardım yapılmasına kimse karşı çıkmaz. Yine herkese sağlığını ve çalışma kapasitesini korumaya yetecek düzeyde asgari gıda, giyecek ve barınak sağlanmasının da itiraz edilir bir yanı yoktur.¹⁴⁷ Ancak düşünür'e göre hayırseverlik ile adaleti ve dolayısıyla hukuku birbirinden ayırmak gerekmektedir.¹⁴⁸ Hukuk, zorlama içerir; hayırseverlik ise zorlamayla olmaz. Bir kişiye hayırsever diyebilmemiz için o kişinin özgür olması gerekir. Hayek'in problem olarak gördüğü şey, ahlaki telkinin bir adalet ilkesi haline getirilmesidir. Çünkü bu bir kez gerçekleştiğinde, devamlı bir beklenti yaratacak ve bu beklentinin karşılanması için ekonomik faaliyetlerin karşılıklarının sürekli olarak bir otorite tarafından belirlenmesi ve dağıtılması gerektiği düşüncesini ortaya çıkaracaktır.¹⁴⁹ Nihayetinde bu durum, bireysel eylemlere rehberlik eden gayrişahsi piyasa mekanizmasını durduracak ve bireysel eylemin kontrolünü bir dış belirleyicinin, dolayısıyla devletin eline bırakacaktır. Faaliyetlerine karşılık "adil" bir ödül almak isteyen bireyler, genel nitelikteki adil davranış kurallarına değil, devletin kendilerine yönelttiği belirli talep ve talimatlara uygun davranmak zorunda kalacaklardır.¹⁵⁰ Özgür bir toplumun sınırlı bir devleti gerektirdiğini savunan

---

¹⁴⁷ Friedrich A. HAYEK, **Kölelik Yolu**, çev. T. FEYZİOĞLU - Y. ASLAN ve A.

YAYLA, *Liberte*, 2004, s. 185.

¹⁴⁸ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 257.

¹⁴⁹ *ibid*, s. 227.

¹⁵⁰ Friedrich A. HAYEK, "'Social' or Distributive Justice", **The Essence of Hayek**, der. Chiaki Nishiyama ve Kurt R. Leube, Hoover Institution Press, California, 1984, s. 85.

düşünür, maddi eşitliğe yönelik olan kazançların yeniden dağıtım taleplerinin, ancak bireylere totaliterce kısıtlama ve zorlamalar getirebilecek bir devletçe karşılanabileceğini belirtmektedir.¹⁵¹

Hayek'in sosyal adalet talebine ilişkin ortaya koyduğu eleştirilerden çıkarabileceğimiz üçüncü sorun, talep edilen yeniden dağıtımın ölçütünün belirlenemezliğiyle ilgilidir. Düşünüre göre sosyal adaletin talep ettiği dağıtıma esas olacak, herhangi bir meşru ölçüt bulunmamaktadır. Değerin sübjektifliği genel geçer bir ölçüt ortaya koymayı imkânsız kılar.¹⁵² Bir ölçüt olarak en sık dile getirilen kavram olan liyakat ise, Hayek'e göre, ancak kişiye temin edilen ortak hizmetler ile kişinin bu hizmetler için yapması gereken katkı arasındaki dengeyle ilgili olabilir.¹⁵³ Piyasa sistemi içerisinde sunulan -başka bir deyişle ortak olmayan- bireysel hizmetler bakımından ise liyakat kavramına başvurulamaz. Piyasa değeri ile liyakat birbirinden ayrı tutulması gereken kavramlardır. Liyakat, bu bakımdan söz konusu hizmetin moral karakterine atıf yaparken, piyasa sistemi içerisinde hizmetin moral karakteri değil, hizmetten faydalananlar için sahip olduğu değer önem arz etmektedir.¹⁵⁴ Örneğin çok üstün yeteneklere sahip olan bir piyanist ile hiçbir yeteneği olmayan bir müzik soytarisının piyasa sistemi içerisindeki başarıları, bu yeteneklerin piyasa sistemi içerisindeki diğer bireyler için ne anlam ifade ettiğine

---

¹⁵¹ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 320.

¹⁵² Sururi AKTAŞ, 2001, s. 200.

¹⁵³ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 496.

¹⁵⁴ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 331.

bağlıdır. Söz konusu kişilerin faaliyetlerinin başarıya layık olup olmadığıyla ilgili düşüncelerimiz, piyasada bu yeteneğin karşılığının ne olduğunu belirleyemez.¹⁵⁵

---

¹⁵⁵ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 221.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖZGÜRLÜK, ZORLAMA ve ÖZGÜR BİR TOPLUMUN

GÜVENCELERİ

1. ÖZGÜRLÜK KAVRAMI

1.1. Hayek'in Özgürlük Kavrayışı

Hayek'e göre özgürlüğün nasıl tanımlandığı veya özgürlük dendiğinde aslında neyin ifade edildiğinin açıkça ortaya konması büyük önem arz eder. Bunun arkasında “özgürlük” kelimesinin de tıpkı “sosyal adalet” ile ilgili ifade ettiğimiz gibi aşırı anlam genişlemesi neticesinde anlamsızlaşmış olması yatar. Düşünürü göre, totaliter devletlerde bile başka herhangi bir devlette olduğu şekilde rahatça özgürlükten bahsedilmekte ve özgürlük yüceltilmektedir.¹⁵⁶ Bu nedenle Hayek, kendi kuramı bakımından özgürlüğü net bir şekilde tanımlamak ve doğru tanımı diğer tanımlardan ayırmak çabasına girmiştir. Ona göre özgürlük, bireysel özgürlük veya kişisel özgürlük olarak kullanıldığı haliyle, kısaca bireyin başka birey ya da grupların keyfi kısıtlamalarına maruz bırakılmaması şeklinde negatif olarak tanımlanabilir. Düşünür, kendi kuramı bakımından özgürlük kelimesini her nerede olursa olsun bu anlamda kullandığını vurgulamıştır.¹⁵⁷ Hayek, Adam Smith'in “her insan, adalet kanunlarını ihlal etmediği sürece, kendi çıkarlarını kendi yolunda takip etmek için mükemmelen özgür bırakılır” şeklindeki klasik özgürlük tanımını, bu tanım istenmeden de olsa, bireysel özgürlük ve egoizmi birbirleriyle ilişkilymiş gibi

---

¹⁵⁶ Friedrich A. HAYEK, 2004, s. 221 -222.

¹⁵⁷ Friedrich A. HAYEK, **The Constitution of Liberty**, The University of Chicago Press, 1960, s. 11.

gösterdiği için kullanmamayı tercih eder ve kendi kısa formülünü bu nedenle ortaya koyar. Kendi çıkarlarını değil kendi amaçlarını izleme özgürlüğü olarak ifade ettiğimizde özgürlük, sadece bencil insanların değil, başkalarını düşünen insanların da amaçlarını takip etmede özgür olmalarını talep eder haldedir.¹⁵⁸ Özgürlük, basitçe, toplum içerisinde kendi karar ve planlarına göre hareket eden bir birey ile kendisini keyfine göre bir yönde veya diğer bir yönde hareket etmeye zorlayabilecek başka birinin karar ve planlarına göre hareket eden bir birey arasındaki fark olarak, başka bir deyişle, başkasının keyfi isteklerinden bağımsız olmak olarak görülmektedir. Hayek'e göre bir kişinin özgür olup olmaması, önündeki seçeneklerin çokluğu veya azlığı ile veya kişinin isteklerini gerçekleştirme gücü ile ilgili değildir. Önemli olan bireyin, kendi güncel niyetleri ile kendi hareket planını bağımsız olarak yapabilmesinin sağlanmış ve başka bireylerin o bireyi kendi amaçlarında bir araç olarak kullanmasının önlenmiş olmasıdır.¹⁵⁹

Hayek'e göre toplumda en yüksek değer, özgürlüktür.¹⁶⁰ Ona göre özgürlük, herkesin kendi bilgisini kendi amaçları doğrultusunda kullanabilmesidir. Çünkü ancak bireyler kendi amaçlarını izlemekte özgür bırakılırsa, sayısız birey arasında dağılmış olan bilgiden azami ölçüde yararlanılabilir. Bu açıdan özgürlük, daha çok

---

¹⁵⁸ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 74.

¹⁵⁹ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 12-13.

¹⁶⁰ Diette Gottfried, "From the Constitution of Liberty to its Deconstruction by Liberalistic Dissipation, Disintegration, Disassociation, Disorder", **ORDO Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gessellschaft**, Bond 30, Gustav Fischer Verlag, Stuttgart, New York, 1979, s. 177'den aktaran Sururi AKTAŞ, 2001, s. 5.

büyük toplumlar için önem arz eder. Küçük toplumdaki bilgi, karmaşık ve dağınık olmadığından, özgürlüğe veya piyasa sistemine gerek duyulmamıştır.¹⁶¹ Ayrıca küçük toplumdaki birey, yaşamak için toplumuna *yapışmak* zorunda kaldığından, özgürlüğü önemli bir değer olarak görmemiştir. Kaldı ki küçük toplumda, toplumun önderi dahi anlık ruh hallerine itaat etmek zorundadır. Küçük toplumda özgürlük kavramı yoktur. Özgürlüğün gelişimi, uygarlığın gelişimiyle eşzamanlı olarak meydana gelmiştir. Uygarlığın gelişmesiyle insan kendi bilgisini kendi amaçları için kullanabileceği ve dış müdahalelerden korunan bir alan inşa edebilmiş ve ancak bu andan itibaren özgürlük bir değer ve aynı zamanda bir problem olarak insan hayatına girmiştir.¹⁶² Herkesin kendi amaçları doğrultusunda kendi bilgisini piyasaya aktarmakta özgür olması, büyük toplumdaki dağınık bilgidan herkesin faydalanmasını sağlayacaktır.¹⁶³ Bu çerçevede Hayek, piyasayı sadece bir ekonomi kavramı olarak görmediğini belirtir. Piyasa, deneyim, bilgi ve amaçların birbirleriyle uyumlu olarak bir araya gelebildiği özgür bir ortamdır.

Büyük toplumda, refaha ve hedeflere ulaşmada etkili olacak belirleyicilerin neler olabileceği, ne tür gelişmelerin gerçekleştirilebileceği konusunda belirsizlik söz konusudur. Her şeyin önceden planlanması veya olacakların kestirilebilmesi mümkün değildir. Düşünürü göre içinde yaşadığımız liberal dönem bir keşif dönemidir. Bu dönemin ne yöne doğru gelişeceği belirli değildir. Hayek, bu belirsizliği, liberal dönemin bir erdemi olarak görür. Bu erdemın korunması için

---

¹⁶¹ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 43.

¹⁶² Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 635-636

¹⁶³ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 38.

sosyal düzenin ilerleyişi bireylerin özgürlüklerine bırakılmalıdır. Gelişimin yönünü kaçınılmaz olarak yasalara bağlamak, bireysel özgürlüğü ve bireysel seçimleri anlamsız kılacaktır.¹⁶⁴ Bu düşünce, Hayek'e göre, özgürlüğün esas savunusunu oluşturur. Büyük toplum, gelişebilmek için öngörülemez olana yer açmak, sonuçları öngörülemez olsa bile gelişmelerin gerçekleştirilmesi yönünde fırsat vermek zorundadır. Özgürlüğün temel şartı da budur.¹⁶⁵ Bu şartın kabulü halinde özgürlük, elbette birçok bireyin onaylamayacağı veya çoğunluğun rahatsız olacağı sonuçlar ortaya çıkaracak biçimde de kullanılabilir. Hayek bunun farkındadır; ancak ona göre özgürlük, herhangi bir somut amaç için veya belirli bir özel sonuç ortaya çıksın diye değil uzun dönemde önemli ve açık faydalar sağladığı için desteklenmelidir.¹⁶⁶ Bir özgürlüğü, milyonda bir kişinin istiyor olması halinde dahi, onu engellemek gerekir. Çünkü uzun vadede bu özgürlük, toplumun tamamı için herkesin kullandığı başka bir özgürlükten daha büyük faydalar getirebilir ve Hayek'e göre tarihte de hep böyle olmuştur.¹⁶⁷ Büyük toplumda hangi bireyin hangi amaçlara sahip olduğu önceden bilinmeyeceği için, kimin hangi özgürlüğe ihtiyaç duyacağı da belirlenemez. Bu yüzden en başta özgürlüğü bir bütün olarak vermek gerekir. Bu bilinemezliği göz önünde tutarak Hayek, özgürlüğün herhangi bir nedenle yapılmış

---

¹⁶⁴ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 28.

¹⁶⁵ Eamonn BUTLER, 2001, s. 35.

¹⁶⁶ ibid, s. 37.

¹⁶⁷ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 31-32.

veya yapılacak olan bütün eksik savunularına karşı çıkar. Onun kuramında özgürlük dogmatik bir nitelik taşımaktadır.¹⁶⁸

1.2. Bir Özgürlük Tanımı Yapmanın Zorunluluğu

Hayek, özgürlük tanımlarını birbirinden ayırmayı ve yanlış tanımları ayıklamayı da kendi tanımını ortaya koymak kadar önemli görmüştür. Düşünürü göre özgürlük üzerinde ortaya atılan görüşlerden özellikle dördü karışıklık yaratmaktadır. Bunlardan ilki, kolektif özgürlük veya grubun özgürlüğü görüşüdür. Hayek, kolektif özgürlüğün, bireylerin özgürlüğü olmadığını savunur. Ona göre kolektif özgürlük, kolektif planlamacıların toplumu istedikleri gibi değiştirebilmelerine gerekçe olmak üzere ortaya atılmış bir uydurmadır. Bu uydurmanın yarattığı karışıklık, özgürlük ile iktidarın birbirine karıştırılmasına neden olacak bir düzeye gelmiştir.¹⁶⁹

Grup özgürlüğü ise, sıklıkla milli bağımsızlık şeklinde karşımıza çıkar. Grubun, başka bir grubun keyfi kısıtlamalarından bağımsız olması ve kendi amaç ve kararlarını uygulayabilmesi, grup özgürlüğü olarak ifade edilmektedir. Hayek, temelde aynı his ve duygulara dayanıyor olsalar da grup özgürlüğü ile bireysel özgürlüğü birbirinden ayrı tutmak gerektiğini söyler. Grup özgürlüğü adına ortaya koyulan politikalar veya grup özgürlüğü düşüncesinden beslenen milliyetçilik, bireysel özgürlük için tehdit oluşturabilmektedir.¹⁷⁰

---

¹⁶⁸ Eamonn BUTLER, 2001, s. 38.

¹⁶⁹ Friedrich A. HAYEK, 2004, s. 221 -222.

¹⁷⁰ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 15.

Özgürlüğün karışıklığa neden olan diğer bir formu ise, içsel özgürlüktür. İçsel özgürlük, metafizik yoğunluklu bir içeriğe sahiptir ve kişinin iç bağımsızlığıyla ilgilidir. Bu anlayışta, bireyin vicdan özgürlüğüne sahip olması, kanaat ve inançlarını oluşturmada bağımsız olması, onun özgür olduğunu gösterir. Hayek, kolektif özgürlükten içsel özgürlüğüne, bireysel özgürlüğe daha yakın anlamda olduğunu belirtir. Bu yüzden içsel özgürlük, düşünürü göre, bireysel özgürlükle karıştırılmaya daha müsaittir.¹⁷¹

Hayek, kafa karışıklık yaratan özgürlük tanımlamalarından en tehlikelisinin, “istediğini yapabilecek imkâna (veya güce) sahip olma” şeklindeki özgürlük tanımı olduğunu vurgulamıştır. Bu tanıma göre, eğer seçeneklerimizi çoğaltacak imkânlarla ve isteklerimizi tatmin edebilecek güce sahipsek özgürüz demektir.¹⁷² Hayek, bu görüşe karşı çıkar. Kendi örneğiyle açıklayacak olursak, bir ordunun generali veya devasa bir yapım işinin başındaki yönetici, ne kadar büyük ve zaman zaman kontrol edilemez bir güce sahip gibi görünseler de, tüm hayatlarını veya kararlarını kendilerinden üst konumda olan birinin isteğine göre değiştirmek zorunda kalabilirler. Bu bakımdan, kendi hayatını ve kararlarını verme hususunda fakir bir işçiden veya çobandan daha az söz sahibidirler ve dolayısıyla daha az özgürdürler.¹⁷³ Düşünürü göre diğer bir sorunlu özgürlük tanımı ise, özgürlüğün politik özgürlük olarak kabul edilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu tanıma göre özgürlük, sadece seçme ve seçilme özgürlüğüne indirgenmiştir. Birey, içinde yaşadığı toplumun yönetimine

---

¹⁷¹ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 15.

¹⁷² ibid, s. 16.

¹⁷³ ibid, s. 17.

demokratik yöntemlerle katılabiliyorsa özgür olarak kabul edilir. Hayek'e göre, bu tanım da diğer tanımlar gibi yanlıştır. Düşünürü göre, oy verme hakkına sahip olmak bir köleyi köle olmaktan çıkarmaz. Bir köle ancak, diğer vatandaşlarla aynı kurallara tabi kılındığında, işini seçmede dışardan gelen keyfi baskılara maruz kalmadığında, kendi mülkünü edinmesi ve kullanması mümkün olduğunda özgür olabilir.¹⁷⁴

Hayek, buraya kadar bahsettiğimiz açıklamaları ve örnekleriyle bireysel özgürlük ile diğer 'özgürlük'lerin aynı kökün farklı dalları olmadıklarını ortaya koymak istemiştir. Ona göre bu özgürlükler birbirleriyle tamamen alakasızdır ve şayet doğru bir kuram oluşturmak isteniyorsa, ayrı tutulmak zorundadır. Çünkü bu özgürlükler, belirli bir ortak özgürlük bütününe uyumlu parçaları değildir. Aksine birbirlerini engelleyen ve kimi zaman birbirleriyle çatışan özgürlüklerdir.¹⁷⁵ Bu nedenle birinden fedakârlık edip, diğerinden daha fazla elde etmek yoluyla 'ortak özgürlük bütününe' büyütme veya arttırmak mümkün değildir.¹⁷⁶ Hayek, bu noktada karışıklığı gidermek için, herhangi bir özgürlük kavrayışının karşılaması gereken basit ilkeler ortaya koyar. Öncelikle bir özgürlük kavrayışı, baskı ve cebri dışlamak zorundadır.¹⁷⁷ Ayrıca baskıyı ve baskıdan kaynaklanan zararların ortadan kaldırılmasına bile en aza indirilmesini hedeflemelidir.¹⁷⁸ Yine bir özgürlük kavrayışı, özgürlüğü insanlar arası ilişkilerin bir olanağı olarak görmeli ve özgürlüğün ihlalinin

---

¹⁷⁴ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 20.

¹⁷⁵ *ibid*, s. 12.

¹⁷⁶ *ibid*, s. 18.

¹⁷⁷ *ibid*, s. 17.

¹⁷⁸ *ibid*, s. 12.

de yine insanların birbirlerine uygulayacağı baskılarla meydana geleceğini kabul etmelidir.¹⁷⁹

Düşünür, özgürlüğün sadece negatif olarak tanımlanmış olmasını kuramının bir kusuru olarak görmez. Ona göre özgürlüğün negatif olması, tıpkı adaletin veya barışın negatif olması gibi normaldir.¹⁸⁰ Bu üç büyük negatif değer, bir ülkede iktidarın temin etmesi gereken uygarlığın temelini oluşturmaktadır. Bu üç değer, ilkel insanın doğal ortamında bulunmamakta veya insanın içgüdüleri zorunlu olarak bunları sağlayamamaktadır. Dolayısıyla bunlar uygarlığın ürünleridirler ve aynı zamanda uygarlık ancak bunların üzerinde gelişebilir.¹⁸¹

1.3. İngiliz ve Fransız Özgürlük Gelenekleri Üzerine Görüşler

Hayek, günümüzde ortaya konulan bütün özgürlük kavrayışlarının ve buraya kadar bahsettiğimiz tanımların ve ayrımların temelinde iki büyük geleneğin yer aldığını belirtir. Bunlar İngiliz ve Fransız özgürlük gelenekleridir. Hayek, İngiliz geleneğini, sistematik olmayan ve deneyime dayanan bir gelenek olarak ortaya koyar. Bu gelenekte özgürlük, soyut kuralların egemenliği altında özgürlüktür. İngiliz geleneği, toplumda kendiliğinden ortaya çıkan, ancak tam olarak anlaşılammış adet ve kurumların yorumlanması üzerine kuruludur. Fransız özgürlük geleneği ise, Hayek'e göre kurgusal ve akılcıdır. Bu gelenek, bazı dönemlerde

---

¹⁷⁹ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 12.

¹⁸⁰ *ibid*, s. 19.

¹⁸¹ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 597.

denenmiş, ama hiçbir zaman başarılı olmamış olan ütopya inşacılığı temelinde fikirler ortaya atmaktadır. Düşünür, Fransız geleneğinin, aslında İngiliz kurumlarının ve adetlerinin akılcı bir yolla yeniden yorumlanması olduğunu belirtir. Hayek, bu durumu politik ve entelektüel tarihin en büyük trajedilerinden biri olarak görür. Düşünüre göre özgürlük ve özgürlüğün güvenceleri olan kurumlar, bu dönemde onları asla tanımamış olan Fransızlar tarafından yeniden yorumlanmıştır.¹⁸² Diğer ülkelerde gelişen özgürlük anlayışları da, Fransız yazarlarca yapılan bu yeniden yorumlamayı esas almışlardır. Bu nedenle, her ne kadar akılcı ve kurgusal olsa da, Fransız özgürlük geleneği daha çok taraftar toplamış ve İngiliz geleneği geri planda kalıp genel olarak reddedilmiştir. Hayek, yirminci yüzyılda liberalizm çatısı altında birleşmiş ve birbirlerine karışmış olsalar da bu iki geleneğin birbirinden ayrı tutulması gerektiğini söyler.¹⁸³ Bu ayrımı yapmak için de iki özgürlük geleneğinin köklerini ortaya koyar. İngiliz özgürlük geleneği, David Hume, Adam Smith ve Adam Ferguson'un başını çektiği İskoç ahlak filozofları tarafından ortaya konmuş ve Edmund Burke gibi 'common law' geleneğinden gelen İngiliz düşünürler tarafından geliştirilmiştir. Fransız özgürlük geleneğinin kökleri ise Fransız Aydınlanma geleneğinin kökleriyle ortak olup, Kartezyen rasyonalizm çerçevesinde biçimlenmiştir. Ansiklopedistlerin ve fizyokratların yanı sıra, Rousseau ve Condorcet bu geleneğin en çok bilinen temsilcileridirler. Hayek, dönemin bütün Fransız düşünürlerinin Fransa geleneğinde veya bütün İngiliz düşünürlerinin İngiliz geleneğinde yer aldığını söylemez. Montesquieu, Benjamin Constant ve özellikle de

---

¹⁸² Friedrich A. HAYEK, **The Trend of Economic Thinking**, Der. W.W. Bartley ve Stephen KRESGE, Roulledge, Londra, 1991, s. 91.

¹⁸³ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 54-55.

Alexis de Tocqueville'in Fransız geleneğinden çok, İngiliz geleneğine yakın olduğunu, yine bunun aksi olarak, örneğin Thomas Hobbes'un Fransız geleneğinin bir üyesi, hatta rasyonalizmin kurucularından olduğunu belirtir.¹⁸⁴ İngiliz geleneği, bağımsız ve öncel olarak var olan insan aklının kurumları inşa ettiği yönündeki Kartezyen kavrayışa karşı çıkmıştır. Sosyal sözleşme anlayışını veya uygar toplumun temelini atmış, bilge yasa yapıcı gibi kavrayışları reddetmiştir.¹⁸⁵ İngiliz filozoflar, kurumların kökeninde icatları veya tasarımları değil, evrimi görmüşlerdir.¹⁸⁶ Onlara göre, başarılı olan adetler varlıklarını sürdürmüşler ve toplumsal kurumları meydana getirmişlerdir. Hayek, evrimci görüşün, Darwin'in biyoloji alanına uygulamasından çok daha önce, İskoç filozoflarca sosyal alanı açıklamak için kullanıldığını belirtir. Hatta ona göre Darwin de dâhil olmak üzere birçok fen bilimci ve dilbilimci, sosyal bilimlere ait bu evrimci görüşten ilham almıştır.¹⁸⁷ Rasyonalist gelenek, insanın var oluşundan beri entelektüel ve ahlaki yeteneklere sahip olduğunu ve bu yetenekler sayesinde bir uygarlık ortaya koyabildiğini savunurken, evrimci gelenek, uygarlığın deneme ve yanılma yoluyla zorluklarla kazanılmış sonuçların bir birikimi olduğunu kabul eder. Uygarlık, nesilden nesile aktarılan ve aktarılmayıp elenen bilgi ve kurumların devasa bir toplamıdır. Öyle ki bugün insan, içinde yaşadığı kurumların karmaşık yapısını ancak uzun araştırmalar sonucu ve sadece kısmi olarak kavrayabilmektedir.¹⁸⁸ Bu bakımdan özgürlük, insanın kaderini bir anlamda kendi

---

¹⁸⁴ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 55-56.

¹⁸⁵ *ibid*, s. 57.

¹⁸⁶ *ibid*, s. 57.

¹⁸⁷ *ibid*, s. 59.

¹⁸⁸ *ibid*, s. 59-60.

denetimi altında olmayan güçlere teslim etmek anlamına gelir. Varılan bu sonuç, uygarlığın ve tarihin insan aklının eseri olduğunu, insanın kendi kaderine hükmedebileceğini inanan rasyonalist gelenek tarafından kabul edilemez görülmektedir.¹⁸⁹ Bu kısa karşılaştırmayı yaptıktan sonra Hayek, lafi hiç dolandırmadan İngiliz özgürlük geleneğinin adamakıllı sağlam bir kuram ortaya koyduğunu, buna karşılık Fransız özgürlük geleneğinin ise tümüyle yanlış olduğunu söyler.¹⁹⁰

2. ZORLAMA VE MEŞRU ZORLAMA

2.1. Hayek'in Zorlama Kavrayışı

Hayek'in zorlama(*coercion*) tanımı, kişinin kendi bilgisini kendi amaçları için kullanabilmesi şeklinde yaptığı özgürlük tanımıyla örtüşmektedir. Hayek'e göre zorlama, bir kişinin eylemlerinin kendisinin değil, başka kişi veya kişilerin istek ve amaçlarına araç kılınmasıdır. Ancak bu tanımdan zorlama altındaki kişinin hiçbir seçimde bulunmadığı, salt bir araç, bir alet olarak kullanıldığı anlamını çıkarmamak gerekir. Örneğin bir kişinin elini tutup ona zorla başka birine ateş ettirme fiili, her ne kadar kötü bir fiil olsa ve kişilerin bu tür fiillere karşı korunması gerekse de, belirtilen zorlama tanımının içine girmemektedir. Çünkü burada kişinin bir eylemi bulunmamaktadır. Hayek'in kavrayışıyla zorlamada kişinin önünde seçenekler vardır; ama bu seçenekler öyle ayarlanmıştır ki kişinin seçiminin bir anlamı yoktur. Bu halde kişinin eli olmasa dahi zihni, bir başka kişinin amaçları için araç kılınmıştır.

---

¹⁸⁹ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 254.

¹⁹⁰ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 56.

Kişinin eylemleri her ne kadar kendi eylemleri olsa da kendisi için gerçekleştirdiği eylemler olmamaktadır.¹⁹¹ Zorlamaya maruz kalan kişi, kendisi için en iyi olanı veya ehvenişer olanı yapacaktır; ancak eylemi her şekilde başka birinin zihnindeki tasarıma uygun olacaktır.¹⁹² Başka bir deyişle, eylemimizi belirleyen gerçekler başkasının kontrolü altında ise aynı şekilde eylemlerimiz de kontrol altında demektir.¹⁹³

Hayek'e göre zorlama kelimesi yerine cebir(*force*) veya şiddet(*violence*) kelimelerini kullanmak çok önemli bir yanlışlık değildir. Zira cebir ve şiddet, zorlamanın en önemli formlarındandır. Ancak belirttiğimiz üzere zorlama, cebir ve şiddetten daha geniş bir anlama sahiptir. Cebir veya şiddet, bu anlamda zorlamayla eş anlamlı sözcükler değildir. Zorlama, sadece cebir veya şiddet yoluyla yapılmaz. Aynı şekilde baskı (*oppression*) kelimesi de, tıpkı zorlama gibi, özgürlüğün tam zıt kutbunda yer almakla birlikte, zorlamayla eş anlamlı olmayıp, zorlama eylemlerinin sürekliliği durumunu ifade etmektedir.¹⁹⁴

Hayek'in zorlama kavrayışına göre, örneğin çok ünlü bir ressamın resmimizi yaptırmak istediğimizde, ressamın bunu ancak çok büyük bir para karşılığında yapacağını söylemesi, bir zorlama değildir. Düşünür, bu şekilde bir zorlamanın ancak bir tekel tarafından yapılabileceğini söyler. Ancak bunun için de tekelin, çölde bir vaha sahibi olması ve diğer insanların yaşamlarının da bu vahaya bağlı olması

---

¹⁹¹ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 133.

¹⁹² *ibid*, s. 134.

¹⁹³ *ibid*, s. 134.

¹⁹⁴ *ibid*, s. 135.

gerekir. Çöldeki kişilerin çok zor ve sınırlı da olsa, bütün planlarını değiştirmeleri gerekecek dahi olsa, başka en az bir alternatifte sahip olmaları durumunda bu tekelin zorlamasına maruz kaldıklarını söylemek mümkün değildir. Çünkü Hayek'e göre bu durumda, kişilerin eylemleri başkalarının amaçlarında araç olarak kullanılmamaktadır. Kişiler çok büyük bir baskı altındadır; ancak zorlama altında oldukları söylenemez. Kişi açlık tehlikesiyle karşı karşıya da olsa, ailesi tarafından az gelirli kötü bir işe girmeye yöneltilmiş de olsa, kendisini işe almayı isteyen tek bir kişinin insafına kalmış dahi olsa, Hayek'e göre, o kişinin veya başka birinin zorlaması altında değildir. Kişiyi içinde bulunduğu açmaza sokan edim, kişiyi belirli bir yönde eylemde bulunmaya zorlamadıkça veya bu edimin arka planında başka bir bireyin hedefleri için o kişiyi araç olarak kullanma niyeti bulunmadıkça, bu açmazın kişinin özgürlüğü üzerindeki etkisi bir doğal afetin, bir yangın veya selin etkisinden farksızdır. Bu yüzden, kişinin durumundan ötürü, belirli bir kimse sorumlu tutulamaz.¹⁹⁵

Hayek'e göre tam manasıyla bir zorlama, bir grup silahlı işgalci, işgal ettikleri bölgedeki insanları kendileri için çalışmaya zorladığında; bir mafya organizasyonu, sözde koruma için bir bölgedeki insanlardan haraç toplamaya başladığında; bir sırrı bilen kişi, sır sahibine şantaj yapmaya başladığında ve tabii ki, bir devlet, cezaya başvurma tehdidiyle vatandaşlarını genel kuralların dışındaki emirlere uymaya zorladığında ortaya çıkmaktadır.¹⁹⁶

---

¹⁹⁵ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 137.

¹⁹⁶ ibid, s. 137.

Zorlama altındaki kişi, daha büyük bir kötülükle karşılaşmamak için, zorlayanın belirlediği çerçeve içerisinde hareket etmektedir. Kişi bunu yaparak daha büyük bir kötülükten korunmuş olsa da, nihayetinde zekâ ve bilgisini kendi amaç ve inançları doğrultusunda kullanmaktan mahrum kalmış olmaktadır. Zorlama nedeniyle bireylere dağılık halde bulunan bilgiler, düşünürün bir koordinasyon platformu olarak gördüğü piyasaya taşınmamaktadır. Özgürlüğün bu şekilde sınırlanması, sosyal düzenin, bireysel özgürlük sayesinde yeni sorunlara yeni çözümler üretme ve kaynakları en verimli şekilde kullanma yeteneğini ortadan kaldıracaktır.¹⁹⁷ Hayek, zorlamanın tam da bu nedenle kusursuz bir kötülük olduğunu söyler.

2.2. Meşru Zorlama

Hayek'e göre zorlamadan korunmanın tek yolu, yine zorlama tehdididir. Bu amaçla özgür toplumda zorlamaya başvurma yetkisi, devletin tekeline bırakılmıştır. Ancak bu yetki, sınırsız olarak verilmemiştir. Devlet, bu yetkiyi, bireyleri başka bireylerin zorlamasından korumak için kullanabilecektir. Bu korumayı mümkün kılmak için de devletin bireylerin tanınmış özel alanlarını koruması gerekmektedir. Ancak bu alanlar, özel tahsis usulü ile belirlenmemeli, devletin hangi durumda ne yapacağını belirleyen genel kurallarla çizilmiş bir çerçevede, bireyler kendi özel alanlarını oluşturmalıdırlar. Düşünüre göre, devletin bu hedefi gerçekleştirmek için kullanacağı zorlama yetkisi de en aza indirilmeli ve mutlaka genel kurallarla sınırlı tutulmalıdır. Böylece birey, hangi durumda bir zorlamayla karşılaşacağını önceden

---

¹⁹⁷ Eamonn BUTLER, 2001, s. 13.

bilebilecektir. Hayek'e göre, zorlamayı tamamıyla hayatımızdan çıkaramayacak olsak da genel kurallara bağlayıp kişilerin keyfi isteklerinden bağımsız kılabiliriz. Bu yolla sağlanacak öngörülebilirlikle zorlama bireyler açısından yaratabileceği büyük zararlarından arındırılmış olacak, kişiler bu öngörülebilirlik sayesinde genel kurallara uygun olarak kendi planlarını yapabilecek ve kendi bilgi ve eylemlerini bu planlara yönelik olarak kullanabileceklerdir.¹⁹⁸

Zorlamayı meşru kılacak şartlardan biri, özgür bireyin gerçekleştirdiği eylemlerden sorumlu olmasıdır. Hayek'e göre özgür birey, her ne kadar kulağa hoş gelmesede de, aynı zamanda sorumlu bireydir. Hayek, özgürlüğü sadece tercihte bulunma fırsatı olarak görmez, özgürlük aynı zamanda yapılan tercihler doğrultusunda gerçekleştirilen eylemlerin sonuçlarına katlanmayı da içermektedir. Kişi, eylemleri nihayetinde övülebilir veya yerilebilir. Hayek'in kuramında özgürlük ve sorumluluk birbirinden ayrı tutulamaz.¹⁹⁹ Hayek, sorumluluk kelimesi ve kavramının çağımızda çok da gözde olmadığını kabul eder. Birçok düşünürün, sorumluluk kavramına başvurmaktan kaçındığını belirtir. Öyle ki günümüzde, kişilerin eylemlerinin çevresel koşulların kontrolünde olduğu, kişilerin eylemleri veya içinde buldukları durumlarla ilgili söz sahibi olmadıkları ve sorumlu tutulamayacakları fikri neredeyse genel kabule mazhar olmuştur. Hayek, sorumluluğa yöneltilen bu reddiyenin aslında sorumluluk korkusundan kaynaklandığını ve sorumluluk korkusunun da ister istemez özgürlük korkusuna dönüştüğünü savunmaktadır. Özgür bir toplumda, bireyin kendi hayatını kurması

---

¹⁹⁸ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 21.

¹⁹⁹ ibid, s. 71.

durmaksızın gerçekleştirilecek bir mücadeleyi gerektirir ve bu mücadelenin başarıya ulaşması da disiplinle mümkündür. Özgürlük korkusunun temelinde, bu durum yer alır.²⁰⁰ Hayek'e göre insanların çevreleri tarafından kötü yapılması mümkün ve üzücü bir durumdur; ancak bu durum onların kötü olduğu gerçeğini değiştirmez. Birey davranış kurallarını çiğnemeye devam ettiği sürece, daha iyisini hiç bilmiyor olsa bile toplumun az değerli bir üyesi olarak kalmalıdır. Düşünür medeniyetin, hukuku ihlal edenlere eşit ilgi ve saygı göstererek sürdürülemeyeceğini belirtmektedir.²⁰¹ Özgürlük ve sorumluluğun ayrılmazlığının bizim konumuz bakımından asıl önemli sonucu şudur: Özgürlük argümanı, ancak sorumlu tutulabilecekler bakımından geçerlidir. Örneğin, küçüklerin, zekâ geriliği olanların veya delilerin özgür olduğu söylenemez. Özgürlük, deneyimlerini bilgiye dönüştürebilen, öğrenebilen ve eylemlerini bu öğrendikleriyle yönlendirebilen bireyin varlığını ön kabul olarak alır. Özgürlük argümanı, öğrenme yeteneği olmayanlar veya henüz yeterince öğrenmemiş olanlar bakımından geçersizdir.²⁰²

Bireylerin davranışlarının belirli bir sosyal düzeni oluşturabilmesi, bu davranışları belirleyen soyut ilkelere asgari oranda bir ortaklaşmayla mümkündür. Bu yüzden her insan grubu, çeşitli kurallar üretir.²⁰³ Grubun üyeleri ise genel olarak bu kurallara uyarlar. Bu fiili itaat zamanla itaat etme mecburiyetine dönüşür, bunun arkasında ise bireylerin, içinde çeşitli yararlar elde ettikleri grubun varlığını

---

²⁰⁰ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 72.

²⁰¹ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 646.

²⁰² Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 77.

²⁰³ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 106.

sürdürmeye yönelik arzuları yer almaktadır. Bu arzu fiiliyatta uygulanan ilişki ve mübadele biçimlerini, ahlaki yükümlülükler haline getirir. Sorumlu birey, içinde çeşitli yararlar elde ettiği toplumsal düzene yönelik belirli ahlaki yükümlülükler taşır. Bunların başında, kendisini ve diğer bireyleri toplumsal düzenle bütünleştiren ortak kurallara uymak yer almaktadır. Kurallar genel kabul ve itaate mazhar olsalar da toplumda kurallara uymamayı tercih eden bireyler de olacaktır. Kurallara uymamak bu bireylerin kişisel çıkarına uygun olabilir. Ancak istisnai de olsa kuralların ihlali, diğer bireylerin eylemlerinin başarılı olma ihtimalini arttıran toplu düzeni bozacaktır.²⁰⁴ Bu görüşüne paralel olarak Hayek, birey özgürlüğünün ancak özgürlüğün sınırlamalarıyla mümkün olduğunu söyler²⁰⁵ ve bu yüzden bir toplumsal düzeni ayakta tutmak için ortak kurallara herkesin uymasını sağlayacak bir baskı mekanizmasının varlığı gerekmektedir.²⁰⁶ Bu gereklilik, meşru zorlamayı gerekli kılan hakikatlerden biridir. Diğer bir hakikat ise, zoru önlemenin tek yolunun, buna kalkışan kişiye yönelik zor tehdidi olduğudur. Hayek'e göre, büyük toplumda zoru en aza indirmek için yine zora başvurulması şarttır. Devletin zorlayıcı araçlarının yokluğu halinde, bireysel şiddet, şantaj, soygun, dolandırıcılık veya sahtekârlık gibi topluma zararlı eylemlerin artması muhtemeldir. Bu nedenle devletin zor kullanması gerekmektedir. Ancak Hayek, tam da burada, meşru zorlama kavrayışının temel ve en önemli şartını ortaya koyar. Özgür bir toplum için varlığı zorunlu olan zorlama gücü, halkı belli bir şekilde yaşatma gücü değildir. Devlet, zorlama gücünü, toplumdaki bireyleri belli şekilde davrandırmaya yönelik emirler verme şeklinde

---

²⁰⁴ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 59.

²⁰⁵ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 636.

²⁰⁶ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 250.

kullanamaz. Yapılması gereken, belirli genel negatif kurallar çizerek, vatandaşın bu kuralları ihlalinin ve belirtilen zararlı fiillerin önlenmesidir. İnsanlar adil davranış kuralları içerisinde serbest olmalı, zorlamaya ancak bu kuralların ihlali halinde başvurulmalıdır.²⁰⁷ Toplumun kendiliğinden düzeninin oluşabilmesi ve sürdürülebilmesi için her tür zor kullanımı adil davranış kurallarını uygulamaya yönelik olmakla sınırlandırılmalıdır. Zor kullanımına temel olacak kurallar, herkese eşit şekilde uygulanan tek tip kurallar olmalıdır.²⁰⁸ Toplumsal yaşam içerisinde ortaya çıkan bu kuralların tek tip olması, tüm bireylerin ortak bir amaca yönelik tek tip eylemleri yapmasını gerektirmemektedir. Örneğin diğer bireylere zarar vermenin, hırsızlığın, sözleşmelerin ihlal edilmesinin yasaklanması, bireyleri belirli bir şekilde eylemde bulunmaya zorlamamakta aksine belirtilen sınırlar içerisinde geniş bir serbestlik alanı tanıırken sosyal yaşamı da mümkün kılmaktadır. Aslında sadece hukuk kuralları değil, insan davranışlarına yönelik bütün sosyal kurallar, geniş bir kabul edilebilir davranışlar kümesine dokunmadan, sadece belirli fiilleri yasaklamaktadır.²⁰⁹ Adil davranış kuralları, aile hukukunun bazı kuralları vb. istisnalar dışında, genel olarak bireylere -bireyler kendi iradeleri ile kabul etmedikçe- ödevler yüklemeyi, kimseye müspet sorumluluklar getirmeyi.²¹⁰ Adil davranışın negatif kurallarının uygulanması dışında zor kullanımının yasaklanması değişik amaçlar peşinde olan birey ve grupların bir arada yaşayabilmesinin temel koşuludur. Özgür bir toplumun Hayek'in belirttiği anlamda bir ortak amacı olamaz. Özgür

---

²⁰⁷ Eamonn BUTLER, 2001, s. 39.

²⁰⁸ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 377-378.

²⁰⁹ Eamonn BUTLER, 2001, s. 25.

²¹⁰ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 113.

toplumda bireyler bir ortak amaca uymaya zorlanamaz.²¹¹ Hayek'e göre zorlama ancak, bireylerin, içerisinde bilgi ve kabiliyetlerini kendi amaçları için kullanmakta serbest olacağı böyle bir çerçeveyi çizmek ve diğer bireylerin bu alana tecavüzünü engellemek amacıyla meşrudur. Doğal afetler veya savaşın gerekli kıldığı durumlar haricinde hiç kimsenin ortak bir amaca uygun davranışlarda bulunma yükümlülüğü olmayacağı²¹² gibi hiç kimsenin bu sınırı aşacak şekilde zorlamaya başvurma yetkisi veya hakkı da yoktur.²¹³

Özetleyecek olursak, Hayek'e göre zorlamanın hukuki dayanağı, pozitif bir emir olamaz. Zorlama, ancak genel bir yasağa dayanıyorsa meşrudur. Genel bir yasak, bireye belirli bir çerçeve içerisinde serbestçe hareket edebileceği öngörülebilir bir alan yaratırken, pozitif emir bireyi belirli bir yönde davranmaya zorlamaktadır. Genel yasaklama öngörülebilir iken, pozitif emir keyfi ve kestirilemez niteliktedir.²¹⁴ Hayek'e göre kaçınılması gereken eylemleri belirlemede pozitif bir emir elverişli bir araç da değildir. Zira belirli bir eylemin zaman zaman zararlı olabileceği bilinse de hangi durumda zararlı olacağı hangisinde zararlı olmayacağı önceden bireyler veya yasa koyucu tarafından, hatta birçok durumda eylemde bulunacak olan kişi tarafından dahi bilinemez. Örneğin bir silahla havaya ateş açmak fiilinin zaman zaman zararlı sonuçlar doğuracağını biliriz. Ama bu fiil her seferinde zararlı sonuçlar doğurmaz. Her bireyin her fiili için ayrı ayrı yasaklayıcı emirler getirmek mümkün

---

²¹¹ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 356.

²¹² ibid, s. 403.

²¹³ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 607.

²¹⁴ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 142.

değildir. Dolayısıyla, burada bu eylem türünü genel olarak yasaklamak veya serbest bırakarak belirli durumlarda ortaya çıkacak zararı göze almak tercihlerinden birini seçmemiz gerekecektir. Bu tür fiillerden kaynaklanacak zararı önlemek için, bu fiilleri gerçekte belirli durumlarda zarara yol açıp açmayacağından bağımsız bir biçimde genel olarak yasaklamak gerekmektedir.²¹⁵ Belirli durumlarda zararlı olacak eylemleri tek tek emir yoluyla yasaklayabilmek ancak özgül sonuçlar öngörülebildiği zamanlarda mümkündür. Hayek'e göre özgül sonuçlar ancak kısa vadede öngörülebilir olduğundan, bunlar üzerine yoğunlaşma kısa vadeli bir görüşe neden olur. Bu durumda otoritenin zorlama gücü, bireylerin şu veya bu kişi lehine sonuçlandırılması gereken özgül çıkar uyuşmazlıklarını çözme aracına dönüşür. Otoritenin, gündelik çıkar uyuşmazlıklarını çözmede söz sahibi olması ve genel ilgisinin de bu uyuşmazlıklara yönelmesi, hızla ve kaçınılmaz olarak toplumdaki tüm bireyleri söz konusu otoritenin hoşuna gidecek şekilde yaşamaya itebileceği gibi, örgütlü grupların otoriteyi kendi güdümleri altına alma yönünde çabalara girişmelerine yol açabilecektir. Hayek, bu durumda uzun vadede özgürlüğün kesinlikle yok olacağını belirtir. Ona göre bu tehlikeyi önlemenin tek yolu, zor kullanımının kısa vadeli görüş, çıkar, eğilim ve politikalarından bağımsız kılınmasıdır. Bunun için de zor kullanımı, uzun vadeli toplum düzenine hizmet eden genel kuralların uygulanması ile sınırlı tutulmalıdır.²¹⁶ Hayek, bazı durumlarda zorlama yoluyla kısa vadede bir fayda elde etmek veya bu faydadan fedakârlıkta bulunarak yeni teknik gelişmelerin söz konusu faydayı cebre gerek kalmadan elde edilebilir kılmasını beklemek arasında bir tercih yapmamız gerekebileceğini kabul eder. Bu tür

---

²¹⁵ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 251.

²¹⁶ *ibid*, s. 253.

durumlarda söz konusu faydayı zor yoluyla derhal elde etmeye kalkışmak, gelişimin yönünün belirli bir aklın bilgisine tabi kılınmasına neden olur. Düşünürce göre kısa vadede zor kullanmayı reddedip söz konusu faydadan fedakârlıkta bulunarak gelecekte kendiliğinden ortaya çıkabilecek önemli gelişmelerin ve ilerlemelerin önünü açmış ve kaynağını korumuş oluruz. Seçeneklerin çeşitliliği ve bireylerin seçme hakkının korunması kısa vadede toplumun zararına gibi görünse de toplumun ilerlemesi aslında tam da bu çeşitlilik ve özgürlükle mümkündür. Çünkü hangi tercihin ileride yeni gelişmelere imkân vereceğini bugünden bilmek mümkün değildir.²¹⁷

Görüldüğü üzere, Hayek'in teorisinde zorlama, kendi amaçlarını takip etmede bireylere yardım etmek amacıyla kullanılabilir. Zorlama bu yardımı, bireylere, devlet de dâhil olmak üzere diğer bireyler ve gruplardan gelecek rahatsızlıklara karşı korunan bir alan tahsis etmek suretiyle yapar. Hayek'e göre temel gereksinim hükümet de dâhil olmak üzere herhangi bir dış belirleyiciden gelecek olan rahatsızlıkların reddi ve def edilmesi ise, zorlamayı kullanacak otoritenin yetkisi sadece menfî bir yetkidir. Bu otorite, kişilere müspet görevler yükleyemeyen, sadece "hayır" diyebilen ve sadece savunmaya yönelik bir zorlama gücü kullanabilir.²¹⁸ Hayek, devletin zorlama gücünü sadece zararlı eylemlerin önlenmesi amacıyla kullanmasının bazı istisnaları olabileceğini kabul eder. Devlet bu gücü bireylerin, askerlik veya vergi gibi, bazı yararlı eylemlerde bulunmasını sağlamak amacıyla da kullanabilir. Bunun yanı sıra hükümet aygıtının idaresini

---

²¹⁷ Friedrich A. HAYEK, 2004, s. 89.

²¹⁸ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 597.

kolaylaştırmak amacıyla kamu görevlilerine belirli talimatlar da verilebilir. Ayrıca, yapı güvenliğine, gıda güvenliğine, çeşitli mesleklerin icrasına ve çeşitli alet ve araçların kullanımına, bazı güvenlik ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasına, spor ve sanatın desteklenmesine ilişkin bir takım müspet genel şartlar da getirilebilir.²¹⁹ Başka bir deyişle devlet bazı durumlar da sadece “hayır” değil “evet” de diyebilmektedir. Devletin “evet” diyerek olumlu davranış talep edebilmesinin ahlaki temeli, “hayır” diyebilmesinin ahlaki temeli kadar açık değildir.²²⁰ Düşünüre göre gücün bu şekilde kullanılmasının da belirli esas ve ilkelere tabii olması gerekir. Bu ilkeler, devletin bireyleri belli görevleri yerine getirmeye zorlayabildiği özgür bir toplumla; devletin kendi amaçlarını gözetmek ve keyfi iradesini dayatmak ve arzularını tatmin etmek amacıyla halkın her hareketini kontrol ettiği özgür olmayan bir toplum arasındaki sınır çizgisini oluştururlar. Özgür bir toplumda devlet, bireyleri belli görevleri yerine getirmeye zorlayabilir ama burada esas olan devletin de belirli genel kurallar ile yönetilmesidir. Zorlamanın sınırlı ve önceden belirlenmiş kurallara uygun olarak gerçekteştirilmesi ve günümüzde ortalığı kaplamış durumda olan kamu görevlisi olmayan kişilere yönelik idari düzenlemelerin istisna olması ve de yukarıda saydığımız belirli işlerle ilgili önceden koyulmuş belirli standartları sağlayan herkesin söz konusu izinleri veya ruhsatları yasal olarak kazanabilmesi, doğacak zararı azaltabilir.²²¹ Bireyler, kendilerinden ne istendiğini ve devletin hangi durumlarda zora başvurabileceğini bildikleri zaman keyfilik ortadan kalkar. Özgür

---

²¹⁹ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 515-516.

²²⁰ ibid, s. 495.

²²¹ Eamonn BUTLER, 2001, s. 174.

toplum, bu bakımdan devletin de kendini önceden bilinen kurallarla sınırladığı toplumdur.²²²

2.3. Çoğunluğun Zorlayıcı İradesinin Sınırları

Hayek'in zorlama konusundaki en büyük iddiası, "özgür bir toplumda zorlamayı meşru kılacak şey, bireysel davranışı yönlendiren kurallara ilişkin yaygın toplumsal kabuldür," şeklindedir. Hayek, barışın ve huzurun ancak bu tür kurallara uyulmasının gerektiğinde zor yoluyla sağlanması ile mümkün olacağını kabul eder. Söz konusu yaygın toplumsal kabule mazhar olan kuralların yasalaştırılabilmesi için, yasama meclisi halkın çoğunluğunun görüşlerini temsil edebilecek nitelikte oluşturulmalıdır.²²³ Zorlamaya ancak çoğunluk tarafından onaylanan adil davranış kurallarına itaati temin amacıyla başvurulabilmesi, bu konuda ortaya çıkabilecek keyfilikleri önlerken, yönetimin çoğunluk eliyle gerçekleştirilmesi, iktidarın devrinin barışçıl yollarla yapılabilmesini mümkün kılar. Hayek bunu özgür toplumun temel erdemlerinden biri olarak görür. Ancak düşünür, bu noktada başka bir problemle karşılaşılacağı yönünde bir uyarıda bulunma gereğini de görmektedir. Çoğunluğun gücünün ve yetkisinin sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Hayek'e göre, zorlamanın meşruiyetini belirleyen ilkelerin oluşumunun, çoğunluğun tasdiki ile mümkün olması, çoğunluğun zorlama ve yasaklama gücünün sınırsız olduğu veya her konuda çoğunluk iradesini araştırmanın ve bulmanın mümkün olduğu anlamına gelmez. Bütün zorlama gücü, eğer çoğunluk iradesine dayanacaksa, çoğunluğun

---

²²² Eamonn BUTLER, 2001, s. 39.

²²³ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 601-602.

gerçekten mutabık olduğu çok sınırlı bir alanın dışına çıkılmamalıdır. Yaşayabilir bir düzenin, kurallara ve kurallara uyulmasını gözetecek bir mekanizmaya ihtiyaç duyması, çoğunluğun kural koymasını ve gerektiğinde bu kuralları cebren uygulayabilmesini haklılaştırır ancak bu haklılaştırma kendisini oluşturan ihtiyaçla sınırlıdır.²²⁴ Bunun yanı sıra çoğunluk, bireyin özgül durumlarda uyduğu kuralların adil olduğunu ispat edebilmeli, bu kuralları kendisi için de kabul edebilmeli hatta bu kurallara kendini adayabilmelidir. Çoğunluğun zorlama yetkisi ancak bu halde meşrudur.²²⁵ Çoğunluğun yetkileri, kişilerin korunmuş alanlarına diğer kişilerden gelecek müdahalelerin önlenmesine yönelik olan genel kuralların uygulanması ile sınırlı olmalıdır. Bundan ziyade çoğunluk, bireylere emir ve talimat veremez. Çoğunluk, genel olarak gelenekçi bir yapı arz eder. Ancak rekabetten kaynaklanan gelişmeler, yeni yolların aranması ve deneylerin yapılması ile mümkün olmaktadır. Bu yüzden çoğunluğun bireylere geleneksel davranış ve düşünme biçimlerini dayatma yetkisi olmamalı, zor gücü asla bu amaçla kullanılmamalıdır. Hayek'e göre çoğunluğun görüşü herhangi bir *tek* görüştür. Toplumda işlerin nasıl yapılacağı konusunda tek bir görüşün hâkim olması, evrimsel gelişmeyi imkânsız kılar.²²⁶ Çoğunluğun görüşünün tek bir görüş olmadığı aksine genel çıkarı ifade ettiği yönündeki karşı tez ise Hayek'e göre çok büyük tehlike arz etmektedir. Düşünür, günümüzde terimlerin ve kavramlarının içinin boşaltıldığını ve bunun neticesinde hemen hemen her çıkarın, bir genel çıkar olarak ortaya atılabilir olduğunu

---

²²⁴ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 448-449.

²²⁵ *ibid*, s. 451.

²²⁶ *ibid*, s. 532.

belirtmektedir. Bu nedenle çok sayıda insan, hiç ilgilenmedikleri hatta kabul etmedikleri amaçlara hizmet etmek zorunda bırakılabilmektedir.²²⁷

Çoğunluk konusuyla ilgili olarak düşünürün işaret ettiği başka bir sorun da çoğunlukça kabul edilen güçlü ahlaki kabullerin, sırf var olmaları nedeniyle, hukuk aracılığıyla toplumdaki bireylere cebren dayatılıp dayatılamayacağıdır. Bu esaslı bir problemdir. Hayek'e göre tüm ahlaki inançların eşit derecede meşru olduğu yönündeki rölativist ve antropoloji kaynaklı görüş ne kadar doğru olsa da bir toplumda bütün ahlaki inançların kabul edilebilir sayılması mümkün değildir. Toplumun işleyişinin temelinde yer alan ahlaki inançlara ters düşen, örneğin kan davası, çocuk katli, hırsızlık gibi eylemleri meşru gören bir ahlak sistemi antropolojik açıdan diğer herhangi bir ahlaki görüşle eşit değerde olsa da bireyler kendi toplumlarını, ancak başkalarından daha iyi olduğunu kabul ederek sürdürebilirler.²²⁸ Bu anlamda Hayek, çoğunlukça kabul edilen ahlaki görüşlere aykırı eylemlere karşı zorlamaya başvurulmasını meşru görmektedir. Ancak düşünüre göre hukuk toplumsal düzene hizmet etmeyi amaçlar. Hukukun cebren uygulanması da daha önce de sıkça vurgulandığı gibi bireylerin korunan alanlarının başkalarınca ihlalini önlemek için zorunlu olduğu durumlarla sınırlıdır.²²⁹ Tersinden baktığımızda da, başka insanları korumak söz konusu olmadığında bireyin özel alanına hukuk aracılığıyla ve cebren karıştılamayacağını görürüz. Sahibinden başka kimseyi ilgilendirmeyen düşünce, inanç ve eylemler, örf ve adetlerce veya genel

---

²²⁷ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 220.

²²⁸ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 646.

²²⁹ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 160.

kabule mazhar olmuş diğer toplumsal davranış kurallarınca yasaklanmış olsa da hukuki denetime tabi kılınmamalıdır.²³⁰

3. ÖZGÜR BİR TOPLUMUN GÜVENCELERİ

3.1. Hukukun Egemenliği

Hayek'in özgürlük kuramının temel tezi, içinde herkesin kendi bilgi ve kabiliyetlerini kendi amaçları için kullanabileceği ve yalnızca genel olarak uygulanan adil davranış kuralları ile sınırlanmış bir özgürlük durumunun, toplumdaki bütün bireylerin amaçlarına ulaşmalarında en iyi şartları sağlayacağı ve böyle bir düzenin de ancak toplumun çoğunluğunun otoritesi dâhil bütün otoritelerin genel ilkeler ile sınırlandırılması halinde kurulabileceği ve korunabileceğidir. Hayek'e göre bireysel özgürlüğün en etkin ve önemli teminatı bugüne kadar hiçbir anayasada tam olarak ifade edilememiş olsa da özgür toplumun siyasi kültüründe yer etmiş bu ilkelerdir. Bu nedenle düşünür, iktidarı genel kuralların belirlediği sınırlar içerisinde tutmayı sadece bir anayasacılık meselesi değil, bir siyasi kültür meselesi olarak görmektedir. Düşünüre göre özgürlüğün teminatı bu ilkeleri yaratan kültürdür. Prosedürel güvenceler, bu kültürü haiz olmayan toplumlara transfer edildiğinde tam da bu yüzden verimli ve etkin olamamaktadırlar.²³¹ Buna rağmen Hayek hukukun

---

²³⁰ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 288.

²³¹ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 74.

egemenliği ilkesini bireysel özgürlüklerin yönetimler tarafından ihlal edilmesine karşı sınımlanacak ve kullanılacak etkin bir araç olarak görür.²³²

Hayek'e göre hukukun egemenliği özgürlük bakımından iki nedenle önemlidir. Birinci neden, devlet ve sivil toplumun iki ayrı alan olarak kurgulanabilmesinin ve devletin sivil toplum alanına müdahalesinin en aza indirilebilmesinin ancak hukukun egemenliğinin sağlanmasıyla mümkün olmasıdır. İkinci neden ise, ancak hukukun egemenliği ilkesinin yaşama geçirildiği bir ülkede yasamanın yürütmeden bağımsız ve yürütmeyi denetleyebilecek bir konumda bulunabilmesidir.²³³ Ancak düşünüre göre bu ilkenin gerçekleştirilebilmesinin de bazı şartları vardır. Hukukun egemenliği ilkesinin birinci şartı, devlette yer alan bütün otoritelerin yetkisini, hiçbir otoritenin keyfi veya özgül amaçlar uğruna değiştirme yetkisinin olmadığı genel ve uzun vadeli kurallarla sınırlandırmaktır.²³⁴ Bu kurallar, önceden bilinmeyen olaylara ilişkin ve fakat bilinen belirli kişi, yer veya

---

²³² Diette Gottfried, "From the Constitution of Liberty to its Deconstruction by Liberalistic Dissipation, Disintegration, Disassociation, Disorder", **ORDO Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gessellschaft**, Bond 30, Gustav Fischer Verlag, Stuttgart, New York, 1979, s. 177'den aktaran Sururi AKTAŞ, 2001, s. 5.

²³³ F. R. CRISTI, "Hayek and Schmitt on the Rule of Law" **Canadian Journal of Political Science**, 1984, C.17, S.3, s. 521.

²³⁴ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 594.

nesnelere atıfta bulunmayan kurallar olmalıdır.²³⁵ Kurallar geleceğe yönelik olmalı geçmişe yürümemeli, aleni ve anlamı açık olmalıdır.²³⁶

Düşünür soyut kuralların belirlediği sınırlar ve sağladığı güvenceler dâhilinde bir özgürlük ideali ortaya koymaktadır.²³⁷ Özgürlüğü böyle tanımlayarak, bireylerin, emir ve buyruklar yoluyla devletçe sınırları çizilmiş bir çerçevede değil, kendi yarattıkları kurallar içerisinde özgür olmalarını öngörmektedir. Hayek'in özgürlük anlayışının özü de budur.²³⁸ Özgürlük, toplumdaki devlet otoritesinin, olağan zamanlarda emir verme yetkisinin olmamasını gerektirir. Özgür bir toplumda devlet, ani önlemlerle bireylerin çabalarını veya etkinliklerini engelleyemez. Bu halde bu otoritenin tek yetkisi kurala uygun yasaklama yetkisidir.²³⁹ Genel kurallarla ortaya konulan yasaklar kişiyi belirli şeyler yapmaktan alıkoymak üzere tasarlanmışlardır. Böylece kişi henüz bir eylemde bulunmadan evvel, o belirli eylemi yapması halinde bir zorlamayla karşılaşacağını ve bu eylemi yapmadığı takdirde asla bir zorlamaya maruz kalmayacağını bilir. Oyunun kuralları önceden belli olduğunda, birey bu kurallar dâhilinde eylemini istediği gibi şekillendirebilecek ve çabalarının semerelerinin devlet tarafından ani talimatlar yoluyla elinden alınmayacağını bilecektir.²⁴⁰ Genel kurallar belirli bir kişiye hitap etmez, aynı durumda olan bütün

---

²³⁵ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 208.

²³⁶ *ibid*, s. 208.

²³⁷ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 142.

²³⁸ *ibid*, s. 255.

²³⁹ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 595.

²⁴⁰ Friedrich A. HAYEK, 2004, s. 118.

bireyler için belirli sınırlamalar getirirler. Hayek, bu haliyle, kişilerin planlarını engellemek bakımından genel kurallarla ortaya konulan yasakların doğal engellerden farksız olduğunu belirtir.²⁴¹

Bazı durumlarda genel kurallar, bireyi sadece belirli eylemlerde bulunmaktan alıkoymakla kalmaz, bireyin belirli bir eylemde bulunmasını da talep ederler. Vergi ödemek veya askerlik hizmetine katılmak gibi bazı zorunlu hizmetler bunun bilinen örneklerindedir. Hayek, kaçınılmaz olarak gördüğü bu tür zorlamaların, özgürlüğe en düşük düzeyde zarar vermesi için, belirli bireylere yönelik olmamasının ve toplumun geneline eşit olarak uygulanmasının zorunlu olduğunu belirtir. Eşit olarak uygulanan zorunlu hizmet veya eşit oranlarda alınan vergiler, öngörülebilirliğin sağlanması halinde, kişilerin planlarını yaparken göz önünde bulundurmaları gereken genel sınırlamalar içerisinde yer alabilirler. Böylelikle bu zorlama örnekleri de herhangi bir doğal engel gibi kabul edilebilir.²⁴² Hayek'e göre birey kendi eylem olanakları arasında bir tercihte bulunurken başka birey ve grupların muhtemel eylemlerini veri olarak almaktadır. Bu durum öngörülebilirliği çok önemli bir konuma getirir.²⁴³ Bu yüzden düşünürü göre devlet kaynaklı zorlamanın en kötüsü karşı konulamaz ve öngörülemez olandır.²⁴⁴ Hayek, hukukun egemenliğinin bu şartlarının gerçekleştirilebilmesinin siyasi kültüre bağlı olduğunu vurgular. Düşünürü

---

²⁴¹ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 142.

²⁴² *ibid*, s. 143.

²⁴³ Friedrich A. HAYEK, "Economics and Knowledge", **Economica**, 1937, C. 4, S. 13, s. 38.

²⁴⁴ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 143.

göre “yönetim” kavramı, günümüzde yanlış olarak, bazı bireylerin kendi istekleri doğrultusunda diğer bireyleri yönlendirmeleri şeklinde tanımlanmaktadır. Bu yanlışın arka planında “birileri emrederken diğerlerinin emirleri yerine getirmesi insan doğasının bir parçasıdır” şeklindeki yanlış görüş yer almaktadır. Bu görüşe göre, insanlar bir otoritenin tasarımı olmadan ortaklaşa bir eylem alanı oluşturamazlar. Bireylerin bir otoritenin güdümü olmadan karşılıklı olarak ilişkilerini ayarlamaları ve sorunlarını çözecek kurallar ortaya koymaları ve bunlara uymaları mümkün değildir ve bu yüzden yönetilmeleri gerekmektedir.²⁴⁵ Hayek, bu anlamda kullanıldığı takdirde özgür bir toplumda hiç kimsenin “yönetim” yetkisine sahip olmadığını söyler. Ona göre, birey ne pozisyonda hangi işi yapıyor olursa olsun bu şekilde yönetilemez. Birey, devlet görevlisi dahi olsa bu şekilde yönetilmesi özgür bir toplumda söz konusu olamaz. Özgür toplumda bireylerin yönetilmesi, ancak yönetim ile önceden belirlenmiş genel kuralların eşit olarak belirli durumlara uygulanması kastediliyorsa mümkündür. Bu halde hiçbir bireyin özgül kararları yönetimi etkileyemez. Yargıçlar dahi genel kuralların nasıl uygulanması gerektiği yönünde bir yoruma ihtiyaç duyduklarında, bu yorumu kendi bireysel kanaatlerine göre değil sistemin kabul edeceği çerçeve içerisinde yapacaklardır.²⁴⁶

Hayek’e göre hukukun egemenliği ilkesi, cezalandırma söz konusu olduğunda yaşamsal bir önem arz eder. Devletin uyguladığı zor gücü, çoğunlukla ceza halinde ortaya çıkmaktadır. Bireylerin korunan alanlarına diğer bireylerin tecavüzlerini engellemek için ceza şeklinde bir zorlamaya başvurmanın kaçınılmaz

---

²⁴⁵ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 159.

²⁴⁶ ibid, s. 156.

ve gerekli olduğunu kabul eden Hayek, bu noktada en önemli ilkenin “kanunsuz suç ve ceza olmaz” ilkesi olduğunu belirtir. Ancak düşünürü göre bu ilke, *kanundan* ne anladığımızı belirtmediğimiz sürece bir anlam ifade etmemektedir. Hayek, kanunun adil davranışın genel kuralları olarak anlaşılması gerektiğini söyler. Bu ilkeyi, herhangi bir yetkilinin emirlerine aykırı davranan cezalandırır şeklinde anladığımızda, aslında hiçbir ilke yok demektir. Düşünür, birçok ülkenin ceza hukuku sisteminde bulunan ve genelde “kamu düzenini bozmak” “polise mukavemet” gibi suçların bu ilkeyi zedelediğini belirtmektedir. Hukukun egemenliği ilkesinde oluşacak en küçük bir zedelenme dahi sistemin tamamını yok edecek çatlakların ve sızıntıların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.²⁴⁷

Hayek’in kuramında hukukun egemenliği ilkesi ancak birçok ilke ve alt ilkenin birlikte gerçekleştirilmesi ile hayata geçirilebilmektedir. Bunların, yürütmenin zorlayıcı gücünün genel kurallar uyarınca kullanılması ilkesi, kuralların açık ve belirgin olması ilkesi, kanun önünde eşitlik ilkesi, yargı bağımsızlığı ilkesi ve özel mülkiyet ilkesidir.²⁴⁸

3.1.1. Yürütme Yetkisinin Sınırları

Hayek’in özgürlüğe yönelik olan ve toplumun kendiliğindenliği vurgusu üzerine kurulu olan argümanı, her türlü organizasyona karşı bir argüman değildir. Aksine Hayek, organizasyonun insan zihninin en güçlü eserlerinden biri olduğunu

---

²⁴⁷ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 206-207.

²⁴⁸ Eamonn BUTLER, 2001, s. 179.

kabul eder. Düşünür, öncelikli, ayrıcalıklı ve tekelci organizasyonlara ve bunların bireylerin kendi amaçları doğrultusunda daha başarılı olmasını engelleyecek zor kullanmalarına karşı çıkmaktadır.²⁴⁹ Düşünüre göre, sosyal hayat, günümüzün teknolojilerinin ve imkânlarının da etkisiyle bugüne kadar hiç olmadığı kadar kontrol tehdidi altındadır. Geçmişte, gelişmenin spontane güçleri, her ne kadar sınırlandırılmış olsa da, devletin zor gücünden kaçabilecekleri noktalar bulup bu güce karşı mücadele edebilmişler veya bu güce rağmen hayat bulabilmişlerdir. Ancak modern çağda devletin zor gücünden veya yasaklarından sığınabilecek hiçbir alan kalmamıştır. Hayek, toplumun bilinçli olarak organize edilmiş güçlerinin, gelişmeyi mümkün kılmış spontane güçleri yok edeceği günden çok da uzakta olduğumuzu belirtir.²⁵⁰ Düşünüre göre hükümetin yetkileri etkin olarak sınırlanmadığında en keyfi yönetim biçimi ortaya çıkacaktır. Bu halde en demokratik yollarla yönetime gelmiş bir hükümet dahi eşi benzeri görülmemiş bir despota dönüşebilir.²⁵¹

Hayek'e göre, ilkel toplum ve küçük gruplar haricinde hiçbir toplum tipinde üyelerin bütün faaliyetleri tek bir akıl eliyle düzenlenemez. Bu yüzden bir büyük toplumda, yürütmenin, idamesini sağlamakla görevli olduğu karmaşık düzeni, üyelerine tek tek talimat vermek suretiyle idare etmesi mümkün değildir. Büyük toplumda herhangi bir otoritenin bunu yapmayı başarması, ancak o toplumu özgürlüğün esamisinin okunmadığı bir topluma dönüştürmesi ile mümkündür. Tek

---

²⁴⁹ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 37.

²⁵⁰ ibid, s. 38.

²⁵¹ Friedrich A. HAYEK, 2004, s. 132.

bir akla bağlanan toplum, yüzeysel, durgun ve mutsuz bir toplum olacaktır.²⁵² Özgür bir toplumda yürütmenin yapması gereken, toplumda kendiliğinden düzenin oluşmasına yardımcı olan kuralların uygulanmasını gözetmek ve ıslah etmektir. Düşünüre göre bir kendiliğinden düzen ancak ıslahat yoluyla düzeltilebilir.²⁵³ Bu ıslahat da ancak bireylerin kendi amaçlarını izlerken kullandıkları yolların tefrişi şeklinde olmalıdır. Hayek, yürütmeyi bu haliyle, “hedefi tüketiciler tarafından kullanılacak herhangi bir ürün veya hizmet, üretmek olmayan fakat daha ziyade bu eşyaların ve hizmetlerin üretimini tanzim eden mekanizmayı çalışır vaziyette tutmak olan bir fabrika muhafaza mangasına” benzetir.²⁵⁴ Yürütme, söz konusu mekanizmayı çalışır vaziyette tutacak veya daha iyi ve verimli çalışmasının yollarını arayacak ancak mekanizmanın özgül kullanım amaçlarını belirleme işini toplumun üyelerine, yani mekanizmadan faydalanan bireylere bırakacaktır. Bu haliyle organizasyon, kendiliğinden düzenin yarattığı sonuçların tamamlanmasına ve tefrişine hizmet eder, bütün bir düzeni organize etmeye çalışmak özgürlüğün yok edilmesi sonucunu doğuracaktır. Dolayısıyla yürütme özgül emirlere, keyfi uygulamalara değil, genel kurallara dayanmalı ve bu kuralların uygulanmasını kolaylaştırmayı amaçlamalıdır.²⁵⁵

Hayek, hükümetin de bazı kaynakların kullanılması ve amaçlarının belirlenmesinde söz hakkı sahibi olduğunu kabul eder. Bu mallar, doğrudan

---

²⁵² Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 65.

²⁵³ ibid, s. 66.

²⁵⁴ ibid, s. 63.

²⁵⁵ ibid, s. 67.

hükümetin kullanımına özgülenmiş mallardır. Bu söz hakkı bakımından özgür bir toplum ile totaliter bir toplum arasındaki temel fark, düşünürce göre, özgür toplumda bu kaynakların hükümetin sınırlı amaçlarına ilişkin ve çok sınırlı bir şekilde kanunla belirlenmiş olmasıdır. Totaliter toplumda ise hükümetin kullanımına ayrılan kaynakların sınırı yoktur. Bireylerin kendileri dahi totaliter hükümetin kullanacağı kaynaklara dâhil olarak kabul edilir. Özgür bir toplumda ortak kaynaklar üzerindeki hükümet yetkileri sınırlanmalı ve bireylerin mülkleri özgül emirlere değil, herkese eşit uygulanan genel kurallara tabi olmalıdır.²⁵⁶

3.1.2. Olağanüstü Haller

Hükümetin zor kullanma yetkisinin objektif adil davranış kuralları ile sınırlanması ve keyfi amaçlara yönelik kullanılmaması ilkesi, özgür bir toplumun temel ilkesidir. Ancak Hayek özgürlük düzeninin tehlikeye girmesi halinde bu ilkenin geçici olarak askıya alınabileceğini belirtmiştir.²⁵⁷ Savaşın, doğal felaketlerin veya salgın hastalıkların, kendiliğinden düzenin oluşmasını ve devamını tehdit etmesi durumuyla sınırlı olmak üzere hükümete pozitif yetkiler, başka bir deyişle emir verme yetkileri verilebilmelidir.²⁵⁸ Gerçekten de hükümet, özgür toplumu oluşturan unsurların korunması ve tefrişi görevine dâhil olmak üzere, bu unsurların dış güçlerden ve doğal felaketlerden korunması ile de sorumludur. Bu sorumluluk, hükümete hem bu sorumluluğun yerine getirilebilmesi için gerekli olan insan

---

²⁵⁶ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 472.

²⁵⁷ *ibid*, s. 588.

²⁵⁸ *ibid*, s. 597-598.

kaynağını ve vergiyi toplamada hem de olağanüstü zamanlarda savunma faaliyetlerini gerçekleştirmede bazı zor yetkilerinin verilmesini gerekli kılar.²⁵⁹ Ancak bu yetkilerin kullanılabilmesi için mevcut durumun hükümete böylesine kapsamlı yetkilerin verilmesini gerektirdiği yönünde çok geniş bir mutabakatın meydana gelmiş olması gerekir. Düşünüre göre bu durumda da hukuk egemenliği ilkesinden feragat edilemez. Olağanüstü hal yetkileri dahi, daha önceden olağanüstü haller ile ilgili olarak belirlenmiş genel kurallara uygun olacak şekilde kullanılmalıdır. Bu durumda bu yetkilerin kullanımının herhangi bir otoritenin keyfi kararlarına bağlı olmadığını aksine bu yetkilerin kanuna dayandığı söylenebilecektir. Bunun sağlanması için de olağanüstü hal döneminde yapılan eylem ve alınan kararların da bağımsız mahkemelerin denetimine açık olması gerekmektedir. Yargı denetiminin olmaması halinde hiçbir ilke tek başına güvence sağlayamaz. Olağanüstü hal yetkilerinin kullanılması nedeniyle zarara uğrayan bireylerin bu zararları da mutlaka tazmin edilmelidir. Hayek'e göre, olağanüstü hal yetkilerinin bireylerin özel alanlarına müdahale edecek şekilde kullanılmasının tek gerekçesi, ortak faydanın meydana gelecek bireysel zarardan açıkça büyük olması olabilir.²⁶⁰

Hayek, olağanüstü hallerin her zaman birey özgürlüklerinin bir kenara bırakılmasına, bireylerin özel alanlarının devlet tarafından ihlal edilmesine bahane edilebileceğini belirtir. Düşünüre göre, bu tür olağanüstü yetkileri devralan bir hükümetin, olağanüstü halin sürgit devam etmesini sağlaması da çok zor olmayacaktır. Hayek bu nokta da Schmitt'e atıfta bulunarak, olağanüstü hal ilan

---

²⁵⁹ Eamonn BUTLER, 2001, s. 148-150.

²⁶⁰ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 217-218.

edenin gerçek hükümran olduğu yönünde argümanlar olduğunu hatırlatır. Bu tehdit ve suiistimallere karşı Hayek, olağanüstü hal ilan etmeye yetkili organ ile olağanüstü hal yetkilerini kullanacak organın farklı tutulmasının etkili bir önlem olacağını savunur. Olağanüstü hal ilan eden otorite, istediği an olağanüstü hali kaldırma yetkisine sahip olmalı ve olağanüstü hal yetkileri de başka bir organ tarafından kullanılmalıdır.²⁶¹

3.1.3. Yasama Yetkisinin Sınırları

Hayek, devletin genel kuralların uygulanması dışında bireylere karşı asla zor kullanmamasının temel güvencesi saydığı hukukun egemenliği doktrininin, sadece yürütmenin eylemleri bakımından değil yasama faaliyeti bakımından da önemli olduğunu belirtir. Düşünöre göre hukuk egemenliği doktrini, hukukun ne olması ve yasaların hangi özellikleri taşıması gerektiği konularında da gözetilmelidir. Hayek'e göre bu konu önemlidir. Zira günümüzde bir kafa karışıklığının neticesi olarak hukukun egemenliği, yürütme eylemlerinin yasalara uygun olmasından ibaret görülmektedir. Hukukun egemenliği elbette yasallığı gerektirir ancak Hayek, bunun yeterli olmadığını belirtir. Yasa, hükümete keyfine göre ülkeyi yönetme yetkisi verebilir, bu durumda hükümetin yaptığı her eylem yasal olacaktır ancak burada hukukun egemenliği ilkesinin geçerli olduğundan söz edilemez. Dolayısıyla Hayek'in teorisinde hukukun egemenliğinin sadece yasallıktan ibaret olduğunu, sadece anayasacılığın esas alındığını söylememiz mümkün değildir.²⁶² Hayek'te

---

²⁶¹ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 589.

²⁶² Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 205.

hukukun egemenliği, yasama organının da bazı sınırlar içerisinde yasama faaliyeti yapmasını öngören bir doktrindir.

Hayek'in genel hukuk teorisine ilişkin görüşlerini açıkladığımız bölümde belirttiğimiz üzere düşünür, hukukun asla icat olunmadığını, toplumların gelişimi içerisinde evrim yoluyla hayat bulduğunu ve keşfedildiğini savunmaktadır. Ancak Hayek, yasama bakımından tam tersini düşünür. Ona göre yasama insanlık tarihinin geç dönemlerinde icat edilmiştir. Bu icat, insanlara iyi şeyleri elde etmelerinde onlara yardımcı olacak ancak kötülük üretmeye de çok müsait olan bir araç ve güç vermiştir. Hayek, bu gücün kime ait olacağına dair tartışmanın çok fazla önemsenip abartıldığını düşünmektedir. Ona göre önemli olan gücün kimin elinde olduğu değil, gücün nerelere kadar yayılabileceğidir.²⁶³

Mutlak monarşilerin yıkılması sürecinden bu yana, demokrasi mücadelesinin temel amacı, devlete ait yetkilerin sınırlandırılmasıdır. Hayek'e göre bu süreçte ortaya çıkan kuvvetler ayrılığı, hukuk devleti, hukuk egemenliği, yargısal denetim vs. bütün ilkelerin ortak amacı devletin bireylere karşı zor kullanma yetkisinin sınırlarını ve esaslarını belirlemektir. Bu ilkeler, sadece idari faaliyetleri değil, konulacak yasaları da bağlayıcı nitelikte görülmekteydiler.²⁶⁴ Hayek'e göre büyük toplumda, yasama faaliyeti kaçınılmazdır. Kendiliğinden gelişme, çeşitli nedenlerle çıkmaza girebilir ve bu çıkmazdan kendi dinamikleri ile çıkması mümkün olmayabilir. Bu durum genelde, ekonomik, sosyal veya teknolojik alanda hızlı bir değişimin gerçekleşmesi ile ortaya çıkar. Hukuk derece derece gelişen bir yapı arz

---

²⁶³ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 96.

²⁶⁴ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 560.

ettiğinden bu değişikliklere aynı hızda yanıt veremez. İşte yasama organı da bu noktada devreye girer ve kendiliğinden düzenin devamını sağlayacak müdahalelerde bulunur.²⁶⁵ Buradan da anlaşılacağı üzere Hayek, yasama faaliyetini hukukun tamamlayıcı bir kaynağı olarak görmektedir. Düşünür, bu konudaki temel eleştirisini yasamanın hukukun asli ve hatta tek kaynağı olduğunu savunan görüşlere yöneltir. Hayek'e göre bu görüş, günümüzde maalesef genel kabule mazhar olmuştur. Bu görüşün kabul görmesinin iki önemli sonucu vardır. Birincisi 'yasama organının gücünün sınırlanması, yasamadan daha üstün bir organ gerektireceğinden mümkün değildir' görüşü; ikinci ise, 'yasama organı tarafından konulan her şey veya sadece yasama organı tarafından konulan şeyler hukuktur' görüşüdür. Hukuk böylece, demokrasi mücadelesi boyunca egemen iktidarın yetkilerini sınırlandırmak için kullanılmışken demokrasi çağında birden egemen iktidarın bir aracı haline dönüşmüştür.²⁶⁶ Gerçekten de yasamanın kendisinden daha üstün bir irade tanımama yönünde genel bir eğilimi vardır. Yasamanın iradesine yönelen müdahalelerde ise alerjik tepkilerin verildiğini de söylemek mümkündür. Bunun temelinde parlamentolar ve monarşi arasında uzun yıllar sürmüş bir mücadele yer almaktadır. Parlamantonun kendisinden üstün bir iradeyi reddi, tarihsel bir temele dayanmakta ve aslında kralın iradesinin reddi anlamına gelmektedir.²⁶⁷ Hayek'e göre İngiltere'de parlamantonun monarşiye karşı zaferini kesinleştirmesinden itibaren, söz konusu tarihsel temel ve bu temeli oluşturan "güç, üstün hukukla sınırlandırılmalıdır" ilkesi

---

²⁶⁵ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 115.

²⁶⁶ ibid, s. 119.

²⁶⁷ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 446.

unutulmuştur.²⁶⁸ Düşünüre göre, parlamentonun iktidarını sınırlayacak başka bir pozitif iktidar iradesinin reddi, elbette haklıdır. Ancak o, yasama organının gücünün sınırlandırılmasının daha üstün bir iktidar organı gerektireceği görüşüne karşı çıkar. Yasama organının gücünü sınırlamak için bir başka üstün ‘irade’ gerekmemektedir. İşin aslı yasama organı, devletin bütün gücünün ve varlığının temelini oluşturan halkın rızası ile sınırlandırılmış durumdadır. Yasamanın iktidarı, toplumda cari olan bir kanaate dayanmaktadır. Bu, yasama organının yalnızca toplumda kabul görececek şeyleri yapmaya yetkili olduğu kanaatidir. Bu anlamda toplumsal kanaat sadece demokratik iktidarlar için değil mutlak diktatörler için dahi gereklidir. Toplumun bu kanaat desteğini çekmesi, en güçlü diktatörlerin bile devrilmesine neden olabilir. Bu nedenledir ki, özellikle demokratik olmayan toplumlarda bilgi ve medyanın kontrolü üst düzeydedir. Muktedir bu yollarla toplumsal kanaati çarpıtarak, iktidarının devamını güvenceye almak ister. Hayek’e göre bu kanaat, uyumlulaşmış pozitif eylemlerden oluşmaz ve iktidarı belirli bir yönde davranmaya itme gücü çoğunlukla yoktur. Kanaat, totaliter devletlerde diktatörden, demokratik devletlerde ise yasama organından daha üstün bir iktidar ortaya koysa da bu iktidar negatif yapıdadır. Hiçbir şeyi doğrudan belirleyemese de pozitif iktidarın faaliyet alanının sınırlarını çizerek onu kontrol altında tutar.²⁶⁹ Hayek, demokrasi ile yönetilen bir ülkede parlamentonun en üstün pozitif iktidara sahip olduğu ve öyle olması gerektiği yönündeki görüşe itiraz etmez. Onun itirazı, kendisinden üstün bir pozitif iradenin olmadığından parlamentonun gücünün ve iradesinin sınırsız olduğu görüşünerdir. Hayek’e göre tamamen özgür bir parlamento, ancak tamamen tutsak bir halkın olduğu yerde

---

²⁶⁸ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 177.

²⁶⁹ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 120-121.

mümkündür. Özgür bir toplumda parlamentonun iktidarı, bütün halkın onayladığı uzun vadeli ilkelere dayanan bir negatif iktidar ile sınırlandırılmıştır.²⁷⁰

Hayek'in ikinci itirazı, parlamentonun en üstün pozitif iktidar olması nedeniyle istediği yasaları yapabileceği görüşüne yöneliktir. Bu itirazını temellendirmek üzere Hayek, yasama faaliyetinin geçmiş ve cari biçimlerini değerlendirmeye alır. Düşünüre göre en ilkel kabileden de gelişmiş toplumlarda da şef veya yönetici, sahip olduğu yasama otoritesini esasen sınırlı bir alanda ve belirli bir amaçla kullanmaktadır. Bu amaç, toplumsal ilişkiler içerisinde ortaya çıkan davranış kurallarının açıklanması, ifadesi ve icrasıdır. Hayek'e göre bu amaç bakımından yöneticinin söz konusu davranış kurallarının neden önemli olduğunu veya ne getirilerinin olduğunu tamamen idrak etmiş olması gerekmemektedir. Toplumda zaten yerleşik olan bir kuralın açıkça ifadesi sadece onun varlığı hakkında toplumu bilgilendirmek ve genel muvafakati ortaya koymaktır. Burada yasa, var olan davranış kuralını dışsallaştırarak toplumsal ilişki içerisindeki bireylerin beklentilerine temel oluşturmaktan başka bir amaç gütmeyebilir. Öyle ki Hayek'e göre bu dışsallaştırma da her zaman var olan kuralın yetersiz ve kısmi bir ifadesi olacaktır. Ancak düşünüre göre kesinlikle şefin yeni bir kural yapma yetkisi yoktur.²⁷¹ Şef veya kuralları formüle etmekle görevli olan kişiler, bu göreve, diğer kurallarla uyum sağlayacak ve toplumda etkinlik kazanabilecek formülasyonları keşfetmede beceri sahibi oldukları için getirilmişlerdir. Düşünüre göre bu kişiler, adaleti yaratmaya değil keşfetmeye ve

---

²⁷⁰ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 563.

²⁷¹ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 102.

uygulamaya yeteneklidirler.²⁷² Bugün, hukuk olarak ortaya çıkmış olan araç da bu kişilerin hâlihazırda riayet edilmekte olan kurallar sistemini korumaya ve geliştirmeye yönelik olan çabaları sayesinde var olabilmiştir.²⁷³

Hayek'e göre büyük toplumda, hukuk kurallarının gelişmesi, ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelerin hızına her zaman yetişemeyebilir. Ortaya çıktığı zamanda adil olan bir kural toplumsal değişimlerin neticesinde adil olmayan sonuçlar doğuran bir nitelik kazanmış olabilir.²⁷⁴ Bu durumda yasama organının, mevcut yasalarda değişiklik yapması veya yeni bir yasa ortaya koyması kaçınılmaz olmaktadır. Düşünür, yasama organının tarihin hangi döneminde toplumsal davranış kurallarını bilinçli olarak değiştirme yetkisi kazandığının belirlenemediği söyler. Hayek, yasama organının yetkisinin çoğunlukla organizasyon kuralları ile sınırlı tutar.²⁷⁵ Büyük toplumda, hukuku uygulama görevini tekelinde bulunduran örgütün başı ki demokratik bir ülkede bu yasama organıdır, örgütün organizasyonunu sağlamak amacıyla görevlilere emirler ve talimatlar verebilmelidir. Ancak bu, bütün hukukun içeriğini yasa koyucunun belirleyeceği anlamına gelmez.²⁷⁶ Düşünüre göre, yasama organının organizasyon kurallarını yapmaya münhasıran sahip olduğu bu yasa yapma yetkisinin genişlemesi ve uygulamakla görevli olduğu davranış kurallarını belirleme yetkisinin de olduğunun düşünülmesi şimdiki durumu yaratmış

---

²⁷² Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 268.

²⁷³ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 126.

²⁷⁴ *ibid*, s. 116.

²⁷⁵ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 109.

²⁷⁶ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 274.

olabilir. Ayrıca, yöneticiler, objektif adil davranış kurallarının sahip olduğu itibarı, kendi koydukları organizasyon kuralları bakımından da elde etmek için bu iki kural türünün bir ve aynı olduğu görüşünü ortaya atmış olabilirler.²⁷⁷ Hayek'e göre, ne şekilde gelişmiş olursa olsun bu duruma, yani çoğunluğun desteğini arkasına almış bir grubun istediği şeyi emretme gücüne sahip olmasına gelecekte insanlar dehşetle bakacaklardır. Bunun sebebi insanlığın iktidarı barbarlara teslim etmiş olması değil, böylesine kuralsız ve sınırsız bir iktidarın kaçınılmaz olarak barbarlaşacak olmasıdır.²⁷⁸

Hayek'e göre özgürlüğün güvence altına alınabilmesi için, yasalarda bir değişiklik yapılması veya yeni bir yasa ortaya konulması durumlarında yasama organının önemli bir şartı göz önünde tutması gerekmektedir. Bu şart, olgusal tutarlılık şartıdır. Yasaların nasıl yapılacağını belirleyen usul ve biçim ilkeleri yeni yasaların sistem ile mantıksal tutarlılık arz etmesini sağlarlar. Hayek'e göre bu tutarlılık gereklidir ancak yeterli değildir. Sadece mantıksal tutarlılık, özgürlüklerin güvenceye alınmasını sağlayamaz. Yasama organı, yeni getireceği yasayı içerik bakımından da bir tutarlılık testine tabi tutmalıdır.²⁷⁹ Çünkü düşünür'e göre yeni bir yasanın mevcut yasalar sistemi ile uyumlu olup olmadığı sadece bir mantıksal tutarlılık meselesi değildir. Önemli olan bu yeni yasanın söz konusu koşullarda, birbiriyle bağdaşabilen bir eylemler düzeni yaratıp yaratamayacağıdır. Yasaların birbirine uyumunu belirleyen, onların izin verdikleri eylemlerin bağdaşabilme

---

²⁷⁷ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 117.

²⁷⁸ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 485.

²⁷⁹ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 133.

durumlarıdır, bu yüzden bu uyum testi yasaların olgusal içeriklerinden bağımsız olarak yapılamaz.²⁸⁰ Yeni yasanın içeriği, hukuk sisteminin olgu unsuruyla tutarlı olmalıdır. Bu unsur, Hayek'e göre, sistemi oluşturan kendiliğinden düzenin genel niteliğine bakılarak belirlenmelidir. Büyük toplumda, kendiliğinden oluşan düzen liberal bir karakter arz etmektedir. Düşünüre göre liberal düzenle olgusal olarak tutarlı olmayan herhangi bir kural seçim yoluyla sistemden ayıklanacaktır. Dolayısıyla hukukun amacı liberal düzenin devamını ve tefrişini sağlamak olacaktır. Bu görüşlerinden dolayı Hayek'in liberalizmi temel norm konumuna getirdiği söylenmektedir.²⁸¹ Bu durumda Hayek'in kuralın içeriğine yönelik şartını şöyle ifade edebiliriz: Kural, toplum düzeni içerisinde birey ve grupların birbirinden farklı olan amaçlarını koordine etme yeteneğine sahip ve de var olan koordinasyonu bozmayacak nitelikte olmalıdır. Herhangi bir eylemin özgül amacını gerçekleştirmeye yönelik olan kurallar bu içerik testini geçemezler. Büyük toplumun hukuku çeşitli amaçların uzlaştırılması ve mümkün olduğunca birlikte gerçekleştirilmesini sağlamaya yönelik olmalıdır. Aksi halde kural yanlış veya yetersiz bir kuraldır.²⁸² Hayek'e göre, işleyen düzenin devamını sağlamakla görevli olan yasa koyucu, bu görevinde başarılı olmak istiyorsa geçerlilik kazandırmak istediği her kuralı, kurallar sistemine sokmaya çalışmamalı, yetkisinin sınırsız olduğu fikrine kapılmamalıdır. Yasa koyucu, devamını sağladığı sistemin üzerinde işlediği kuralların, toplumsal yaşam içerisinde oluşmuş ve halk tarafından doğruluğu ve

---

²⁸⁰ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 138.

²⁸¹ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 159.

²⁸² *ibid*, s. 175.

haklılığı kabul edilmiş kurallar olduğunu unutmamalı, yeni bir kural getirmek istediğinde bu olguyu göz önünde tutmalıdır.²⁸³

Olgusal testin yanı sıra Hayek, yeni bir kural getirilirken karşılanması gereken önemli bir şart daha bulunduğunu belirtir. Bu şart, yeni kuralın uygulamaya sokulmadan evvel ilan edilmesi ve kişilerin beklentilerini söz konusu değişikliğe göre gözden geçirmeleri için gerekli bir geçiş zamanının sağlanmasıdır.²⁸⁴

Demokratik bir ülkede yasama yetkisinin sınırlandırılması söz konusu olduğunda karşılaşılan temel sorun ‘çoğunluk’ sorunudur. Çoğunluğun yönetimi esasına dayanan demokraside, çoğunluğun karar alma ve kural koyma yetkilerinin sınırlandırılmasının nasıl meşrulaştırılacağı Hayek’in de üzerinde görüşler ürettiği bir problemdir. Düşünür, bir demokraside, sisteme yapılacak bilinçli müdahaleler ve gerçekleştirilecek değişikliklerin halkın gerçekten büyük oranda üzerinde uzlaştığı konularda mümkün olduğunu kabul eder. Dolayısıyla çoğunluğun kural koyucu gücünü reddetmemektedir.²⁸⁵ Ancak demokrasinin, çoğunluk diktasına dönüşmesini engelleyecek olan ve yukarıda belirttiğimiz bazı sınırların konulması demokrasinin korunması bakımından da zorunludur. Hayek’in demokrasi anlayışında, demokrasiyi muteber ve meşru kılan özellik, mevcut durumda azınlık olan görüşün kendisini geniş kitlelere yayarak bir gün çoğunluk oluşturabilmesi imkânının var olmasıdır.²⁸⁶ Demokrasiyi çoğunluk diktasından ayıran budur. Demokrasinin özgür toplumu

---

²⁸³ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 293.

²⁸⁴ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 116.

²⁸⁵ Friedrich A. HAYEK, 2004, s. 113.

²⁸⁶ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 78.

devam ettirebilmesi için, çoğunluğun asla topluma şekil veya yön verme veyahut toplumdaki bireyleri keyfi bazı hedeflere hizmet ettirebilme yetkileri olmamalıdır.²⁸⁷ Hayek, çoğunluğun istediği konularda istediği yönde kararlar almasını ve bu kararların toplumun tamamında geçerli olarak yasaları oluşturmasını kabul edilemez bulmaktadır. Ona göre bu durumda hukuk devleti ilkesinin geçerliliğinden bahsedilemez.²⁸⁸ Zira düşünürü göre hukuk devletinde kurallar, belirli birey veya grupların amaç ve ihtiyaçlarına göre değil genel olarak formüle edilmelidir.²⁸⁹

Yasama organının çoğunluğun temsilcilerinden oluşması kaçınılmazdır ancak Hayek'e göre bu organın denetiminin sadece çoğunluk kanaatiyle sağlanabilmesi mümkün değildir. "Halk nasıl oy verip yönetime getirdiyse, yöneticiyi beğenmemesi durumunda oyunu geri çekerek bir kez daha yönetime gelmesini engeller; dolayısıyla demokrasinin yani çoğunluğun yönetiminin korunması için ayrıca önlemlere gerek yoktur" şeklindeki görüş Hayek'e göre azınlığın hak ve özgürlüklerinin imhasına yol açacaktır.²⁹⁰ Ayrıca tek denetim mekanizması olarak seçim sandıklarını tayin etmek, demokrasiyi oy satın alma amacıyla bazı örgütlü gruplara çıkarlar sağlama sürecine dönüştürerek yozlaştıracaktır.²⁹¹ Çoğunluğun desteği ile iktidara gelen siyasi parti, bu çoğunluğu bir arada tutmak ve büyütme için çeşitli grupların ihtiyaç ve taleplerini

---

²⁸⁷ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 606-607.

²⁸⁸ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 122.

²⁸⁹ *ibid*, s. 144.

²⁹⁰ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 560.

²⁹¹ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 123.

tatmin etmek zorunda kalacaktır.²⁹² Düşünüre göre tedbirsiz ve sınırsız bir demokrasi, keyfi iktidarı davet eder. İktidarın sadece seçim sandığı ile denetlenebileceğine inanmak aynı şekilde sandık denetiminden başarıyla çıkan partinin istediğini yapabileceği anlamına gelmektedir. Bu halde iktidarın elinde tuttuğu güç ve topluma uygulayacağı baskı gün be gün artacaktır.²⁹³ Bu görüşün kabulü uzun vadede sadece azınlığın hak ve özgürlüklerini değil demokrasinin kendisini imha edecektir. Hayek'in demokratik yasama ile ilgili belirttiği sınırlar, düşünüre göre, aslında demokratik yasamanın gerçekleştirilebilme şartlarından ibarettir. Bu sınırların ihlali demokrasiden ayrılış anlamına gelmektedir. Çoğunluğun yönetim yetkisi, genel kuralların uygulanmasından ibaret olmalı ve belirtilen olgusal şartı karşılamalıdır. Aksi durumda, yani çoğunluğun topluma belirli amaç ve politikalar dayatabileceğinin kabulü halinde, bireyler gün be gün artan bir düzeyde, çoğunluğun oyunu kazanmış olan temsilcilerin istek ve emellerinin araçları haline geleceklerdir. Hayek'e göre, bu konuda modern çağdan çıkarılabilecek tek bir ders varsa o da devlet görevlilerine geniş zor kullanma yetkileri bir kez verildiğinde, bu yetkilerin kontrolünde demokratik denetim araçlarının asla etkili olamayacağıdır.²⁹⁴ Bu noktada Hayek'in, çoğunluğun iradesinin geçmişten bugüne gelişmiş olan

---

²⁹² Barbara ROWLAND, 1988, 223.

²⁹³ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 605.

²⁹⁴ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 116.

kurallarla sınırlandırılması yönündeki görüşünün bazı düşünürler tarafından anti-demokratik olduğu gerekçesiyle eleştirildiğini belirtmek gerekmektedir.²⁹⁵

Hayek'in özgür toplumunda politikanın amacı, belirli sonuçların gerçekleşmesi değildir. Bu toplumda politika, bireylerin değişken ve genellikle önceden bilinmeyen amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için onlara en uygun şartların sağlanmasını ve herkesin şansının eşit oranda artırılmasını amaçlar. Bu toplumda devlet, vergi toplamak ve bireylerin başarı şanslarını arttıracak genel kuralların uygulanmasını sağlamak dışında zor kullanımına başvurmaz.²⁹⁶ Düşünüğe göre özgür toplumda hukukun yapabileceği tek şey, bilinmeyen kişilerin bilinmeyen ve farklılık arz eden amaçlarına ulaşmalarının önündeki engelleri kaldırmak, bu amaçları uyumlu hale getirmek ve fırsatların herkese eşit olarak açık olmasını sağlamaktır. Herhangi bir düzenleme yapılırken amaçlanan herkesin şansını arttırmak olmalıdır, bu halde düzenlemenin kimlerin şanslarını ne ölçüde değiştireceği önceden bilinemeyecek ve politik alan yozlaşmaktan korunabilecektir.²⁹⁷

---

²⁹⁵ Karl POLANYI LEVITT ve Matguerite MENDELL, "Piyasa Fetişizminin Kökenleri", çev. Mustafa ERGAZİ, **Mürekkap**, sayı 1, Yaz 1994, s. 42'den aktaran Sururi AKTAŞ, 2001, s. 124.

²⁹⁶ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 360.

²⁹⁷ *ibid*, s. 378.

3.2 Yargı Bağımsızlığı

Hayek'in özgürlük kuramında, özgür bir toplumun temel prosedürel güvencelerinden biri de yargı bağımsızlığıdır. Hayek'e göre yargıcın bağımsızlığının üç ayağı vardır. Bunlardan ilki ve en önemlisi yargıcın kendisini tayin eden otoriteden bağımsızlığıdır. Hayek'e göre yargıçlık görevi, nezaretçilikten ve müfettişlikten farklı olmalıdır. Yargıç, otoritenin talimatlarının herkes tarafından yerine getirilip getirilmediğini, bireylerin otoritenin verdiği görevleri ifa edip etmediklerini denetlemez. Yargıcın vazifesi kendisini tayin eden otoritenin iradesini gerçekleştirmek değil, var olan düzeni bozabilecek uyuşmazlıkları çözmektir.²⁹⁸ İkinci olarak yargıç, toplumdaki bağımsız olmalıdır. Belirli bir anda toplumun çoğunluğunun veya bütününün taleplerine ilişkin bilgi, yargıcın kararına kılavuzluk edemez. Yargıç, toplumun sürüp gitmekte olan düzeninin dayanakları olan genel prensiplerin taleplerine göre kararlarını oluşturmalıdır.²⁹⁹ Yargıcın bağımsızlığının son ayağı ise belirli bireylerin veya tarafların iradelerinden bağımsızlıktır. Yargıç, önüne gelen uyuşmazlıkta kararını verirken tarafların taleplerinin herhangi bir bireyin beklentilerine veya iradelerine uyup uymadığını gözetmemelidir. Onun gözetmesi gereken, grubun üyelerinin gündelik davranış içerisinde diğer kişilerin bu davranışları belirleyen pratikleri keşfetmeleri ile makul olarak oluşturdukları beklentileri gözetmektir. Başka bir deyişle, hâkim bireylerin belirli bir işlemle ilgili özgül beklentilerine tek başına karara dayanak edemez. Hâkimin kararına dayanak olabilecek beklentiler, toplumsal yaşam içerisinde seçilerek oluşturulmuş adetlere

---

²⁹⁸ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 128.

²⁹⁹ ibid, s. 114.

dayanan beklentilerdir. Adetler, insan davranışına kaynaklık ederek makul ve meşru beklentilerin oluşmasını sağlar. Düzenin devamını sağlayacak olan bu beklentilerin istikrar içerisinde tatmin edilmesidir. Dolayısıyla, düzenin devamı ve korunması ile görevli olan hâkim, herkesin riayet edildiğini düşündüğü ve bu nedenle toplumda başarılı eylemlerin temel şartını oluşturan toplumsal pratiklerle bağlıdır. Önüne gelen uyuşmazlıkta bu pratiklere dayanan beklentilerin tatmin edilmesini gözetmelidir.³⁰⁰

3.3 Kuvvetler Ayrılığı

Hayek, kuvvetler ayrılığını özgür bir toplumun temel prosedürel güvencelerinden biri olarak görmektedir. Düşünüre göre kuvvetler ayrılığı, hukukun egemenliğinin tam olarak hayata geçirilmesinin temel şartıdır.³⁰¹ Hayek, kuvvetler ayrılığı ile ilgili önemli bir hataya dikkat çekmektedir. Kuvvetler ayrılığını, yürütmenin vatandaşlarla olan ilişkisinde, yasama organı tarafından ortaya konulan ve yargı organlarınca uygulanan yasalardan bağımsız olması şeklinde yorumlamak, hukukun egemenliğiyle bağdaşmamakta hatta düşünüre göre bu yorum, hukukun egemenliğinin antitezini oluşturmaktadır. Hayek'in kavrayışında kuvvetler ayrılığı, tam aksine yürütmenin eylemleri ve işlemlerinde zorlamaya ne zaman ve ne biçimde başvuracağıının yasama organının ortaya koyduğu genel kurallara bağlanması şeklinde öngörülmektedir. Yürütmenin bu kurallara uyması ve bu kurallarla

---

³⁰⁰ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 127.

³⁰¹ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 210.

belirlenen sınırlamalar içerisinde kalmasını sağlayacak olan da, yürütmenin bütün eylemlerinin yargısal denetime açık olması ile mümkündür.³⁰²

Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere, Hayek, özgürlüğün sağlanmasında ve korunmasında yasama organına ve yasalara büyük önem atfetmektedir. Ona göre, on sekizinci asrın sonunda Avrupa'nın gıpta ile baktığı İngiliz özgürlüğünün temelinde, kuvvetler ayrılığından ziyade İngiliz yasama anlayışı yer almaktadır. İngiliz mahkemelerinin kararlarını belirleyen kurallar, belirli kimselerin ürünü olmayan, bağımsız yasama organının dahi çok istisnai hallerde müdahale ettiği kurallardır. Bu müdahalelerinin de mutlaka kurulu düzen içerisindeki şüpheli kısımları açıklamaktan ibaret olduğunu belirtmek gerekir. Bu anlayış, özgürlüğün İngiltere'de serpilip gelişmesinin temelinde yer almaktadır. Bu anlamda Hayek, İngiltere'de bir tür kuvvetler ayrılığının, yasa organının sadece yasa yapması ile değil aynı zamanda yasa yapmaktan imtina etmesi ve kanunun yasama ve yürütmeden bağımsız olan mahkemelerce tayin edilmesi ile geliştiğini söyler.³⁰³

3.4. Yasal Eşitlik - Prosedürel Adalet

Hayek'e göre, özgür bir toplumun güvencelerinden biri de yasa önünde eşitlik ilkesinin hayata geçirilmiş olmasıdır. Bu bakımdan devlet, zorlamaya genel adil davranış kuralları uyarınca ve münhasıran bu kuralların bütün vatandaşlara eşit

---

³⁰² Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 211.

³⁰³ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 111.

olarak uygulanması amacıyla başvurabilmelidir.³⁰⁴ Hayek'in yasa önünde eşitlik ilkesi, prosedürel adalet anlayışıyla paralellik arz eder. Bu argümanların birbirini tamamlayıcı nitelikte oldukları söylenebilir. Düşünüre göre devlet, bireylere genel kanunların eşit olarak uygulanmasını sağlamakla mükelleftir. Bunun ötesine geçerek kişilere maddi eşitlik sağlamaya kalkışmak özgür toplumun sonunu getirecektir. Hukukun egemenliği altında yasal eşitlik çerçevesinde yaşayan toplumda bazı eşitsizliklerin meydana gelebileceğini Hayek, yadsımamaktadır. Ancak düşünür, bu halde meydana gelen eşitsizliklerin bilinçli olarak yaratılmadığı ve bilinçli olarak belirli kişileri mağdur etmediğini savunur. Maddi eşitsizliği yaratan çok sayıda belirleyici vardır. Coğrafi, iklimsel, kültürel, ahlaki koşullar veya belirli bir aileden gelme, kişiler arasında maddi eşitsizlik ve fırsat eşitsizliğinin oluşmasına neden olan çok sayıda nedenden bazılarıdır. Kişiler arasında maddi eşitliği ve fırsat eşitliğini sağlamak için devlet, bireyin içinde yaşadığı bütün koşulları ve çevreyi kontrol altına almak zorunda kalacak ve bu da özgürlüğün kesin olarak imhasını beraberinde getirecektir.³⁰⁵ Devlet bu noktada bilinçli olarak belirli kişilerin kazançlarını ellerinden alarak yeniden dağıtmak zorunda kalacaktır. Düşünüre göre, hukuk önünde eşitlikten ayrılarak, kişiler arasında maddi eşitlik kurmak için serveti yeniden dağıtmaya kalkışmak, hukuk devletinin de sonunu getirecektir.³⁰⁶ Hükümetin piyasa sistemi içerisinde dağıtılmış olan serveti, kendi belirleyeceği ölçüt ve kurallar doğrultusunda zor yoluyla dağıtmasının meşru görülmesi politik alanın gündem güne yozlaşmasına neden olur. Yapılacak yeniden dağıtım sonucunda daha fazla pay elde

---

³⁰⁴ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 279.

³⁰⁵ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 231.

³⁰⁶ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 146.

etmek isteyen örgütlü gruplar hükümet üzerinde baskı kuracak bunun nihayetinde politika gelir pastasından daha fazla pay alma yarışına dönüşecektir. İktidar elindeki imkânları oy satın almak için kullanırken muhalefet de hep daha fazlasını vadetmek zorunda kalacaktır. Düşünür, bir kez bu cendereye girildiğinde dürüst yönetimin imkânsız hale geldiğini savunur. Bu yüzden yeniden dağıtım anlayışının, toplum karşısı ve ahlak dışı bir anlayış olduğunu öne sürmektedir.³⁰⁷ Hayek'e göre, sistemde düzeltme yapılacaksa ancak herkese eşit olarak uygulanan kurallar kullanılarak ve gözetilerek yapılmalıdır. Özgür toplum, belirli bireylere yönelik kesin ödüller değil bütün bireylere eşit kurallar çerçevesinde şans ve fırsatlar sunar. Genel kuralların dışına çıkılarak yapılan düzeltme yanlıştır.³⁰⁸ Bireyin kendi yararına olmayan amaçlar için fedakârlığa zorlanması başlı başına adaletsizliktir. Hayek'e göre özgür toplumda, hiçbir ahlaki dayanışma ilkesi zor yoluyla uygulanmamalıdır.³⁰⁹

Hayek, maddi eşitliğin aksine yasa önünde eşitliğin gözetilmesini özgürlükler için bir tehdit olarak görmemektedir. Ona göre yasa önünde eşitlik özgür bir toplumun erdemidir. Bireysel özgürlüğün sonucunda bazı eşitsizlikler ortaya çıkabilmektedir. Ancak Hayek bunları, bazı yaşam tarzlarının diğerlerinden üstün olduğunun ispatı olarak görür. Düşünüre göre, bazıları başarıyla bazıların başarısız olması özgürlüğün özüdür. Aksi halde özgürlüğü haklılaştırmak mümkün değildir.³¹⁰ Hayek'in özgür toplumunda, fakirlerin ve zenginlerin varlığı

---

³⁰⁷ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 619.

³⁰⁸ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 213.

³⁰⁹ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 621.

³¹⁰ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 231.

muhakkaktır. Hayek, fakirin zenginden daha kısıtlı imkânlarla ve fırsatlara sahip olduğunu da kabul eder. Ancak düşünüre göre özgür bir toplumdaki fakir, diğer toplum düzenlerindeki varlıklı insanlardan daha özgürdür. Hayek, bu noktada bir fakir İngiliz işçisi ile Sovyet Rusya'daki yüksek ücretli bir mühendisi karşılaştırır. Düşünüre göre fakir İngiliz işçisi, işini veya ikametini değiştirmek, boş zamanını keyfine göre değerlendirmek veya kendi kanaatlerini oluşturmak bakımından, zengin bir Sovyet mühendisine nazaran daha az engelle karşı karşıyadır.³¹¹ Hayek, bu noktada İngiliz işçinin fakirliğini, özgürlüğünün bir bedeli olarak gördüğünü söylemekten imtina etmez.³¹²

3.5. Korunan Alan - Özel Mülkiyet

Hukukun egemenliği, Hayek'in kavrayışında, hangi belirli yasaların yapılması gerektiği veya hangi belirli davranışların hukuken sınırlanması gerektiğini söylemez. Düşünüre göre bireyin keyfi zorlamaya karşı korunması bunlarla mümkün değildir. Bireyin eyleminin başkaları tarafından kontrolü olarak tanımladığı 'zorlama'ya karşı en etkin güvence, bireye başkalarının ve devletin müdahalelerine karşı korunan bir özel alan sağlanmasıdır.³¹³ Bu alanı başkalarının ihlallerinden korumak da ters yönde bir zorlama gerektirecektir. İhlale kalkışan kişileri engellemeye yönelik bu zorlamayı meşru olarak sadece devlet gerçekleştirebilir. Dolayısıyla bu özel alanı ve özel alanın korunmasını sağlayacak olan yine devlet

---

³¹¹ Friedrich A. HAYEK, 2004, s. 160-161.

³¹² ibid, s. 197.

³¹³ Eamonn BUTLER, 2001, s. 44-45.

otoritesidir. Bireyin beklentilerinin meşruluğu veya haklarının mevcudiyeti ancak böyle bir özel alanın varlığı halinde mümkündür. Böyle bir korunan alan tahsis edilmediğinde bireylere yönelik zorlamanın artması veya yayılması kaçınılmazdır. Hayek'e göre "keyfi müdahale" ifadesi ancak böyle bir alanın tanımlandığı toplumlarda bir anlam ifade eder. Çünkü diğer toplumlarda bütün müdahaleler keyfi ve fakat meşru olacaktır.³¹⁴

Burada esaslı nokta, özel alanın tanınması ve korunmasında devletin rolüdür. Hayek'e göre devlet böyle bir korunan alanı tanımlarken, alanın içeriğini tek tek haklar veya fırsatlarla belirlememelidir. Korunan alanın içeriğini belirleme yetkisi birine veya bir gruba verildiğinde, bu yetki etkin bir zorlama ve sınırlamanın aracı olacaktır. Ayrıca Hayek, korunan alanın bir kez belirlenip herkes için tespit edilecek bir alan olmadığını belirtir.³¹⁵ Ona göre korunan alan belirli haklarla doldurulmuş bir alan değildir. Hayek, özgürlüğü belirli haklar üzerine bina etmenin tehlikeli olduğunu düşünür. Belirli sayıda hakkın ihlallere karşı korunmuş olarak listelenmesi, maalesef ve kaçınılmaz olarak, devletin diğer haklar bakımından hiçbir ilkeye veya kurala dayanma ihtiyacı duymaksızın bireyi kısıtlayabileceği veya zorlayabileceği şeklinde anlaşılmakta ve yorumlanmaktadır. Her türlü yasama faaliyetinin "hukuk" veya "kanun" olarak nitelendirildiği günümüzde böyle bir haklar manzumesinin bireyi koruma yeteneği yoktur.³¹⁶ Hayek, tek tek hakları saymak yerine, sınır ve şartları kesin olarak belirlenmiş olağanüstü durumlar dışında bireysel alanı

---

³¹⁴ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 139.

³¹⁵ ibid, s. 139.

³¹⁶ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 574.

tanımlamak ve korumak amacıyla kabul edilmiş ve adil davranış kurallarına dayanan kanunların haricinde bireylerin belirli bir yönde davranmaya veya belirli davranışlardan kaçınmaya zorlanamayacaklarını bir temel ilke olarak kabul etmeyi önermektedir. Hayek'in anayasa modelinin ilk maddesi de budur. Hayek, böylesi bir maddenin, bireyleri zorlamaya karşı korumak bakımından bir haklar manzumesinden daha elverişli olacağını ve böyle bir listeyi gereksiz kılacağını savunur. Bu madde, hakların ancak toplumsal düzen içerisinde gelişmiş olan adil davranış kurallarınca sınırlanabileceğini belirtmekte ve keyfiyeti önlemektedir. Burada vurgulanması gereken nokta da budur. Bireylerin etkinlik alanının adına "kanun" denen her türlü düzenleme ile sınırlandırılabilmesi, Hayek'in önerisini anlamsız kılar. Hayek, kanun kelimesini dar anlamda adil davranışın genel kuralları olarak kullanmaktadır.³¹⁷ Adil davranış kuralları, hiçbir zaman tekil bir eylemi belirlemeyen sadece izin verilen eylem türlerinin kapsamını sınırlayarak bireylere bu çerçevede hareket serbestisi tanıyan kurallardır. Adil davranış kuralları bu haliyle, sadece diğer bireylere zarar verecek olan eylemleri yasaklar. Bireylerin ne zaman zarara uğradığı veya hangi zararların zor yoluyla engellenmesinin gerekli olduğu ise bireyin korunan alanının tanımlanması ile belirlenebilir. Ancak, herhangi bir eylemin bireylere zarar verip veremeyeceğinin her zaman önceden belirlenmesi mümkün değildir. Bununla birlikte, büyük toplumda başkalarına zarar verecek bazı davranışlar, bizatihi toplumun karakterinden kaynaklanır ve yasaklanmamalıdır. Örneğin bir yerde bir iş kolunda çalışmaya başlayacak olan yeni bir birey, orada o iş kolunda çalışmakta olan diğer bireylerin gelirlerinde azalmaya neden olabilir. Dolayısıyla onları zarara

---

³¹⁷ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 573.

uğratabilir.³¹⁸ Keza düzenli olarak alışveriş yaptığınız marketi birden değiştirmeniz, market sahibine zarar verecektir ya da evinizin bahçesindeki ağacı kesmeniz o ağacı çok seven komşunuzu üzecek ona manevi bir zarar verecektir. Bu yüzden adil davranış kuralları başkalarına zarar verecek bütün eylemleri yasaklamamaktadır. Adil davranış kuralları bütün zararları engellemeye kalkmadığı gibi bütün çıkarları da korumayı amaçlamaz. Adil davranışları meşru beklentileri korurlar ve aslında meşru beklentiler alanını belirlerler. Böylece bireyler, hangi beklentilerinin karşılanacağı, neye güvenebilecekleri, hangi sınırlar içerisinde serbestçe hareket edebilecekleri konusunda bilgi sahibi olurlar.

Bireylerin meşru beklentilerin birbiri ile çatışması halinde, hukuk uygulayıcısı devreye girerek uyuşmazlıkları çözecektir. Bu çözüm de yeni beklentiler için bir zemin hazırlayacaktır.³¹⁹ Beklentilerin çatışması ve yargısal süreç, bütün beklentilerin korunmadığının ve de mümkün olduğunca beklentinin gerçekleşmesi şansının ancak bazı beklentilerin düzenli olarak boşa çıkarılması ile mümkün olduğunun görülmesini sağlayacaktır.³²⁰ Bu süreçte yargıç, bireylerin özel alanlarının biçim ve içeriklerinin mevcut durumunu koruma amacı gütmemelidir. Yargıcın gözetmekle sorumlu olduğu şey, bireyin meşru beklentilerini diğerlerinin müdahalesinden koruyan süreç ve düzenin temel ilkeleridir.³²¹ Bu düzenin en temel ilkesi, kendiliğindenlik ve değişkenliktir. Bu yüzden yargıcın bir statükoyu koruması

---

³¹⁸ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 132-133.

³¹⁹ *ibid*, s. 134.

³²⁰ *ibid*, s. 134.

³²¹ *ibid*, s. 150.

beklenemez. Yargıç, grupların ihtiyaçları, devletin gerekleri veya hükümetin isteği ile ilgilenmez. Bireylerin hedeflerinin veya kazançlarının gruplarca veya devletçe kontrol edilebildiği, bazı hedeflerin diğerlerine göre daha kıymetli görüldüğü ve devlet nazarında bireysel hedefler arasında apriori bir hiyerarşinin öngörüldüğü toplumlarda yargıca ihtiyaç yoktur. Yargı önceden belirlidir.³²² Diğer bir ifadeyle, yargıç, gerçek anlamda ancak hiç kimsenin tasarımı olmayan ve işlemekte olan bir düzene hizmet edebilir. Bu düzen içerisinde de kurallara riayet edilmemesi, kuralların anlamının açık olmaması veya kurallara doğru olarak riayet edilse bile çatışmaların ortaya çıkması yargıcın müdahalesini gerekli kılabilir.³²³

Adil davranış kuralları, kendi özel alanları içerisinde başka bireylerin nasıl davranacağına güvencesini vermezler. Adil davranış kuralları ile belirlenen korunan alan, belirli kişilere belirli şeylerin tahsisi yoluyla değil, bireylerin meşru olgulardan kendilerine ait şeyler türetebilmeleri imkânı sağlayacak bir hukuki çerçevenin oluşturulması yoluyla belirlenir.³²⁴ Bu hukuki çerçeve, bireylerin beklentilerini, başkalarını belirli yönde davranmaya zorlayarak değil, bireyin sahip olduklarına müdahale edilmesini engelleyerek korur.³²⁵ Korunan alan ile tahsis edilmek istenen, keyfi zorlamanın yokluğu anlamındaki bireysel hürriyettir. Bunun gerçekleştirilmesi halinde birey sadece objektif adil davranış kurallarının uygulanması, hükümetin hizmetleri için gerekli olan verginin toplanması ve diğer bireylerin özel alanlarının

---

³²² Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 156.

³²³ *ibid*, s. 154.

³²⁴ Friedrich A. HAYEK, 2012 II. Kitap, s. 262-263.

³²⁵ *ibid*, s. 371.

korunması amacıyla zorlamaya maruz bırakılabilecektir. Birey sadece diğer bireylerin özel alanına müdahaleden kaçınmak zorunda olduğundan, kendi alanında veya rıza gösteren diğer bireylerin alanlarında serbestçe eylemde bulunabilecektir.³²⁶ Bireyin kendi korunan alanı içerisinde serbest olması, kendi amaçlarını takip edebilmesini sağlar. Böylece toplumda yeni gelişmelerin ortaya çıkması mümkün olur. Bireyin özel alanı dâhilinde takip ettiği amaçlar, diğer bireyler tarafından benimsenebilir, yeni faaliyet ve ilişki tipleri böylece yaygınlaşarak topluma yeni bir biçim verebilir. Hayek, kendiliğinden düzenin verimli işleyişinin temel şartının bireylere bu tür özel alanların tanınması olarak belirler.³²⁷ Bireyin ve birey gruplarının bu alan içerisinde diğer insanları etkilemeyen ve onlara zarar vermeyen faaliyetleri hukukun konusu değildir. Düşünürü göre, bireye kendi özel alanı içerisinde istediği değerlere sahip olma ve istediği amaçları izleme hakkı vermeyen bir toplumun bireyin onuruna saygısı yoktur; böyle bir toplumun özgür olduğu da söylenemez.³²⁸

Hayek, bireyin korunan özel alanının belirli haklarla doldurulmamasını önermekle birlikte özel mülkiyetin bu alanın vazgeçilemez bir parçası olduğunu vurgulama ihtiyacı görmüştür. Düşünür, mülkiyeti John Locke'a atıfta bulunarak "hayat, hürriyet, menkul ve gayrimenkulü" kapsayacak şekilde kullanır. Ona göre hukuk, özgürlük ve mülkiyet birbirinden ayılamaz.³²⁹ Mülkiyetin tanınması en ilkel

---

³²⁶ Friedrich A. HAYEK, 2012 III. Kitap, s. 574.

³²⁷ Friedrich A. HAYEK, 1960, s. 35.

³²⁸ *ibid*, s. 79.

³²⁹ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 140.

kültürlerden daha öncesine dayanmaktadır ve uygarlık ancak her bireyin ve grubun özel alanının tayini sayesinde mümkün olabilmiştir. Düşünür, özellikle sosyalist düşünürler tarafından ortaya konulan, mülkiyetin tarihin yakın dönemlerinde icat edilmiş ve ideolojik telkin yoluyla insanların zihinlerine işlenmiş olduğu görüşünün antropolojik araştırmalar tarafından yalanlandığını belirtir. Ona göre özel mülkiyet sosyal bilimler alanında ulaşılmış bütün gerçekler gibi bilimsel bir hakikattir.³³⁰ Hayek, mülkiyetin sadece mal sahipleri için değil, mal sahibi olmayan kişiler için de özgürlüğün temel teminatı olduğunu söyler. Mülkiyetin toplum içerisinde bir elde toplanmasındansa, bireyler arasında dağılmış olması, herhangi bir kişi veya grubun mülk sahibi olmayan birey üzerinde dahi tam manasıyla bir baskı uygulamasını engeller. Bütün mülkiyet ve mülk kazanma araçlarının bir kişi veya grubun elinde toplanması halinde, düşünüre göre bütün toplum bu gücü elinde bulunduran kişinin boyunduruğu altına girecektir. Mülkiyetin bireyler arasında dağılmış olduğu toplumdaki milyoner bir bireyin hatta bir işyerinin patronunun çalışanları üzerindeki iktidarı, mülkü ve üretim araçlarını elinde tutan ve böylece bireyin hangi şartlar altında yaşayacağını, nerede ve nasıl çalışacağını takdir eden devletin en düşük seviyedeki bir görevlisinden daha azdır.³³¹ Dolayısıyla Hayek, daha önce de belirtildiği üzere piyasa sistemi içerisinde adil davranış kurallarına uyarak elde edilmiş olanların herhangi bir otorite tarafından ve herhangi bir ölçüde yeniden dağıtımının özgürlüğü ortadan kaldıracağını savunmaktadır.³³² Böyle bir müdahale özgürlüklere zarar verdiği ölçüde adalete de aykırı olacak ayrıca kaynakların

---

³³⁰ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 140 -141.

³³¹ Friedrich A. HAYEK, 2004, s. 162-163.

³³² Sururi AKTAŞ, 2001, s. 189.

verimsiz ve etkisiz kullanımı nedeniyle toplumdaki herkesin zararına neden olacaktır.³³³

3.6. Dogmatik Özgürlük Savunusu

Hayek'in kuramında, özgürlüğün prosedürel olmayan güvencelerinin başında, özgürlüğün dogmatik savunusu yer alır. Buna göre özgürlüğün ihlalinin sağlayacağı fayda, ortaya çıkacak zarardan yüksek görünse hatta bir zararın ortaya çıkacağı kısa vadede görülemiyor olsa bile özgürlük ihlal edilmemelidir. Düşünürce göre, özgürlüğün uzun vadede topluma hizmet edebilmesi ancak uygulaması tek tek durumlar için haklılaştırma gerektirmeyen genel bir ilke olarak kabul edilmesiyle mümkündür.³³⁴ Hayek'in bu görüşünün gerekçesinde, toplumun yönünün ve müstakbel gelişmelerin niteliğinin kestirilemezliği önemli bir yer tutar. Hayek, çok basit olmasına rağmen nadiren anlaşıldığını düşündüğü bu görüşünü şöyle açıklamaktadır: "Hürriyetin değeri, onun önceden görülemeyen ve önceden tahmin edilemeyen davranışlar için sağladığı fırsatlara dayandığı için, belirli bir özgürlük sınırlaması yüzünden kaybettiğimiz şeyleri nadiren biliriz. Özgürlük üzerindeki her sınırlama ve genel kuralların icrasının ötesinde her zorlama, bazı önceden görülebilir sonuçların elde edilmesini hedefleyecektir, fakat onlarla neyin engellendiği genellikle bilinmeyecektir."³³⁵

---

³³³ Sururi AKTAŞ, 2001, s. 192.

³³⁴ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 81.

³³⁵ ibid, s. 75.

Hayek'e göre piyasa düzenine yapılacak bir müdahalenin kısa vadede sonuçları öngörülebilse de uzun vadede ne tür sorunlara neden olacağı kestirilemez; ne gibi gelişmeleri engellediğini bilmek veya öğrenmek ise asla mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla kısa vadede elde edilecek yararların gerçek maliyetlerinin tam olarak ne olduğu bilinemez. Bu durumda çelişki belirli kişilerin belirli kazançları ile bilinmeyen kişilerin kestirilemez zararları arasında bir tercih yapmamız gerekir. Hayek, zor kullanımın haklı olup olmadığının, araçların (iktisadi olanlar da dâhil olmak üzere) amaçları gerçekleştirmedeki verimliliği ile ölçülmesinin çok kısa süre içerisinde özgürlüğün tamamen yok olmasına yol açacağını savunur.³³⁶ Zira özgürlük üzerinde yaratacağı özgül zararın bilinemediği gerekçesiyle haklılaştırılmayacak çok az sınırlama vardır. Bu yüzden düşünür, Benjamin Constant'a da atıfta bulunarak özgür toplumun düzeninin bir ilkeler düzeni olduğunu ve özgür toplumun bu ilkelerinin ancak özgürlüğün dogmatik savunusuyla korunabileceğini belirtmiştir.³³⁷

---

³³⁶ John DEWEY, "Force and Coercion, **International Journal of Ethics**, xvi, 1916, s 362'den aktaran Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 197-198.

³³⁷ Friedrich A. HAYEK, 2012 I. Kitap, s. 76.

SONUÇ

Hayek'in kuramında toplum, tek bir aklın kavrayamayacağı kadar çok çeşitlilikte girdi ve çıktılarının kendiliğinden oluşturduğu bir ilişkiler dengesidir. Bu dengede yer alan ilişkiler insan eylemlerinden kaynaklanmaktadır ancak bilinçli bir tasarımın ürünü değildirler. Uzun soluklu bir evrim neticesinde, toplumu oluşturan ilişki biçimleri ve kurumlar meydana gelmektedir. Zaman içerisinde insanları daha başarılı kılmış olan kodlar ve kurumlar nesilden nesile aktarılmış ve bunların bütünü olan toplumun evrimi gerçekleşmiştir. Bu evrim kendiliğindenlik arz eder. Hayek'e göre bireyin bu evrimin yönünü veya hızını belirlemek yönündeki bilinçli çabaları hiçbir değer taşımaz. Ancak bu görüş, bireyin hiçbir eyleminin önem taşımadığı anlamına gelmemelidir. Aksine Hayek, kendiliğinden düzenin oluşumunda bireysel eylemlerin belirleyici olduğunu söyler. Bu nedenle de toplumu aşağıdan yukarıya bir bakış açısıyla incelemiştir. Bireyler toplum içerisinde birbirinden çok farklı amaçlar peşinde koşmakta ve faaliyetler göstermektedir. Çok farklı bu amaçların birlikte gerçekleştirilebilmesi için belirli soyut kurallar dâhilinde hareket etmekte ve bir düzenin devamını sağlamaktadırlar. Bu soyut kurallar çerçevesindeki uyum ve bağlılık, toplumu bir arada tutar. Bireyler, bu uyum içerisinde farklı faaliyetleri ile toplumun ilerlemesini ve gelişmesini de sağlarlar. Özetle Hayek'e göre toplumu bir arada tutan ve geliştiren şey tek bir amaç etrafında durağan uyum değil, farklı amaçların özgür ve dinamik uyumudur. Bu uyum ve gelişmenin devamı da ancak her bireyin kendi bilgi ve çabasını kendi amaçları dâhilinde kullanabilmesinin sağlanması ile mümkün olacaktır. Bu nedenle özgürlüğün toplum için hayati bir önemi vardır.

Hayek, özgürlüğü sadece toplumun bekası için değil aynı zamanda bireye atfettiği önemden ötürü istemektedir. Düşünürü göre toplumda gerçeklik izafe edilebilecek tek şey bireydir. Bireyin faydası arttırılmalı ve bireyin tercihlerine saygı gösterilmelidir. Toplumun gelişmesi de tek tek bireylerin gelişmesine bağlıdır. Hayek, Kant'a atıfta bulunarak bireyin sadece araç olarak kullanılamayacağını aynı zamanda bir amaç olarak görülmesi gerektiğini söyler. Dolayısıyla birey, gerek diğer bireylerin ortaya koyduğu amaçlar gerek kolektif amaçlar için bir araç olarak görülmemelidir. Aynı zamanda birey, hiçbir etik anlayışına uymaya da zorlanamaz. Özgür bir toplumda her birey istediği etik kodlara sahip olabileceği gibi bir etik tutarlılık yükümlülüğü altında da değildir. Birey, başka bir bireye zarar vermediği sürece herhangi bir etik koda göre davranabilir. Hayek'e göre özgürlüğün esası da budur.

Hayek'in kuramında adalet, liberal söylemle örtüşür niteliktedir. Düşünür adil olanı somut olarak belirlemek yerine belirli soyut ilkeleri karşılayan eyleme biçimlerinin adil olacağını söyler. Ona göre adalet eylemlerin sonuçları ile değil gerçekleştiriliş biçimleri ile ilgilidir. Bir hukuki ilişkide taraflar o işlem ile ilgili olarak önceden belirlenmiş ve herkese eşitçe uygulanan belirli biçimsel kurallara riayet etmişlerse sonuç ne olursa olsun o işlem adil olarak kabul edilmektedir. Bireyin bu düzen içerisinde elde ettiği gelirlerle ilgili tek ahlaki sorumluluğu bu gelirleri söz konusu düzenin oluşmasını sağlayan kuralları ihlal etmeden elde etmiş olmasıdır.

Hayek, adaletin birey veya grupların bilinçli eylemleri ile ilgili olduğunu savunur. Tersten okuduğumuzda bu düşünce, bilinçle yönlendirilmeyen eylemlerin ve bu eylemlerin sonuçlarının adalet bakımından teste tabi tutulamayacağını

belirtmektedir. Düşünür buradan yola çıkarak, kendiliğinden gelişmiş olan toplumsal düzenin adil veya adaletsiz olamayacağını zira hiç kimsenin toplumun şöyle veya böyle olmasından sorumlu tutulamayacağını söyler. Toplumun adaletle sorumlu tutulabilmesi için kontrol altına alınması gerekecek ve bir adalet dağıtıcısına ihtiyaç duyulacaktır. Bu dağıtımı devletin veya başka bir kişi veya grubun yapması halinde ise çabalarına karşı adil bir karşılık almak isteyen bireyler adil davranış kurallarından uzaklaşacak ve tedricen bu dağıtıcının istek ve taleplerine göre davranmaya başlayacaktır. Bu da toplumun günden güne bir merkezin güdümüne girmesine neden olacaktır. Hayek, bu görüşleri öne sürerek sosyal adalet taleplerini eleştirir.

Hayek'in teorisinde devlet veya hükümet, kendiliğinden oluşan düzenin koruyucusu olarak görülür ancak bu korumayı muhafazakâr bir anlamda düşünmemek gerekir. Hayek, devleti bir makinayı çalışır durumda tutmakla veya çalışmasını kolaylaştırmakla görevli bir işçi grubuna benzetir. Düşünüre göre toplum kendi düzenini kendisi inşa etmektedir ancak bazı durumlarda bu düzen devam edemez duruma gelebilir veya tehlikeye girebilir. Hayek'in ideal devleti ancak bu durumlarda görünür olan ve pozitif müdahalelerde bulunan bir devlettir. Olağan durumda devlet, toplumun kendiliğinden düzeni içerisinde spontane olarak ortaya çıkan adil davranış kurallarının uygulanmasını sağlamak ve gözetlemek görevleri ile meşgul olacaktır. Bu kurallar, kişilerin veya devletin iradesinden bağımsız olarak ortaya çıkmış objektif, genel ve soyut kurallardır. Toplumsal ilişkiler içerisinde kendiliğinden meydana gelmeleri nedeniyle bu kurallar çok sayıda bireyin çeşitli çıkarlarını bir arada gerçekleştirmelerine imkân verecek niteliktedir. Böylece sadece bireylere değil aynı zamanda genel yarara da hizmet edecek bir platform sunarlar. Devlet bu kuralları uygulamanın dışında bireye yönelik herhangi bir talimatta

bulunmamalıdır. Devletçe konulan hukuk kuralları da adil davranış kurallarının dışsallaştırılmasından ibaret olmalıdır.

Hayek, özgürlüğü, bireyin başka birey veya grupların keyfi zorlama ve kısıtlamalarından bağışık olması olarak tanımlar. Düşünürün özgürlük anlayışının temel özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

- Baskı ve cebrin dışlanması,
- Baskının ve baskıdan kaynaklanan zararların ortadan kaldırılamasa bile en aza indirilmesinin hedeflenmesi,
- Özgürlüğün insanlar arası ilişkilerle ilgili bir olanak olarak görülmesi ve özgürlüğün ihlalinin de yine insanların birbirlerine uygulayacağı baskı ve zorlamalar sonucu gerçekleşeceğinin kabul edilmesi,
- Özgürlüğün de tıpkı barış ve adalet gibi negatif bir değer olarak tanımlanması.

Görüldüğü üzere zorlama, Hayek'in kuramında özgürlüğün zıttı olarak yer almaktadır. Düşünürün, bir kişinin eylemlerinin kendisinin değil, başka kişi veya kişilerin istek ve amaçlarına araç kılınması, şeklindeki zorlama tanımı da bu savı desteklemektedir. Özgürlüğün bu şekilde kısıtlanması, Hayek'in büyük değer atfettiği özgür toplumun bireysel bilgi ve çaba çeşitliliği sayesinde yeni sorunlara yeni çözümler üretme ve kaynakları en verimli şekilde kullanma yeteneğini ortadan kaldırmaktadır. Ancak düşünür, zorlamayı aynı zamanda özgürlüğün korunabilmesinin önemli şartlarından biri olarak görmektedir. Bireyin özgürlüğüne dışarıdan gelecek zorlayıcı müdahalelerin engellenmesi ve caydırılması yine ancak zorlama ile mümkün olacaktır. Buradan anlaşılacağı üzere Hayek, tezimizin başında

belirttiğimiz, demokratik bir toplumda özgürlük ve zorlamanın bir arada bulunup bulunamayacağı sorusuna olumlu yanıt vermektedir. Düşünüre göre özgürlük ve zorlama ancak demokratik bir toplumda bir arada bulunabilir. Zorlamanın özgürlüğü yok etmeyecek ve aksine onu koruyup geliştirecek şekilde kullanılması mümkündür. Ancak Hayek'in kuramına baktığımızda, bu birlikteliğin var olabilmesi için toplumda sağlanmış olması gereken belirli şartların öngörüldüğünü görüyoruz. Bu şartları şöyle sıralayabiliriz:

- Bireyler, başka bireylerin veya grupların keyfi kısıtlamalarına karşı korunuyor olmalıdır.
- Bireyler, kendi güncel niyetleri ile kendi hareket planlarını bağımsız olarak yapabilmelidirler.
- Bireyler, başka bireylerin amaçları dâhilinde araç olarak kullanılmamalıdır.
- Ortak kurallara herkesin uymasını sağlamak dışında devlet zorlama uygulamamalıdır.
- Devlette yer alan bütün otoritelerin yetkileri, hiçbir otoritenin keyfi veya özgül amaçlar uğruna değiştirme yetkisinin olmadığı genel ve uzun vadeli kurallarla sınırlandırılmalıdır. Böylece öngörülebilirlik sağlanacaktır.
- Devlet, zorlama gücünü halkı belirli bir şekilde yaşatma gücü olarak kullanmamalı, halka emir ve talimat verememelidir.
- Devletin zorlama yetkisi genel ve uzun vadeli kuralların dışına çıkmamalı; kısa vadeli görüş, çıkar, eğilim ve politikalarla bağımsız tutulmalıdır.
- Devletin zorlama yetkisi menfi bir yetki olmalıdır. Devlet bireylere, genel kurallarla belirtilmiş ve tüm halka eşit olarak uygulanan askerlik, vergi gibi istisnalar dışında, müspet görevler yükleyememelidir.

- Devlet, savaş, doğal afet veya salgın hastalık durumlarında bireylere emir ve talimat verme yetkisine sahip olabilir. Ancak bu durumlarda dahi bu yetki, önceden olağanüstü haller ile ilgili olarak belirlenmiş genel kurallara uygun olarak kullanılmalıdır.
- Zorlama yetkisinin dayanağı olan genel kurallar çoğunluğun tasdikini almış olmalıdır. Ancak hiçbir surette çoğunluk, kendisine uygulanmayacak zorlayıcı kurallar öngörememeli ve ayrıca bireylere emir ve talimat verememelidir.
- Çoğunluk, kabul ettiği ahlaki görüşlere aykırı olması sebebiyle kan davası, çocuk katli, hırsızlık gibi eylemlere karşı zorlayıcı kurallar getirebilir. Ancak sahibinden başka kimseyi ilgilendirmeyen düşünce, inanç ve eylemler, çoğunlukça kabul edilen ahlaki görüşlere aykırı olsa dahi hukuki denetime tabi kılınmamalıdır.
- Devletin sivil toplum alanına müdahalesi en aza indirilmelidir.
- Yasamanın yürütmeden bağımsız ve yürütmeyi denetler bir konumda olması sağlanmalı, bu doğrultuda hukukun egemenliği ilkesi hayata geçirilmiş olmalıdır.
- Yasama faaliyeti hukukun asli değil tamamlayıcı bir kaynağı olarak görülmelidir. Parlatentonun asli görevi, toplumsal yaşam içerisinde kendiliğinden meydana gelen kuralların dışsallaştırılması olmalıdır. Yasama organı her konuda ve her yönde kanun yapma yetkisini haiz olmamalı, mevcut düzenle olgusal tutarlılık arz etmeyen kurallar getirmemelidir.

- Parlamentonun kabul ettiği yeni bir kural mutlaka ilan edilmeli ve kişilerin çaba ve beklentilerini söz konusu değişikliğe göre gözden geçirmeleri için gerekli bir geçiş zamanı sağlanmalıdır.
- Yargıçlar görevlerini yaparken, kendilerini tayin eden otoriteden, toplumdandan ve yargılamanın taraflarından bağımsız olmalıdırlar.
- Kuvvetler ayrılığı ilkesi hayata geçirilmiş olmalıdır. Yürütmenin eylem ve işlemleri, yasamanın ortaya koyduğu genel kurallara uygun olmalı ve bu uygunluk bağımsız yargı ile denetlenebilmelidir. Bu nedenle yürütmenin bütün eylemleri yargı denetimine açık olmalıdır.
- Hükümet, piyasa içerisinde dağıtılmış olan serveti yeniden dağıtmaya kalkışmamalıdır. Bu sonucu doğuracak politikalar, sosyal devlet, sosyal adalet vs. içi boş ilkeler ile haklılaştırılmaz. Hükümetin böyle bir yetkiye sahip olması, bütün toplumun zamanla hükümetin güdümüne girmesine neden olacak ve demokrasiyi de bir oy satın alma faaliyetine dönüştürecektir.
- Bireylere başkalarının ve devletin müdahalesinden bağışık bir özel alan sağlanmalıdır. Bu zel alanın içeriği tek tek haklarla doldurulmamalı, içeriğinin belirlenmesi belirli bir otoriteye bırakılmamalıdır. Bu alan adil davranış kurallarının gereklerine göre belirlenmelidir.
- Mülkiyetin bir merkezde toplanması, toplumdaki bireylerin o merkeze bağımlı olmasıyla sonuçlanır. Bu nedenle mülkiyetin, topluma dağılması sağlanmalı, özel mülkiyet ilkesi hayata geçirilmiş olmalıdır.
- Büyük toplumda hangi bireyin hangi amaçlara sahip olduğu veya olacağı ve de bu amaçların ileride toplum için ne anlam ifade edeceği önceden bilinemez. Bu nedenle bireyin özgürlüğünün var olup olmadığı tek tek

konular veya olaylar üzerinden tartışılmamalı, özgürlük bir bütün olarak kabul edilmeli ve tavizsiz bir biçimde savunulmamalıdır.

KAYNAKÇA

AKTAŞ, Sururi, **Hayek'in Hukuk ve Adalet Teorisi**, Liberte Yayınları, Ankara, 2001.

AMİN, Samir, **Liberal Virüs**, Maki Basın Yayın, Ankara, 2004

BOETTKE, Peter J., STORE Virgil H., "Post-Classical Political Economy: Polity, Society and Economy in Weber, Mises and Hayek", **American Journal of**

Economics and Sociology, 2002, C.61, S.1, ss. 161-191

<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3487743.pdf> adresinden erişilmiştir. 28.05.2013

BURCZAK, Theodore, "Hayekian Socialism, Post Critics" **Review of Social**

Economy, 2009, C.67, S.3, ss. 389-394

<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/41288472.pdf> adresinden erişilmiştir. 28.05.2013

BUTLER, Eamonn, **Hayek**, Çev. Yusuf Ziya ÇELİKKAYA, Liberte, Ankara, 2001

CALLARI, Antonio, "A Methodological Reflection on the "Thick Socialism" of

"Socialism after Hayek"", **Review of Social Economy**, 2009, C.67, S.3, ss. 367-373

<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/41288469.pdf> adresinden erişilmiştir. 28.05.2013

CAN, Cahit, **Türk Hukukunun Kökenleri ve Türk Hukuk Devrimi**, Kaynak

Yayınları, Ankara, 2012

CONNIN, Lawrence J., "Hayek, Liberalism and Social Knowledge", **Canadian**

Journal of Political Science, 1990, C.23, S.2, ss. 297-315

<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3228393.pdf> adresinden erişilmiştir. 28.05.2013

CRISTI, F. R., “Hayek and Schmitt on the Rule of Law” **Canadian Journal of Political Science**, 1984, C.17, S.3, ss. 521- 535

<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3227606.pdf> adresinden erişilmiştir. 28.05.2013

ÇELİK, Fikret; USTA, Sefa, “Liberal Düşünür Hayek’in Özgürlük Düşüncesi ve Bu Perspektiften Yerel Yönetimlere Bakışı”, **SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2011, C.2, S. 14, ss. 89-104.

<http://sbedergi.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/343/files/fikret-celik-27022013.pdf> adresinden erişilmiştir. 11.05.2013

FARRANT, Andrew, “Knowledge and Incentives: Socialism after Hayek?”, **Review of Social Economy**, C. 67, S. 3, ss. 383-388

<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/41288471.pdf> adresinden erişilmiştir. 28.05.2013

FUKUYAMA, Francis, “Hayek’s Incomplete Victory”, **The Wilson Quarterly** (1976-), 2004, C. 28, S. 2, ss. 111-113

<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/40261252.pdf> adresinden erişilmiştir. 28.05.2013

GRAY, John N., “F. A. Hayek on Liberty and Tradition”, **The Journal of Libertarian Studies**, C. 14, S.2. http://mises.org/journals/jls/4_2/4_2_1.pdf

adresinden erişilmiştir. 18.09.2012

HAMOWY, Ronald, “F. A. Hayek and the Common Law”, **Cato Journal**, 2003, C.

23, S. 2. [http://www.cato.org/sites/cato.org/files/serials/files/cato-](http://www.cato.org/sites/cato.org/files/serials/files/cato-journal/2003/11/cj23n2-7.pdf)

[journal/2003/11/cj23n2-7.pdf](http://www.cato.org/sites/cato.org/files/serials/files/cato-journal/2003/11/cj23n2-7.pdf) adresinden erişilmiştir. 18.09.2012

HAYEK, Friedrich A., “Economics and Knowledge”, **Economica**, 1937, C. 4, S. 13, ss. 33-54. <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2548786.pdf?acceptTC=true> adresinden erişilmiştir. 28.05.2013

HAYEK, Friedrich A., “The Use of Knowledge in Society”, **The American Economic Review**, 1945, C. 35, S. 4, ss. 519-530. <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/1809376.pdf?acceptTC=true> adresinden erişilmiştir. 28.05.2013

HAYEK, Friedrich A., **Individualism and Economic Order**, The University of Chicago Press, Chicago, 1948
http://www.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=iONMIDMmgoMC&oi=fnd&pg=PA1&dq=hayek+social+and+economics+philosophy&ots=hg66n5HytJ&sig=QQDKK5vcdE-Dsr2msEWLO8kUvwg&redir_esc=y#v=onepage&q=hayek%20social%20and%20economics%20philosophy&f=false adresinden erişilmiştir. 11.02.2013

HAYEK, Friedrich A., **The Constitution of Liberty**, The University of Chicago Press, Chicago, 1960.

HAYEK, Friedrich A., **Collectivist Economic Planning**, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1963.

HAYEK, Friedrich A., **Studies in Philosophy, Politics and Economics**, University of Chicago Press, 1967. <http://direitasja.files.wordpress.com/2012/05/studies-in-philosophy-and-economics-friedrich-a-hayek.pdf> adresinden erişilmiştir. 20.06. 2012

HAYEK, Friedrich A., **The Counter-Revolution of Science: Studies on the Abuse of Reason**, Liberty Press, Indianapolis, 1979.

HAYEK, Friedrich A., **The Essence of Hayek**, der. Chiaki Nishiyama ve Kurt R. Leube, Hoover Institution Press, California, 1984.

HAYEK, Friedrich A., **The Fatal Conceit: Errors of Socialism**, The University of Chicago Press, Chicago, 1988.

http://www.google.com.tr/books?id=A1T_sFmQWAQC&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false adresinden erişilmiştir. 28.05.2013

HAYEK, Friedrich A., **The Trend of Economic Thinking**, Der. W.W. Bartley ve Stephen KRESGE, Rouledge, Londra, 1991.

<http://www.libertarianismo.org/livros/fahttet.pdf> adresinden erişilmiştir. 18.09.2012

HAYEK, Friedrich A., **Kölelik Yolu**, çev. T. FEYZİOĞLU - Y. ASLAN ve A. YAYLA, Liberte, 2004

HAYEK, Friedrich A., **Hukuk, Yasama ve Özgürlük:**

I. Kitap: Kurallar ve Düzen, çev. Atilla YAYLA, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012

II. Kitap Sosyal Adalet Serabı, çev. Mustafa ERDOĞAN, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012

III. Kitap: Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni, çev. Mehmet ÖZ, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012

KAZGAN, Gülten, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012

KURT, Sema, “Hayek’in Özgürlük ve Adalet Teorisi”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 2006, C.2, S.3, ss. 199-213.

http://www.arastirmax.com/bilimsel_yayin/zonguldak-karaelmas-%C3%BCniversitesi-sosyal-bilimler-dergisi/2/3/199-213_hayek%E2%80%99in-%C3%B6zg%C3%BCrl%C3%BCk-adalet-teorisi_adresinden_erisilmiştir. 04.05.2013

ÖZEL, Hüseyin, **Piyasa Ütopyası**, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2009

ROMAR, Edward J., “Noble Markets: The Noble/Slave Ethic in Hayek’s Free Market Capitalism”, **Journal of Business Ethics**, 2009, C. 85, S. 1, ss. 57-66

<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/40294798.pdf> adresinden erişilmiştir. 28.05.2013

ROWLAND, Barbara, “Beyond Hayek’s Pessimism: Reason, Tradition and Bounded Constructivist Rationalism” **British Journal of Political Science**, 1988, C.18, S.2, ss. 221- 241 <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/193908.pdf> adresinden erişilmiştir.

28.05.2013

SUNSTEIN, Cass R., “Neither Hayek nor Habermas”, **Public Choice**, 2008, C. 134, S. 1/2, ss. 87-95 <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/27698212.pdf> adresinden erişilmiştir. 28.05.2013

VRIEND, Nicolaas J., “Was Hayek an Ace?”, **Southern Economic Journal**, 2002, C. 68, S. 4, ss. 811-840 <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/1061494.pdf> adresinden erişilmiştir. 28.05.2013

YAYLA, Atilla, **Hayek’in Liberalizm Anlayışı**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2012.

ÖZET

Kararmaz, Furkan, Hayek'te Özgürlük, Zorlama ve Özgür Bir Toplumun Güvenceleri, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Gülriz Uygur, 121 s.

Liberal düşüncenin önemli temsilcilerinden biri olan F. A. Hayek, özellikle son dönem çalışmalarını hukuk alanına hasretmiştir. Bu çalışmalarındaki temel amacı, liberal toplum düzenine hizmet edebilecek ve düzenin devamını sağlayacak bir hukuk kuramı ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda düşünür, toplumu kaçınılmaz olarak totaliter bir yöne sürükleyeceğini düşündüğü kurucu rasyonalizmin temel metodolojik savlarını eleştirmiş ve toplumsal düzenin bir dış belirleyici eliyle baştan aşağıya tasarlanamayacağını savunmuştur. Hayek, buradan yola çıkarak, toplumun evrim neticesinde oluşan bir düzeni olduğunu, bu kendiliğinden düzenin yine kendiliğinden gelişen kurallarca tanzim edildiğini savunan bir kuram ortaya koymuştur.

Bu kuramına paralel olarak Hayek, özgürlük ve adalet kavrayışlarında da kendiliğindenliğe özel bir önem atfetmiş; topluma bilinçli müdahalelerin bu iki değeri gerçekleştirme yolunda yarar sağlamayacağı görüşünü ortaya koymuştur. Toplumun kendiliğinden düzeni bilinçli müdahalelerden uzak tutulmalıdır. Düşünüre göre bilinçli müdahale ancak, adliye, vergi, kolluk gibi planlanabilir organizasyon tipleri bakımından olumlu sonuçlar verebilir. Bu doğrultuda Hayek, prosedürel adalet ilkesini savunmuş ve dağıtıcı (veya sosyal) adalet kavramına yönelik detaylı eleştiriler getirmiştir. Hayek'in özgürlük kavrayışında ise en önemli nokta, özgürlüğün ancak bireylerin kendi bilgi ve gayretlerini kendi amaçları dâhilinde kullanabilmeleri sağlandığında mümkün olabileceğidir. Düşünür, bireylerin başka

bireylerin amaçlarına tabi olmasının özgürlüğün tam karşıtı olan zorlamayı meydana getirdiğini belirtmiştir. Bireylerin devlet veya diğerk gruplardan gelecek zorlamaya karşı korunabilmesi için Hayek, hukukun egemenliğı doktrinini ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra, kuvvetler ayrılığı, yargı bağımsızlığı, yasal eşitlik, özel mülkiyet ilkelerini ve özgürlüğün dogmatik savunusunu zgr toplumun temel güvenceleri olarak saymıştır.

ABSTRACT

Kararmaz, Furkan, Freedom, Coercion and Assurances of a Free Society in Hayek's Conception, Master's Thesis, Advisor: Assoc. Prof. Gülriz Uygur, 121 p.

F. A. Hayek, devoted his late period studies to the field of law. The main purpose of these studies was to provide a legal theory that could serve for and maintain the liberal social order. Hayek argued that social order cannot be designed entirely by an external determinant. Hayek, based upon this view, asserted that society has an order which is formed through the social evolution. He proposed a theory in which he argued that this self-formed order is controlled by the rules that are also self-formed within the same evolution process.

Hayek, remarks this self-formation process in his conceptions of justice and freedom. He also states that deliberate interferences to society will not provide any benefit to putting these two concepts into practice. Therefore, the spontaneous order of society has to be protected from any conscious interference. According to the philosopher, conscious interferences may have favorable outcomes only in devisable organizations like trial procedures, taxation and policing. The essential point of Hayek's conception of freedom is that the freedom can only be possible if individuals have the chance to use their knowledge and efforts for their own ends. The philosopher asserts that, coercion, the opposite of freedom, occurs when individuals are subjected to others' ends. To protect the individuals from the coercion of the state and other groups, Hayek presents the doctrine of the rule of law. He acknowledges the principles of judicial independence, legal equality and private

property and the dogmatic argument of freedom as the assurances of the free society.